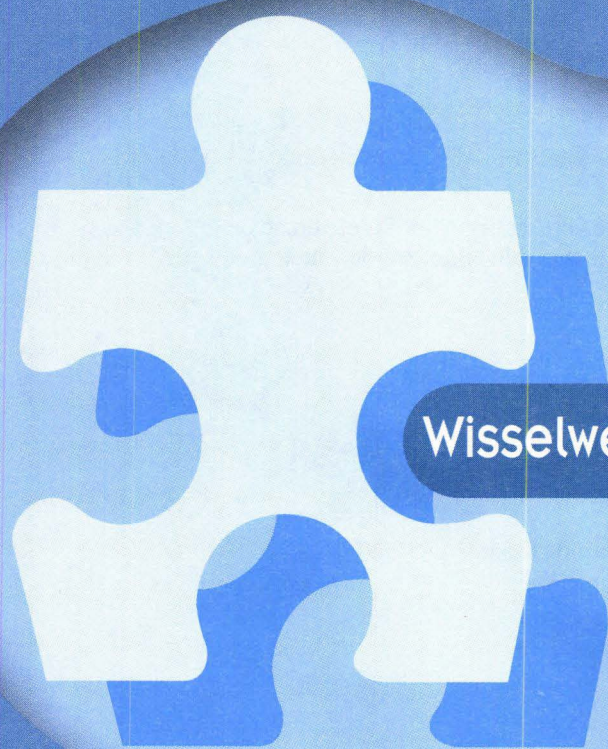

LEUVEN 1

Verschijnt 4x per jaar,
jaargang 12, nummer 2, juni 2001

Wisselwerking onderwijs en welzijnswerk

wel wijs

Majona

Maatschappij-
en jongerenproblemen

COLOFON

Welwijs verschijnt 4× per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Eva Adriaensens - Maria Bouverne-De Bie - Lieve Cattrijsse (voorzitter) -
Marijke Declair - Eef Goedseels - Lieve Hoffelinck - Hugo Sacreas - Jan Tallon -
Laurent Thys - Bea Vandewiele - Kathleen Van Heule - Guy Redig - Inge Van de Walle -
Mieke Van Nuland - Dirk Verbist - Griet Verschelden - Nicole Vettenburg -
Katleen Walravens.

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Hooverplein 10
3000 LEUVEN

Tel. 016/32.52.37 Fax. 016/32.54.68 E-mail: nicole.vettenburg@law.kuleuven.ac.be

Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen:

700 bfr. voor organisaties en instellingen; 500 bfr. voor particulieren;

450 bfr. voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en

900 bfr. voor buitenlandse abonnementen.

Bedrag over te schrijven op rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w. MAJONG,
Hooverplein, 10 - 3000 Leuven, met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, R.U. Gent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg, Trolieberg 70, 3010 KESSEL-LO.

JOUW KIND GROEIT OP IN DE WIJK

De Stichting Koningin Paola ondersteunt de werking van de Stuurgroep Onderwijs in de Gentse wijk Sluizeken via het programma 'School van de Hoop'. Een beschrijving van doelstellingen, activiteiten en voorlopige resultaten.

De aanleiding

De wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham-Blaisantvest-Voormuide is een wijk waar heel wat verschillende culturen en bevolkingsgroepen wonen. Dit kan voor de wijk een enorme verrijking betekenen. Het samenleven verloopt echter niet altijd eenvoudig. In dit kader vroeg de bewonersvereniging 'Wijk in de Kijker' eind '97 aan het toenmalige Opbouwwerk Steunpunt Gent (nu Regionaal Instituut voor de SamenlevingsOpbouw Gent, kortweg RISO Gent) om het thema onderwijs in de wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham-Blaisantvest-Voormuide eens grondig onder de loep te nemen. In het voorjaar '98 gingen we vanuit het opbouwwerk aan de slag.

Een eerste stap was de opmaak van een *startdossier* rond het thema 'onderwijs' in de wijk. In dit dossier werden alle gegevens rond het onderwijs in de wijk gebundeld.

De tweede stap was een *bevraging* van niet-georganiseerde bewoners (30) en oplossers (o.a. de vier wijk-scholen,...) omtrent het thema 'onderwijs'. Deze bevraging bestond uit zes bijeenkomsten tussen maart en juni '99 rond de volgende probleemstelling: 'De verwachtingen van het onderwijs en van ouders en kinderen uit de wijk stemmen onvoldoende overeen'. Tijdens deze bijeenkomsten kwamen de ervaren problemen aan bod en werd er gezocht naar oplossingen.

De oplossingen die werden voorgesteld (18 in het totaal), hebben vooral te maken met de bekendmaking van het onderwijsaanbod, voor- en naschoolse opvang en activiteiten, huistaakbegeleiding, extra vormingskansen voor leerkrachten en ouders en de bereikbaarheid van de scholen.

In september '99 werd de *Stuurgroep Onderwijs* opgericht in de wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham-Blaisantvest-Voormuide. Het kreeg meteen een erkenning als 'School van de Hoop' door de Stichting Koningin Paola. De Stuurgroep Onderwijs is een samenwerkingsverband tussen bewoners, de vier wijk-scholen, de kinderdagverblijven en enkele omringende organisaties zoals de CLB's, het Jeugdwelzijnswerk vzw Kadanz, de Stedelijke Pedagogische Begeleidingsdienst, de Stedelijke Buurtwerking en het Schoolopbouwwerk vanuit Steunpunt Gent-Noord van het ING. Dit samenwerkingsverband wordt ondersteund door RISO Gent. De belangrijkste bedoeling van het project is om vanuit een netoverschrijdend samenwerkingsverband van bewoners, scholen, kinderdagverblijven en omringende organisaties te zorgen voor een sterkere band tussen het onderwijs en de buurt.

Dit stuk kwam reeds uitvoerig aan bod in het Welwijsnummer 4 (jrg 10) van december 1999.

De subsidie voor het project School van de Hoop kan op basis van een positieve evaluatie tot viermaal toe

verlengd worden. Dit gebeurde reeds eenmaal (schooljaar 2000-2001).

De doelstellingen

Gedurende het eerste schooljaar werd gepoogd om de band tussen het onderwijs en de buurt te smeden via het sensibiliseren van de bewoners voor het onderwijs in de buurt en door het geven van een buurtgerichte functie aan de scholen.

Doelstelling 1: bewoners sensibiliseren voor het onderwijs in de buurt

Gezien het aantal voorstellen dat betrekking heeft op 'informatie en publiciteit' en het belang dat alle partijen hieraan hechten (imago scholen, Open Wijkdag) leek het aangewezen om het eerste jaar vooral daarop de nadruk te leggen.

Doelstelling 2: scholen een buurtgerichte functie geven

Gezien het belang dat gehecht wordt aan buitenschoolse activiteiten voor kinderen zou er in het begin eveneens werk worden gemaakt van het uitbouwen van activiteiten voor kinderen uit de buurt. Wel belangrijk daarbij is dat het om een activiteitenaanbod gaat dat nog niet bestaat (in de wijk) en dat dit gecontinueerd kan worden mocht de middenstroom ophouden.

Daarnaast zouden er ook activiteiten georganiseerd worden voor leerkrachten om de buurt en haar bewoners beter te leren kennen.

Tijdens het tweede schooljaar engagerde de Stuurgroep Onderwijs zich om bovenstaande doelstellingen verder te bejiveren en zich bovendien in te zetten voor de taalstimulering bij kinderen en het aanbieden van extra vormingskansen voor ouders.

Doelstelling 3: kinderen stimuleren in hun taalontwikkeling

Kleine kinderen hebben nood aan extra ondersteuning bij hun taalontwikkeling. Enige stimulatie vanuit de ouders, de school, in de vrije tijd kan hierbij wonderen doen. Daardoor kunnen taal- en leerproblemen misschien voorkomen worden.

Doelstelling 4: aanbieden van extra vormingskansen voor ouders

Bij het opvoeden van kinderen, hebben ouders nood aan allerlei informatie. Niet alle ouders beschikken daarover. Daarom moet er gezocht worden naar manieren om ouders te bereiken die moeilijk bereikt worden en om hen laagdrempelige informatie aan te bieden in een vertrouwde omgeving.

Bij continuering van het project zal de Stuurgroep Onderwijs de realisatie van de andere voorstellen be-

ijveren. De centrale doelstelling blijft om een sterkere band te smeden tussen buurt en onderwijs. Volgend schooljaar willen we zeker verder werken aan de eerste vier doelstellingen en bovendien een vijfde doelstelling opnemen met name 'het verduidelijken aan de ouders van de visie en de werking in de scholen rond huiswerk, taken, agenda's, ...'.

De activiteiten en voorlopige resultaten

• Op het vlak van het sensibiliseren van de bewoners voor het onderwijs in de wijk

- Er werd een *gemeenschappelijke brochure* opge maakt waarin de vier basisscholen en de twee kinderdagverblijven zichzelf voorstellen. Deze brochure wordt regelmatig verspreid bij nieuwe bewoners, bij ouders van kinderen onder de twee jaar en bij ouders van kinderen die de overstap moeten maken van kleuter- naar lager onderwijs. Ze wordt ook verspreid via de consultatiebureaus van Kind en Gezin, de kinderdagverblijven en de buurtorganisaties. De verspreiding wordt ondersteund door huisbezoeken en affiches.

In samenwerking met het Steunpunt Intercultureel Onderwijs van de Universiteit Gent loopt er vanaf mei 2000 een *opvolgingsonderzoek* aan de hand van de brochure naar de redenen waarom bewoners kiezen voor een school en hoe ze die hebben leren kennen. Dit onderzoek verloopt in twee fases. In juni 2000 werden de brochures gericht verspreid bij nieuwe wijkbewoners en ouders van 2-jarigen die geen oudere broer of zus hebben. In september 2000 werden diezelfde mensen terug opgezocht en via een diepte-interview bevestigd over hun motieven bij de schoolkeuze. Tegelijkertijd registreerden zowel de scholen als de kinderdagverblijven dergelijke gegevens bij inschrijving. Dit proces wordt herhaald in juni en september 2001. Deze keer zal de bevraging gebeuren aan de hand van een format (voorgestructureerde vragenlijst) die wordt opgemaakt op basis van de eerste gegevens. Alle resultaten zullen worden verwerkt tegen december 2001.

- Op dinsdagvoormiddag 29 februari 2000 werd er vanuit de vier buurtscholen en het Buurtcentrum en mede naar aanleiding van de oproep vanuit het departement Onderwijs van de Vlaamse gemeenschap om op deze 'extra' dag iets speciaals te organiseren een *gemeenschappelijke carnavalstoet* georganiseerd. Deze stoet was een groot succes (600 kinderen) en kwam uitgebreid aan bod in de pers.
- In juni 2000 werd een *brochure* opgemaakt en verspreid met de mogelijkheden aan *vakantie-opvang* voor kinderen in de wijk. Dagkribbe Nieuwland, Dagverblijf 't Sleepken, Speelpleinwerking vzw Kazanz en Grabbelpas stelden hierin voor wanneer en waar ze voor welke kinderen opvang of activiteiten organiseren tegen welke prijs. De effecten van deze brochure waren onduidelijk. Vandaar dat dit initiatief gedurende dit schooljaar niet zal worden herhaald.
- In het *Buurtnieuws* en de *Wijkkrant* wordt op regelmatige basis informatie verspreid over de acti-

viteiten van de Stuurgroep Onderwijs. Zo blijven alle buurtbewoners op de hoogte van onze werking.

- Regelmatig organiseert de Stuurgroep Onderwijs *persconferenties*, meestal in aanwezigheid van de lokale beleidsactoren. In november 1999 was er één om het project voor te stellen, op 29 februari 2000 was er veel pers aanwezig tijdens de carnavalstoet, op 22 maart 2000 was er een persconferentie naar aanleiding van de opening van de kinderbibliotheek en de start van de kinderactiviteiten, in januari 2001 was er één om het voorleesproject voor te stellen en in maart 2001 om het éénjarig bestaan van de Kinderbibliotheek te vieren.
- Via *panelen* in de vier wijk scholen, de kinderdagverblijven en het Buurtcentrum, *affiches* en *folders* maken we al onze initiatieven bekend. Ook werd er een *video* gemaakt van Kinderbibliotheek Baloe. Gedurende acht minuten wordt de bibliotheek voorgesteld (tot wie Baloe zich richt, wanneer de bibliotheek open is, wat er allemaal te doen is, ...). Zowel deze video als de panelen worden gebruikt bij school- en buurtfeesten.

Via deze activiteiten raken meer en meer mensen op de hoogte van het project en worden ze geïnformeerd over het onderwijs- en opvangaanbod voor hun kinderen in de wijk. Bovendien werken deze maatregelen een positieve imagovorming in de hand.

• Op het vlak van het geven van een buurtgerichte functie aan de scholen

- Sinds maart 2000 worden regelmatig *kinderactiviteiten* georganiseerd in de vier wijk scholen voor kinderen van 3 tot 12 jaar. Het gaat om reeksen van vijf bijeenkomsten telkens op woensdagnamiddag en ze zijn ook gericht op kinderen die niet betrokken zijn bij één van de vier scholen. Via folders en affiches wordt dit aanbod bekend gemaakt bij ouders van kinderen tussen 3 en 12 jaar, via Kind en Gezin, de scholen en kinderdagverblijven en de buurtorganisaties. Meestal worden er vijf activiteitenreeksen voorgesteld telkens voor een andere leeftijd en in een andere school. De deelnemersgroepen zijn veelal gemengd samengesteld met zowel Belgische als migrantenkinderen en met kinderen uit verschillende scholen. Voorbeelden van activiteiten zijn kleuterturnen, dansen, koken, judo, circustechnieken, taekwondo, creativiteit en muziek. Momenteel wordt dit initiatief voor de zesde maal georganiseerd. In december 2000 werd het aanbod, het tijdstip, de plaats, ... geëvalueerd bij de gebruikers. Deze bevraging leverde het volgende op: suggesties voor soorten activiteiten, herkenbare folder verder hanteren maar duidelijke kleurverandering, activiteiten ook op zaterdag. Alleen de laatste suggestie kon (voorlopig) niet opgepakt worden door de Stuurgroep Onderwijs omwille van praktische problemen.
- Na een rondvraag bij *leerkrachten* van de vier wijk scholen werd op woensdag 22 maart 2000 een multiculturele wandeling georganiseerd om de wijk en haar bewoners beter te leren kennen. Zestien leerkrachten gingen op dit voorstel in. Op 19 april 2001

werd dit aanbod herhaald voor een andere groep van veertien leerkrachten.

- Op 22 maart 2000 opende de *kinderbibliotheek* Baloe haar deuren in één van de vier deelnemende scholen. Schepen van Sociale Zaken Martine De Regge knipte het lint door. Deze bibliotheek richt zich naar alle kinderen van 0 tot 7 jaar en is elke woensdag open van 15 tot 17 uur. Ze wordt opengehouden door zes vrijwilligers. Voor dit initiatief wordt er onder andere samengewerkt met de Centrale Openbare Bibliotheek. Momenteel zijn er al een 70-tal kinderen ingeschreven die regelmatig komen. In december 2000 werd het aanbod, het openingsuur, de plaats, ... geëvalueerd bij de gebruikers. Men was zeer tevreden en stelde alleen een extra openingsmoment voor aansluitend op de schooluren of in het weekend. Sinds maart 2001 is Baloe nu ook open op donderdag van 15u30 tot 17 uur.

Via deze initiatieven betreden ouders en kinderen ook eens een (andere) school in hun wijk. Ze krijgen beter zicht op wat zich achter de muren afspeelt, hoe het gebouw er van binnen uitziet, ze leren ouders en kinderen kennen van andere scholen, en bovendien biedt het aanbod een antwoord op de grote vraag naar buitenschoolse activiteiten in de wijk.

- **Op het vlak van het stimuleren van de taalontwikkeling bij kinderen en het aanbieden van extra vormingskansen aan ouders**

- *Kinderbibliotheek Baloe* is een initiatief dat we hebben genomen omwille van de vaststelling in de Centrale Openbare Bibliotheek dat ze weinig kinderen uit deze wijk bereiken en zeker geen kleine kinderen. Veel ouders of kinderen zetten pas veel later de stap naar boeken of de bibliotheek. Meestal is het dan in functie van het leren lezen of het zelfstandig lezen van kinderen. Wanneer dit niet goed lukt, krijgen boeken meteen een negatieve bijklank. Het is zeer belangrijk om vroeg met voorlezen en vertellen te beginnen in het kader van de ontluikende geletterdheid. Vertellen en voorlezen uit boekjes heeft enorm veel invloed op de taalontwikkeling van kinderen. Vandaar ook dat Baloe zich richt op de allerkleinsten (0-7 jaar). Op die manier kunnen kinderen bijna spelenderwijs hun taalgevoel aanscherpen en hun woordenschat uitbreiden. Baloe bereikt zowel Belgische als migrantenkinderen en zowel kinderen uit één van de wijk-scholen of kinderdagverblijven als andere. Omdat Baloe zich richt tot zeer kleine kinderen, vervult ze ook een functie naar de ouders toe. Ouders komen mee, zien hoe enthousiast hun kinderen zijn als een vrijwilliger hen een boekje aanbiedt of uit voorleest, ...
- Regelmatig gaan er op woensdagnamiddagen *vertel- of voorleessessies* door in de Kinderbibliotheek met gemiddeld een 30-tal aanwezige kindjes. Schrijvers (bv. Geertrui Daem, Katrien Van Hecke, Riet Wille) en vertellers (Annemie Grootaers, Leen Persijn, ...) komen voorlezen aan kinderen tussen 2,5 en 7 jaar. Na evaluatie beslisten we om voortaan twee mensen uit te nodigen, één voor de kleintjes (2,5-4 jaar) en één voor de oudere kindjes (5-7

jaar). Binnenkort zullen we ook eens een Turkse verteller uitnodigen. Ook bij deze activiteit zijn ouders aanwezig. Ze zien hoe je het voorlezen boeiend kunt maken via intonatie, het gebruik van andere stemmen, hoge of lage klanken,...

- We werkten ook samen met het *voorleesproject* vanuit de Arteveldehogeschool (KLBO). Dit voorleesproject liep dit schooljaar gedurende de maand februari 2001. Ook de lerarenopleiding speelt een belangrijke rol in het maken van een brug tussen het onderwijs en de buurt (de omgeving van de school). Het voorleesproject van de KLBO wil naast het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen via voorlezen ook gewoon studenten laten kennismaken met de thuisomgeving van kinderen. Voorlezen aan jonge kinderen zit meteen ook gelinkt aan de Kinderbibliotheek. De studenten maken van de voorleesgelegenheid gebruik om de kinderen te laten kennismaken met Kinderbibliotheek Baloe. Ze deden dit door een foldertje achter te laten en/of door samen een bezoekje te brengen aan de kinderbibliotheek of aan een vertelnamiddag. De Stuurgroep Onderwijs zorgt ervoor dat de ouders die deelnemen aan het voorleesproject de kans krijgen in te gaan op een *informatieve bijeenkomst* over het belang van voorlezen en vertellen aan jonge kinderen. Een dertigtal moeders gingen op dit voorstel in, waren zeer enthousiast en namen meteen ook boekjes mee om voor te lezen aan hun kinderen. Het Centrum voor Lezen en Informatie van LINC verzorgde deze vormingssessies.
- Veel mensen vervullen in de wijk een voorbeeldfunctie ten aanzien van ouders. Hierbij gaat het niet alleen om leerkrachten, maar ook om kinderverzorgsters van de kinderdagverblijven, vrijwilligers van de Consultatiebureaus voor het Jonge Kind, vrijwilligers van Kinderbibliotheek Baloe, vrijwilligers en beroepskrachten van het voorleesproject vanuit Steunpunt Gent-Noord van het ING en jeugdwelzijnswerkers van Kadanz. Al deze groepen worden in mei 2001 door het Centrum voor Lezen en Informatie gevormd rond het belang van voorlezen en vertellen aan (jonge) kinderen. Deze vormingssessies worden gekoppeld aan een introductie in Kinderbibliotheek Baloe. De sleutelfiguren kunnen dan op hun beurt deze informatie doorgeven aan de ouders waarmee ze werken, zowel door het voor te doen als door het te vertellen of door te verwijzen naar Baloe.

Via al deze initiatieven slagen wij erin ouders en kinderen te bereiken voor wie voorlezen en vertellen nieuw is. Mogelijk hebben deze inspanningen invloed op de (taal)ontwikkeling van de kinderen.

Beleidsbeïnvloeding

Op woensdag 29 maart 2000 was de Stuurgroep Onderwijs te gast op het *Koninklijk Paleis* te Brussel samen met de andere acht Belgische projecten die een erkenning kregen van de Stichting Koningin Paola. Naast de directies van de vier wijk-scholen (De Buurt, De Mozaïek, Dr. Jean Herrel en Sint-Salvator), iemand van De Poort-Berber, kinderdagverblijf 't Sleepken en Opbouwwerk Steunpunt Gent gingen er ook

zeven bewoners mee. In het bijzijn van de Koningin, de Minister van Onderwijs en de mensen van de Stichting Koningin Paola vertelden we wat het onderwijsproject in het Sluizeken allemaal doet. We werden gefeliciteerd met ons project en Minister Vanderpoorten beloofde ons binnenkort uit te nodigen omdat zij haar beleid wil baseren op onze ervaringen.

Op woensdag 10 mei 2000 werden we vervolgens uitgenodigd bij de *Minister van Onderwijs* Marleen Vanderpoorten om samen met de andere erkende School van de Hoop-projecten onze ervaringen door te geven om het kabinet van de Minister te inspireren.

Op 26 oktober 2000 was de nieuwe *Schepen van Onderwijs* Freya Van den Bossche te gast op de Stuurgroep Onderwijs. Wij stelden ons project aan haar voor en maakten een afspraak om het luik Intelligent uit het Gentse Bestuursakkoord samen met haar te bespreken. Deze afspraak ging door op vrijdag 24 november.

Bij continuering van het project zullen we vanaf volgend schooljaar zoeken naar mogelijkheden om onze werkzaamheden en activiteiten na verloop van de erkenning als School van de Hoop (maximum 5 jaar) te laten overnemen door reguliere structuren of middelen.

Besluitend: iets over het proces van de Stuurgroep

De Stuurgroep Onderwijs heeft al een gans proces afgelegd. Bij de bevraging, het prille begin, was er een gespannen sfeer tussen de scholen, de kinderdagverblijven, de omringende actoren en de bewoners. Bewoners en beroepskrachten stonden tegenover elkaar. Weinig zaken waren bespreekbaar en tussen of na de bijeenkomsten waren er geen contacten. Naar het einde van de bevraging toe ontstond er een groepsgevoel en werd het engagement genomen (los van middelen) om zich als groep in te zetten voor de realisatie van de voorstellen. De middelen van de Stichting Koningin Paola zorgden eerst voor een verdeelreflex maar direct erna voor een gezamenlijke inzet om de middelen goed te besteden. Er ontstonden onderlinge contacten en de discussies werden kwaliteitsvoller en oplossingsgerichter. Beetje bij beetje worden ook gevoeliger punten besproken en aangepakt. Alle betrokkenen zetten zich naar eigen vermogen in en dragen verantwoordelijkheid voor het project. De sfeer is ontspannen en aangenaam. Kortom: de erkenning was de moeite waard om te komen tot een netoverschrijdend en grensverleggend project!

Michèle VAN ELSLANDER
RISO Gent vzw
Sint-Jacobsnieuwstraat 50
9000 Gent
E-mail: komi@risogent.be

Preventie van Antisociaal Gedrag op School

Het Startbanenproject JoJo

Scholen voor Jongeren - Jongeren voor Scholen

Het project *Scholen voor Jongeren - Jongeren voor scholen, kortweg JoJo*, kadert binnen de startbaanprojecten die gecoördineerd worden vanuit het departement Onderwijs. Het biedt bepaalde scholen in een aantal gemeenten de kans om een extra kracht aan te trekken. De werknemers, die jonger moeten zijn dan dertig jaar, kunnen een aantal taken verrichten ter aanvulling van de inzet van het schoolpersoneel. Bedoeling is dat de jongeren een schakel kunnen vormen tussen leerlingen en lerarenkorps en taken opnemen die kunnen bijdragen tot een verbetering van het schoolklimaat.

In dit artikel wordt dieper ingegaan op de initiële doelstellingen van het project, de verdere uitwerking en de meerwaarde ervan binnen de schoolgemeenschappen.

Het ontstaan van het project

Op 24 december 1999 wordt de Wet ter Bevordering van de Werkgelegenheid gepubliceerd. Deze voorziet in een stelsel van startbanen voor jonge schoolverlaters en werklozen, het zogenaamde Rosettaplan. Opzet van dit plan is de jeugdwerkloosheid terug te dringen. Op 30 maart 2000 wordt een samenwerkingsakkoord tot stand gebracht tussen de Belgische staat, de Gemeenschappen en de Gewesten betreffende de inschakeling van werkzoekenden in dergelijke startbanen. Hierbij worden afspraken gemaakt voor een projectmatige invulling.

Van haar kant belooft de federale overheid 385 extra startbanen te voorzien binnen de Vlaamse Gemeenschap, volledig federaal te financieren. In overleg met de Vlaamse overheid wordt beslist tot volgende verdeling: 70 startbanen in de sector Stedelijk Beleid en 315 startbanen in de sector Onderwijs. Deze laatste 315 startbaanovereenkomsten worden onderverdeeld in twee groepen: 215 voor een project ter bevordering van de verkeersveiligheid van en naar school en 100 startbanen voor een project ter preventie van antisociaal gedrag op school.¹

Het samenwerkingsakkoord legt meteen ook de diplomaverreisten vast. Binnen het project ter preventie van antisociaal gedrag zijn dat 70 personen met als hoogst behaalde diploma of getuigschrift dat van het lager secundair onderwijs en 30 mensen met diploma of getuigschrift van het hoger secundair onderwijs.

Voor het project ter preventie van antisociaal gedrag gaat vanaf 16 oktober 2001 een coördinator van start op het departement Onderwijs. De naam van het project wordt voor de duidelijkheid veranderd in *Scholen voor Jongeren - Jongeren voor Scholen*, ofwel **JoJo**.

Doelgroep en doelstellingen

"Vlaanderen kan het zich niet permitteren om een belangrijk deel van zijn jeugd in de kou te laten staan, de jongeren hun dromen te ontnemen en hun talenten en creativiteit ongebruikt te laten."²

Met deze zin verwoordt de Vlaamse regering krachtig haar ambitie ten aanzien van haar jongeren. Omdat bepaalde groepen omwille van hun afkomst en achtergrond nog steeds beknot worden in hun mogelijkheden, heeft de Vlaamse overheid zich geëngageerd om een specifiek doelgroepenbeleid te voeren. In hun nota over de startbanen³ vragen minister Landuyt en toenmalig minister Sauwens om bij het uitwerken van het project prioritair aandacht te besteden aan de groepen die het laagst scoren op de werkzaamheidsgraad. Het betreft de laaggeschoolden (minder dan HSO) en de zogenaamde doelgroepen.

Met het startbanenproject JoJo richt minister Vanderpoorten zich dan ook tot jongeren die de school voortijdig verlaten hebben, maar toch geïnteresseerd zijn om in scholen te werken. Jongeren van allochtone afkomst en jongeren uit kansarme gezinnen worden in het bijzonder aangemoedigd om zich in te schrijven voor deze startbanen omdat zij het in het algemeen vrij moeilijk hebben op de arbeidsmarkt.

De doelstelling van het project is tweërlei:

1. De jongeren van de doelgroep laten proeven van een job in het onderwijs, om hen aldus de smaak te pakken te laten krijgen voor eventuele verdere opleiding en tewerkstelling.
2. Scholen met een publiek van jongeren met schoolse problemen een bijkomende werkkraft bieden om te werken aan een positief schoolklimaat en aan een beter contact tussen de leraren en de allochtone of kansarme gezinnen.

Uit de startblokken...

Begin september 2000 worden 135 scholen geselecteerd in de steden Antwerpen, Genk, Gent, Hasselt en Mechelen. De selectie gebeurt op basis van het percentage leerachterstand van het totaal aantal ingeschreven leerlingen per school. Op vier verschillende informatiebijeenkomsten (eind september 2000) worden de geselecteerde scholen bevestigd naar hun visie op de doelstellingen en op de verdere uitwerking van dit voorstel. Streefdatum voor de eerste aan-

wervingen binnen dit startbanenproject wordt vastgelegd op januari 2001. Half december 2000 wordt de volledig uitgewerkte informatiebundel verstuurd naar de directies van de 135 scholen en de aanwezigen op de informatiesessies van eind september. Nog voor de eindejaarsvakantie lopen de eerste reacties en aanvragen van de aangeschreven scholen binnen. Een eerste startbaner gaat aan de slag op 8 januari 2001 in de school Sancta Maria te Deurne.

Omdat de noden op het vlak ter preventie van antisociaal gedrag verschillen van school tot school, werd vanuit het departement Onderwijs besloten om de specifieke taakinfilling van de startbaners over te laten aan de school zelf. Wel werden door het departement een aantal lijnen afgebakend. Mogelijke activiteiten zijn:

- met leraren initiatief nemen om de vrije tijd in de school, voor en na de lessen en tijdens de middagpauzes, op een actieve en creatieve manier in te vullen;
- leraren helpen bij het organiseren en begeleiden van extra activiteiten, projectwerk, uitstappen...;
- helpen bij het goed beheer en onderhoud van materiaal, infrastructuur en gebouwen met de bedoeling het schoolleven zo aangenaam mogelijk te maken voor leerlingen en leraren, maar ook voor de ouders; samen met de jongeren naar de betekenis zoeken van vernielingsdrang; de problematiek van het vandalisme bespreekbaar maken;
- een aanspreekpunt zijn voor de jongeren van de school, om hen te ondersteunen (individueel maar ook als groep) in het verwoorden van hun zorgen of verwachtingen - en hen te helpen bij de organisatie van leerlingenparticipatie;
- tussenkomen in ruzies tussen de leerlingen en samen met hen de situatie trachten te ontcijferen, enz. Bedoeling is dat de scholen zelf uit deze lijst taken kiezen en verder concreet invullen, vertrekkend van de eigen situatie en het gewenste profiel van de kandidaat-jongere. Het staat een school tevens vrij om al dan niet deel te nemen aan het project. De Vlaamse overheid kan en wil dit project immers niet opleggen of alleen realiseren, maar zet de te bereiken doelstellingen uit in volwaardig partnerschap met de betrokken scholen.

En de jongeren zelf?

De jongeren wordt een voltijdse arbeidsovereenkomst (38 uren) aangeboden van bepaalde duur, met name één jaar. Zij genieten het bedienendstatuut en worden ingedeeld in de personeelscategorie van het administratief personeel.

Wat betreft de verloning van de startbaners is de Wet van 24 december 1999 zeer duidelijk: *De nieuwe werknemer, tewerkgesteld in de openbare sector in het kader van de startbaanovereenkomst zoals bepaald in artikel 27, 1° en 2°, heeft recht op een loon dat gelijk is aan het aanvangsloon toegekend aan een personeelslid met dezelfde beroepskwalificatie, zoals die blijkt uit het diploma of studiegetuigschrift.*

Het meest interessante voor de jongeren is evenwel het feit dat men via dit startbanenproject de kans krijgt om ervaring op te doen binnen een job in het onderwijs. Het contact met een omgeving waarbij men in-

houdelijk dient te werken, is ongetwijfeld een grote stimulans.

Daarnaast wordt er vanuit het departement Onderwijs op regelde tijdstippen vorming aangeboden. Zo werden de voorbije weken in elke stad bijeenkomsten georganiseerd waar o.a. het onderwijslandschap in Vlaanderen voorgesteld werd. Er werd dieper ingegaan op de secundaire scholen, het deeltijds onderwijs e.d. Tevens werd een spreker van een Centrum voor Leerlingenbegeleiding uitgenodigd die verdere opleidingsmogelijkheden voorstelde. Vanaf eind augustus staat het aanleren van sociaal-communicatieve vaardigheden op het programma, evenals het omgaan met verbaal geweld en conflictbeheersing.

Om in aanmerking te kunnen komen voor een startbaan in Vlaanderen moet men op de dag van het ingaan van de arbeidsovereenkomst jonger zijn dan dertig jaar. Tweede voorwaarde is dat men bij de VDAB ingeschreven is als werkzoekende.

Vermits de school optreedt als werkgever, is het ook zij die de rechtstreekse beslissing neemt tot aanwerving. Vanuit het departement worden de scholen aangemoedigd het reeds hierboven geschetste doelgroepenbeleid op te volgen.

De recrutering van de jongeren kan op twee manieren gebeuren. De school kan zelf op zoek gaan naar een geschikte kandidaat. Hierbij kan ze een beroep doen op haar contacten met buurt- en jongerenwerking, of rekruteert ze vanuit haar oud-leerlingenbestand.

Voor de meeste startbaanovereenkomsten wordt evenwel een beroep gedaan op de VDAB. Na goedkeuring van de aanvraag stuurt de projectcoördinator het aanvraagformulier door naar de startbaanverantwoordelijken van de plaatselijke VDAB's. De VDAB zorgt ervoor dat de vacatures langs haar verschillende infokanalen verspreid worden. Dit zijn naast de WIS-computer bijvoorbeeld het internet, de 'jobkranten', enz. De plaatselijke VDAB-consulent neemt contact op met de school om concrete afspraken te maken. Vanuit een al opgebouwd bestand of via doelgerichte rekruteringsacties worden de kandidaat-jongeren door de VDAB op basis van de objectieve selectievoorwaarden doorverwezen naar de school.

Verloop van het project

Objectieve vaststellingen

Reeds voor de eerste tussentijdse evaluatie van 14 maart 2001 werd duidelijk dat de scholen die het snelst een aanvraag indienden op het departement en die het snelst een startbaanovereenkomst met een jongere afsloten, net die scholen waren die het hoogst scoorden op de graad van het totale percentage leerachterstand.

Uit diezelfde evaluatie bleek ook dat het doelgroepenbeleid uitgetekend voor het project Jo-Jo sterk wordt opgevolgd. Zo zit het project op dit ogenblik met een percentage tewerkgestelde laaggeschoolden van meer dan 80%. Driekwart van de jongeren zijn van allochtone afkomst, van de overige jongeren bevindt meer dan de helft zich in de kansarmoede.

In totaal behoort 90% van de tewerkgestelde jongeren tot de doelgroep. Een onverhoopt resultaat.

Ervaringen binnen de scholen

Het departement Onderwijs onderhoudt regelmatige contacten met de participerende scholen. Wanneer een startbaner begint, wordt er door het departement een bezoek afgelegd aan de school. Hierbij wordt het project toegelicht, de statutaire bepalingen verduidelijkt en gepeild naar mogelijke vorming. Deze vorm van direct contact wordt zowel door de scholen als door de startbaners sterk gewaardeerd. Bij deze gesprekken verduidelijkt de school tevens haar visie en omschrijft ze de jobinhoud van de startbaner. In het overgrote deel van de gevallen worden de startbaners 'toegevoegd' aan de leerlingbegeleiders om een rol als brugfiguur te vervullen.

Aan de scholen werd eveneens gevraagd om tijdens de duur van de tewerkstelling op bepaalde ogenblikken een tussentijdse evaluatie op te stellen. Zo kan het departement zich een goed beeld vormen van de ervaringen op het terrein. Uit deze verslagen blijkt dat het overgrote deel van de participerende scholen zeer tevreden is. De inzet van de startbaners zorgt voor zowel een verlichting van bepaalde taken voor andere personeelsleden als het dichterbij de school brengen van bepaalde leerlingen en ouders. Dit laatste is vooral het geval wanneer het gaat om startbaners van allochtone afkomst. Vanuit hun eigen achtergrond kunnen de startbaners immers zaken verduidelijken naar beide partijen toe.

Uit de verhalen die ons bereiken vanuit de scholen blijkt dat de jongeren meestal zeer goede contacten onderhouden met de leerlingen. De leerlingen aanzien hen immers niet meteen als "één van de anderen" en durven met bepaalde problemen sneller naar hen toestappen dan naar een leraar. De startbaners is duidelijk opgedragen niet op eigen houtje te oordelen en te handelen wanneer hen een probleem ter ore komt. Wanneer dit gebeurt, overlegt de startbaner met de leerlingbegeleiding en vormt als het ware de schakel die beide partijen makkelijker bijeen brengt. Naast het leerlingbegeleidend aspect verrichten heel wat startbaners ook administratieve opdrachten. Op deze manier raken zij vertrouwd met tekstverwerking, gegevensbeheer, contacten met andere openbare diensten e.d.

Aan de deelnemende scholen wordt van meet af aan gevraagd een 'coach' aan te stellen voor de startbaner. Deze persoon is de steun en toeverlaat van de jongere gedurende zijn/haar tewerkstelling. Belangrijk hierbij is dat er een wederzijdse openheid ontstaat zodat problemen onmiddellijk gedetecteerd kunnen worden. Het mag duidelijk zijn dat de slaagkansen van het project binnen de school sterk afhankelijk zijn van de coaching die de jongere wordt geboden. Zonder de inzet van deze coach zou het project gedoemd zijn te mislukken...

Een greep uit de reacties die op het departement Onderwijs toekwamen:

"We kunnen in elk geval stellen dat deze extra kracht voor de school van zeer groot belang is en dat zij op en-

kele weken bijna onmisbaar is geworden" Antwerpen, 11 maart.

"(...) zeker een bijdrage tot het vlotte verloop van het schoolgebeuren en een grote ondersteuning naar organisatie en begeleiding van leerlingen" Hasselt, 18 april.

"Goede hulp voor leerlingbegeleider, trajectbegeleider en het secretariaat. Naar de leerlingen toe: zeer goed aanvaard en is een aanspreekpunt." Mechelen, 29 maart.

"De positieve aspecten van de eerste evaluatie (het gaat duidelijk om een meerwaarde) wens ik uitdrukkelijk te bevestigen. Wij zijn zeer tevreden over de prestatie van de startbaner." Antwerpen, 14 mei

"Hij is uitgegroeid tot een volwaardig assistent van de Interne Begeleiding. Hij kan ons vaak zeer relevante informatie bezorgen. Hij is werkelijk een goede, zeg maar noodzakelijke aanvulling in de Interne Begeleiding. Hij doet zijn job graag en met toewijding" Gent, 28 mei.

Evaluatie door de startbaners

De voorbije maanden werd door de startbaners een evaluatieformulier ingevuld, opgesteld door het departement Onderwijs. Deze vragen peilden naar hun motivatie, ervaringen en toekomstplannen. Hieruit blijkt dat:

- een groot deel van de startbaners een 'positieve' keuze maakte voor een job binnen het JoJo-project; (een deel van de jongeren werkte reeds, meestal als inpakker of schoonmaakster, maar telkens merkten zij op dat zij "verder willen geraken". Het merendeel liet ook weten dat zij absoluut iets wilden doen met jongeren en het opvoedingsproces);
- de meeste startbaners ingeschakeld worden binnen de cel leerlingbegeleiding van de school;
- het feit dat men inhoudelijk werk kan verrichten de grootste bron van voldoening en motivatie is;
- de aanvaarding door de leerlingen probleemloos gebeurde;
- de aanvaarding door het onderwijzend personeel in het algemeen vlot verliep; (toch is er in uitzonderlijke gevallen sprake van 'pesterijen' aan het adres van de startbaners door individuele personeelsleden van de school. Tot nog toe werd hierop telkens adequaat gereageerd door de directie van de betrokken scholen. Voor sommige personeelsleden op een beperkt aantal scholen blijkt het nog steeds niet evident om een ongeschoold en andersgekleurd iemand als collega te aanvaarden);
- de meesten een bijkomende opleiding willen volgen en in de toekomst een job willen uitoefenen als opvoeder of leerkracht.

In vier gevallen zijn er strubbelingen. Telkens is dit op scholen waar de startbaner niet samenwerkt met leerlingen maar louter instaat voor beheer van materiaal e.d.

Besluit

In het algemeen kan gesteld worden dat de meeste scholen bij aanvang enige gereserveerdheid hadden ten aanzien van het project. Naarmate de tijd vordert reageren de scholen overwegend goed tot zeer positief. Op dit ogenblik lijken de slaagkansen van het

project te liggen in de 'mond-aan-mond-reclame' tussen de scholen onderling. Scholen die bij aanvang weigerachtig stonden, worden door de ervaringen van andere scholen gestimuleerd tot deelname.

De startbaners zelf lijken de hun geboden kans met beide handen te grijpen. Bijna allen zijn zeer gemotiveerd en bereid om zware inspanningen te leveren. Vanuit verschillende scholen werd het departement op de hoogte gebracht van het feit dat het project ook zijn impact kent binnen de allochtone gemeenschap. Het signaal dat uitgezonden wordt door dergelijke kansen te geven aan mensen van allochtone afkomst valt niet te onderschatten.

Het succes van het project bracht met zich mee dat ook vanuit niet geselecteerde steden vragen van scholen binnenkwamen om mee in het project te kunnen stappen. Van hieruit nam minister Vanderpoorten eind mei 2001 de beslissing om een selectie te maken van de scholen in gemeenten van bijzondere noden (SIF-

plusgemeenten en gemeenten met een non-discriminatieakkoord). Ook deze scholen worden aangeschreven en uitgenodigd om te participeren aan dit toch wel ambitieuze project.

Gunther VAN NESTE

Coördinator JoJo

Departement Onderwijs

Afdeling beleidsvoorbereiding secundaire scholen

Koning Albert II-laan 15 - 1210 Brussel

tel.: 02 553 89 12 - fax: 02 553 89 15

gunther.vannesteond.vlaanderen.be

NOTEN

¹ Samenwerkingsakkoord tussen de Staat en de Vlaamse Gemeenschap betreffende de startbaanovereenkomst. Brussel, 25 oktober 2000.

² Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Een regering voor de Vlamingen, Brussel, 1999, p. 29.

³ VR/2000/0303/DOC0166

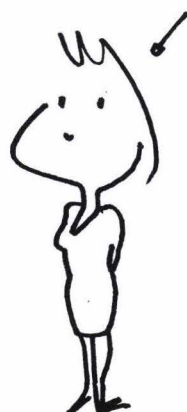
ONS STREVEN
NAAR GEZIJKE
KANSEN

SLAAT
NATUURLIJK
NIET OP DE

GEMISTE
KANSEN.

ZORGBREEDTE EN PSYCHOSOCIALE PREVENTIE IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

In de inleiding tot een recente discussienota voor het Vlaams Parlement (Vanderpoorten, Marleen, 2001) wordt gesteld dat naar de toekomst toe het voorrangbeleid en het zorgverbredingsbeleid in een ruimer kader van een geïntegreerd gelijke kansenbeleid moet gezien worden. Deze thematiek zal moeten opengetrokken worden tot alle aspecten van het huidige beleid in verband met kansarmoede en allochtonen en uitgebreid tot het secundair onderwijs.

Dit artikel gaat verder in op deze thematiek. De school is reeds lang geen eiland meer binnen de samenleving. Sedert de leerplichtverlenging houdt een maatschappelijk verantwoord schoolbeleid een visie in op een grotere onderwijsparticipatie binnen de regio. De tijd is voorbij dat het secundair onderwijs prioritair georganiseerd werd voor een selectieve groep jongeren vanuit de optiek van de voorbereiding op het universitair onderwijs. Alle jongeren zijn - tot het einde van het schooljaar van het jaar waarin ze meerderjarig worden - leerplichtig en hebben dan ook het recht deze schooltijd als maatschappelijk nuttig te mogen ervaren. Centraal in de pedagogische invulling van deze wettelijke beschikking staat het onderkennen en duiden van verschillen in cultuurpatronen en individuele kenmerken van leerlingen en het creëren van mogelijkheden voor alle betrokkenen - leerlingen, ouders, leerkrachten en begeleiders - om met deze verschillen positief om te gaan.

Psychosociale preventie en zorgverbreding

Met de leerplichtverlenging tot 18 jaar staat het secundair onderwijs voor een totaal nieuwe maatschappelijke opdracht. Het dualisme in het secundair onderwijs (De Keyser, C., 1975) – de opdeling in ‘algemeen vormend’ en ‘technisch onderwijs’ – was een goed bedoelde poging om ons negentiende-eeuws onderwijs maatschappelijk aanvaardbaar te maken voor de twintigste eeuw. Tot een volwaardige integratie van het technisch en beroepsonderwijs in ons secundair onderwijs is het echter nooit gekomen. Het secundair onderwijs dreigt dan ook af te glijden van dualistisch naar duaal onderwijs. Een van de conclusies van het International Adult Literacy Survey (IALS-onderzoek) ligt er niet om: “De Vlaamse resultaten onderscheiden zich van deze in de landen waarmee we globaal genomen te vergelijken zijn door een grotere polarisering in de resultaten. In de drie schalen (proza, documenten en kwantitatief) is er een groter aantal personen in het laagste niveau van geletterdheid, beduidend groter dan in bijvoorbeeld Nederland of Duitsland.... Dit neemt niet weg dat er momenteel kan gesproken worden van een ‘duale’ geletterdheidssituatie, die wellicht specifieke beleidsmaatregelen noodzaakt.” (Van Damme, D., 1997, 95-96).

Terecht spreekt de beleidsnota dan ook over de noodzaak om alle scholen in een lokaal overleg te betrekken en hen gezamenlijk voor hun verantwoordelijkheid te plaatsen. “Omdat het inschrijvingsrecht van toepassing is op alle leerlingen, is het aangewezen het plaatselijk overleg niet meer te beperken tot de leerlingen die momenteel als doelgroepleerlingen *onderwijsvoorrang* worden aangeduid, maar bevoegdheden krijgt betreffende de gehele problematiek van gelijke onderwijskansen. Daarom wens ik af te stappen van het begrip “non-discriminatie” en voortaan de term “lokaal gelijke kansenbeleid” te hanteren. Binnen de nieuwe juridische context zal opnieuw een draagvlak moeten gevonden worden tussen overheid, inrichtende machten, vakbonden, de vertegenwoordigers van de allochtone en kansarme autochtone doelgroepen en ouderverenigingen om tot een nieuw en-

agement te komen. Een verdere vertaling zal moeten gebeuren op het niveau van plaatselijke netoverschrijdende overeenkomsten.” (Vanderpoorten, Marleen, 2001, 10).

Om dit lokaal gelijke kansenbeleid maximale kansen te bieden zal de school een tweesporenbeleid dienen te voeren: een beleid gericht op de medewerking aan de psychosociale preventie en een beleid gericht op de eigen schoolcultuur. Het eerste beleid is te voeren in overleg met externe participanten werkzaam in het lokale welzijnswerk; het andere beleid is een schoolinterne aangelegenheid. De welzijnssector maakt in dit verband onderscheid tussen “gelijke kansen”, en “gelijke behandeling” (Nicaise, I., 1997, 12). Het gelijke kansenbeleid heeft te maken met gezinsfactoren waarop de school niet rechtstreeks vat heeft, maar die wel medebepalend zijn voor de schoolresultaten van leerlingen, nl. het opleidingsniveau van de ouders, financiële mogelijkheden, gezondheid, sociaal en cultureel kapitaal, ... De gelijke behandeling daarentegen heeft te maken met het opheffen van discriminatie binnen de school zelf. •

Het gelijke kansenbeleid betekent voor de school niet alleen een bijdrage aan de lokale psychosociale preventie, het biedt vooral een onmisbaar samenwerkingsverband aan met de welzijnssector. Door deze multidisciplinaire samenwerking kan de school meer complexe sociale probleemsituaties aan en – het belangrijkste van al – kan ze haar schoolcultuur beter afstellen op specifieke doelgroepen. Voor het welzijnswerk is het een “verbijzondering” van het werk rond kansarmoedebestrijding en biedt het een noodzakelijk samenwerkingsverband voor het oplossen van deelproblemen die verband houden met onderwijsproblemen en – het belangrijkste van al – tot preventie.

Het gelijke behandelingsbeleid van de school heeft te maken met een betere afstelling van de zorgverlening van de school op de noden van leerlingen met specifieke pedagogische en didactische behoeften. Dit beleidsaspect noemt men de zorgbreedte. Zorgbreed-

te en leerlingbegeleiding zijn dus twee wel te onderscheiden onderwijskundige thematieken. De term "zorgbreedte" werd voor het eerst gebruikt in Nederland in het kader van de onderwijsvernieuwing van het basisonderwijs en werd gedefinieerd als: "de uitbreiding en versterking van maatregelen en activiteiten, vooral op school- en groepsniveau, ten behoeve van een zo intensief mogelijke zorg voor leerlingen, in het bijzonder voor hen die specifieke pedagogische behoeften tonen, opdat zij in een zekere hoeveelheid tijd door de school te bepalen doelen en tussendoelen bereiken" (ARBO, 1984, 21). Tot heden werd de school in het kader van het leerstofjaarclassensysteem voornamelijk georganiseerd in functie van de modale leerling. Met de zorgbreedte gaat het beleid van een school het engagement aan om de structuur van haar organisatie ook te toetsen aan de behoeften van leerlingen met bijzondere noden. M.a.w. het schoolbeleid wil rekening houden met objectief aantoonbare verschillen in haar leerlingenpopulatie en dit conform het juridische gelijkheidsbeginsel: gelijken gelijk en ongelijken ongelijk behandelen.

Een zorgbreedtebeleid voeren is wel een vrij complexe aangelegenheid omdat de aard van de bijzondere noden zeer uiteenlopend kan zijn, gaande van in hoofdzaak sociaal-maatschappelijk bepaalde problemen tot zuiver ontwikkelingsstoornissen. De materie is zo omvangrijk dat niet alles meteen kan gerealiseerd worden. Naargelang de vastgestelde noden, de beschikbare interne middelen en externe ondersteuning moeten er prioriteiten en termijnen gesteld worden. Een zorgbreedtebeleid vraagt om een strategisch beleid ter zake.

Dit strategisch zorgbreedtebeleid dient met heel wat managementscomponenten rekening te houden. Het betreft hier zowel school- als klassenorganisatorische componenten.

Op schoolniveau gaat het om:

- de mogelijkheid om op elk niveau de leerling een eigen onderwijsprogramma aan te bieden;
- de mogelijkheid om een doorlopende lijn te waarborgen, zonder breuken of hiaten;
- de uniforme aanpak omtrent het signaleren en begeleiden van leerlingen in probleemsituaties;
- het realiseren van een schoolspecifieke leerlingbegeleiding;
- het pedagogisch klimaat of de mate waarin de school en de leerkrachten een open klimaat t.o.v. de leerlingen weten te realiseren.

Op klassenniveau betreft het:

- de mogelijkheden van de leerkracht om de klas te organiseren dat er individueel en zelfstandig kan worden gewerkt door de leerlingen;
- de mogelijkheden van de leerkracht om het onderwijsprogramma aan te passen aan de behoeften van de individuele leerling;
- de mogelijkheden van de leerkracht om rekening te houden met leerlingengegevens bij het plannen en voorbereiden van zijn taken. (Span, B., 1990, 31)

Binnen het zorgbreedtebeleid spreekt men bovendien ook nog van "zorgverbreding" en "zorgverdie-

ping". Onder de zorgverbreding verstaat men het uitbreiden van de zorg naar andere doelgroepen. Bijv.: na het organiseren van de hulp voor leerlingen met zwakke leesstrategieën wordt er gezocht naar een betere ondersteuning voor leerlingen met dyslexie. Met zorgverdieping wordt aangegeven dat er een hoger niveau van multidisciplinaire hulp geïmplementeerd wordt. Bijv.: na het organiseren van de hulp in de klas voor leerlingen met zwakke leesstrategieën wordt interne orthopedagogische hulp ingeschakeld voor leerlingen met ernstige leesmoelijkheden of in het kader van de ondersteuning van de leerlingen met leesstoornissen (dyslexie) wordt er gezocht naar meer overleg met de ambulante therapeuten of na een aangepast taalbeleid uitgewerkt te hebben voor anderstalige leerlingen wordt gezocht naar meer samenwerking met het buurtwerk om de ouders te helpen in het opvolgen van de schoolloopbaan van hun kinderen.

Met zorgbreedte kan men aan heel wat bijzondere noden tegemoetkomen, maar de zorgbreedte heeft ook haar grenzen. Eens die grens overschreden wordt een problematische situatie gecreëerd. Onder druk van te veel bijzondere noden gaan de negatieve leerlingkenmerken overheersen en is er een tekort aan positieve leerlingkenmerken. Dit doet zich vooral voor in rest- en concentratiescholen. Door dit tekort komt de schoolcultuur sterk onder druk te staan. Heel wat spontane positieve interactieprocessen tussen de leerlingen onderling en tussen de leerlingen en de leerkrachten blijven achterwege. Ze dienen dan bewust gevoerd te worden. Dit is op zich niet negatief te noemen, integendeel. Het vervangen van spontane door bewust gevoerde interactieprocessen veronderstelt echter andere competenties dan enkel het lesgeven en vraagt continue deskundige ondersteuning. Het houdt dus een extra taakbelasting in voor het beleid, de leerkrachten en opvoeders. De grootste slachtoffers dreigen echter de leerlingen te worden. Bij het achterwege blijven van positieve interactie-ervaringen kan de negatieve spiraal van maatschappelijke uitsluiting ingezet worden (Vettenburg, Nicole en Walgrave, L., 1988). De druk op de zorgbreedte kan uiteindelijk zo sterk worden dat prioriteit moet gegeven worden aan de psychosociale preventie. De pedagogisch-didactische complicaties en de daaruit voortvloeiende persoonlijke en maatschappelijke problemen, verbonden aan het bestaan van elitescholen en rest- of concentratiescholen, kunnen niet voldoende onderkend worden.

Bij vergelijking van scholen op basis van de leerlingkenmerken van hun eerstejaars vallen meteen zeer grote verschillen op. Verzamelde gegevens uit een elftal scholen verspreid over het land geven een eerste beeld. In scholen met een ASO-bovenbouw zijn gemiddeld 95 % van de leerlingen op leeftijd en hebben 100 % een getuigschrift BaO. In scholen met een ASO/TSO/BSO-bovenbouw liggen de verhoudingen op 70 % op leeftijd en 89 % met getuigschrift BaO. In scholen met enkel een BSO/TSO-bovenbouw ten slotte liggen de verhoudingen rond 65 % op leeftijd en 75 % met getuigschrift BaO. Rekeninghoudend met de wetenschap dat normaal 12 % van de leerlingen in het zesde leerjaar van het basisonderwijs niet meer op leeftijd zijn en slechts zeer uitzonderlijk geen

getuigschrift van het basisonderwijs wordt toegekend, krijgen deze gegevens maatschappelijke relevantie. Aan beide uiterste van de curve zijn er scholen die geen normale doorstroming krijgen uit het basisonderwijs: zowel de "prestigeschool" als de "restschool" zit met een pedagogisch en maatschappelijk probleem. De gevolgen zijn niet bepaald rooskleurig voor jongeren die hun secundair onderwijs starten in een "restschool". Deze jongeren komen in een tweede-keuze circuit terecht en moeten bovendien ook afstanddoen van een uitgestelde studiekeuze. Iedere school apart staat hier machteloos.

Beide thema's – gelijke kansen en gelijke behandeling – liggen duidelijk in mekaar verlengde. Er moet dan ook gesteld worden dat zorgbreedte of een beleid rond gelijke behandeling, zonder ondersteuning vanuit de lokale psychosociale preventie, pedagogisch-didactisch zeer verdienstelijk kan zijn maar (met alle respect voor de inzet van de medewerkers) maatschappelijk weinig productief is. Dit geldt zeer in het bijzonder voor die scholen die verstikken onder de druk van te veel bijzondere noden. Omgekeerd is het deelnemen aan het lokale gelijke kansenbeleid pedagogisch en maatschappelijk even onproductief, indien dit niet mede ondersteund wordt in de eigen school door een zorgbreedtebeleid dat rekening houdt met de bijzondere noden van de eigen leerlingenpopulatie. Een school zonder zorgbreedte faalt in een preventiebeleid tegen maatschappelijke marginalisering en uitsluiting en hypothekeert de verdere groei naar een evenwichtige persoonlijkheid van de getroffen leerlingen. Het getuigt van een ambigue houding: men wil samenwerken aan de maatschappelijke uitsluiting, maar men onderkent niet hoe men zelf aan de basis kan liggen van deze uitsluiting.

Het 'deelnemen' aan het lokale gelijke kansenbeleid veronderstelt solidariteit met de andere scholen. Een geïntegreerd gelijke kansenbeleid zonder collectieve bereidheid tot samenwerken is niet zo zeer maatschappelijk onproductief maar contraproductief en pedagogisch onverantwoord. Alle scholen binnen een regio zijn verantwoordelijk voor deze onderwijsongelijkheid en samen moet er gezocht worden naar een oplossing. Het argument dat leerlingen naar verstandelijke aanleg van bij de geboorte zouden verschillen en dat dit het onderwijs op verschillende niveaus zou verantwoorden – het zogenoemde "IQ-model" – is wetenschappelijk achterhaald. Ook het andere argument van de keuzevrijheid van de ouders is hier maatschappelijk niet relevant. De pedagogische vrijheid van een school vindt haar grenzen in het juridische gelijkheidsbeginsel dat stelt: "Het gelijkheidsbeginsel is geschonden wanneer vaststaat dat de aangewende middelen redelijkerwijze niet evenredig zijn met het beoogde doel." (Van Orshoven, P, 1990, 516-517). Een leerling die zich bij de aanvang van zijn secundaire studies in een ongelijke startpositie bevindt, heeft het recht om meer ondersteuning te krijgen om een redelijke en gelijke kans te hebben op een zelfde eindresultaat. Met de leerplichtverlenging is het niet meer dan normaal dat de basisvorming ook verlengd zou worden en dat de eindtermen van de eerste graad als

een minimum zou moeten gelden voor 80 % van de jongeren.

Het schoolbeleid moet het als een uitdaging beschouwen om, daar waar er objectieve verschillen tussen de leerlingen aantoonbaar zijn, de meest geëigende middelen beschikbaar te stellen om een gelijke behandeling en gelijke kansen te waarborgen en dit in grotere loyaliteit met de regelgever dan in het recente verleden. In zijn woord vooraf tot het baanbrekend werk over de leerlingenstromen in het secundair onderwijs van Professor Jan Van Damme en zijn team geeft Peter Michielsens, coördinerend inspecteur-generaal, een beknopt overzicht over de recente onderwijsgeschiedenis. Hij stelt hierbij drie kritische vragen die alle drie te maken hebben met het brengen van meer maatschappelijke gelijkheid in het onderwijs:

- 1° rond het niet slagen van een comprehensief gedachtegoed;
- 2° rond de ongelijke startposities van de onderwijsvormen (ASO-BSO-KSO en TSO);
- 3° rond het concept van de basisvorming.

Voor het eerste punt stelt hij dat de realiteit duidelijk anders is uitgedraaid dan wat de regelgever heeft bedoeld. Voor het tweede punt neemt hij acte van het feit dat de onderwijsvormen verankerd blijven in een hiërarchisch model en tenslotte komt hij tot de vaststelling dat het concept "basisvorming" een vereniging heeft gekregen tot "vakken van de basisvorming" en wijst hij op de noodzaak om eindelijk eens een duidelijke inhoudelijke omschrijving te geven aan het concept basisvorming (Michielsens, P., 2001, 11).

Met het gelijke kansenbeleid gaat het niet zo zeer om weer een extra taak die de school op zich heeft te nemen, maar om een andere visie en aanpak van het onderwijs en een betere invulling van het concept "basisvorming", waarbij niet de hoeveelheid leerstof en de kwaliteit van het cursorisch lesgeven centraal staan, maar wel de ontwikkelings- en leerprocessen van de leerlingen en de kwaliteit van de relatie- en interactiemogelijkheden met anderen (Wielemans, W., 1993, 203-207). De huidige gedragswetenschappen en de moderne onderwijs- en communicatietechnologie bieden tevens meer mogelijkheden en middelen aan ons onderwijs om deze doelstellingen te realiseren dan enkele decennia terug.

Jan TALLON
jan.tallon@pandora.be

BIBLIOGRAFIE

- ARBO, Adviesraad Basisonderwijs 1984 "Het moet ons een zorg zijn". - Cit. In: *Zorg verbreden*. Brussel, CRKLKO, 1995, 83.
- DE KEYZER, C., Ten geleide. - In: JACOBS, J., et al., *Van dualisme naar integratie*. Leuven, Acco, 1975, 112 pp.
- MICHELSENS, P., Woord vooraf en dankwoord. - In: VAN DAMME, J., ed al., *Succesvol middelbaar onderwijs?* Leuven, Acco, 2001, 367 pp
- NICAISE, I., De school, de grote herverdelers? *Welwijs*, 1997 (8), nr 3, 11-13.
- SPAN, B., *Meting van zorgverbreding, instrumentontwikkeling*. Groningen, RION, 1990, 90 pp.
- VAN DAMME, D., e.a., *Hoe geletterd/gecijferd is Vlaanderen*. Leuven, Garant, 1997, 102 pp.
- VAN DER POORTEN, Marleen, *Naar een geïntegreerd gelijke kansenbeleid binnen het onderwijs, Vistetekst ten behoeve van een discussie in het Vlaams Parlement*. Op: www.ond.vlaanderen.be, 2001, 38 pp.
- VAN ORSHOVEN, P., Het onderwijs is vrij. Het recht op onderwijs in het nieuwe artikel 17 van de Belgische Grondwet. *Jura Falconis*, 1990 (26), n° 4, 505-523.
- VETTENBURG, Nicole, WALGRAVE, L., *School- en probleemgedrag. Kansen en risico's*. Leuven, KU, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, 1988, 29 pp.
- WIELEMANS, W., *Voorbij het individu*. Leuven, Garant, 1993, 229 pp.

JONG GELUK MAAKT GOEDE VRIENDEN OF OMGEKEERD?

Hoe gelukkig zijn jongeren? Te oordelen aan recente cijfers over zelfmoord en depressies in Vlaanderen lijkt het alvast beter te kunnen. Regelmatig bereiken nieuwe onrustwekkende gegevens de media, over alsmear meer jongeren die kampen met neerslachtigheid of uitgesproken depressieve gevoelens. Of over zelfmoord, dat na het verkeer de belangrijkste doodsoorzaak bij jongeren blijkt te zijn. Andere rapporten en studies nuanceren dat. In de recentelijk gepubliceerde studie 'Jongeren in Vlaanderen gemeten geteld' heet het bijvoorbeeld dat de doorsnee Vlaamse jongere redelijk onbezorgd door het leven gaat (ook al stelt men tegelijkertijd vast dat een op de drie jongeren weleens aan zelfmoord denkt). In Petto, een jeugddienst die zich het wel en wee van de Vlaamse tiener en adolescent bijzonder aantrekt, besloot het thema nader te onderzoeken. Samen met Similes, een platform in de geestelijke gezondheidszorg, peilde het naar gevoelens van geluk en ongeluk bij jonge mensen in Vlaanderen. De resultaten werden het uitgangspunt voor onder meer een jongerenmagazine, een onderzoeksrapport en een pedagogisch pakket.

In Petto

Een fijne jeugd

In Petto, jeugddienst informatie en preventie, zoekt al sinds zijn oprichting in 1985 – aanvankelijk als de koepel van de jongereninformatie- en adviescentra, later als autonome jeugddienst – naar manieren om welzijnsthema's bij jonge mensen aan te kaarten. Centraal daarbij is wat jongeren voor elkaar betekenen als het erom gaat 'nadelig' gedrag te vermijden of alternatieve handelwijzen te promoten. Al te vaak start preventie immers bij een door volwassenen gekleurde invulling van 'gewenst gedrag', wat zich dan vertaalt in een boodschap die door jonge mensen vaak als betuttelend en 'wereldvreemd' wordt ervaren, en die daardoor meestal als niet interessant terzijde wordt geschoven. Dat wil niet zeggen dat jongeren niet begaan zijn met hun welzijn. Talrijke studies, contacten met jongeren, uitingen van jeugdcultuur enzovoort, wijzen erop dat jongeren niet per se maatschappelijk onaangepast gedrag willen vertonen, overlast willen veroorzaken of ongeoorloofde dingen willen doen. Integendeel: net als volwassenen streven jonge mensen ernaar juist te handelen, en motiveren ze hun keuzes door pro's en contra's tegen elkaar af te wegen.

Tijdens hun adolescentie kijken jongeren wél kritisch naar de waarden en normen van volwassenen. De peer-group, de groep van gelijkgestemden (meestal leeftijdgenoten) die in ruime mate het sociaal netwerk en referentiekader van jongeren vormt, wordt op dat moment een belangrijke bron van ondersteuning en inspiratie. Jongeren bouwen aan een eigen identiteit, en zoeken daarvoor steun bij vrienden, praten over problemen en indrukken, wisselen ervaringen uit, en het zijn uiteindelijk die gesprekken en contacten die hun houding tegenover bijvoorbeeld drugs en seksualiteit bepalen.

Cruciaal is dus de perceptie door jongeren van de rol van volwassenen in het proces van waardebevestiging en attitudevorming. Voor bepaalde thema's (onderwijs-carrière, gezondheidsproblemen...) zoeken ze weliswaar steun bij volwassenen, maar voor andere (wel-

IN TEGENSTELLING
TOT WAT VOLWASSENEN
VAAK DENKEN

ZOEKEN JONGEREN
WEL DEGELIJK NAAR
VOORBEELDEN

MAAR NIET BIJ
VOLWASSENEN

zijns)thema's doen ze dat nauwelijks. Als het bijvoorbeeld gaat om drugs en seks klampen jongeren niet automatisch een volwassen vertrouwenspersoon aan, maar zoeken ze steun en feedback bij hun peer-group. Meninge, attitudes en waarden komen tot stand door toetsing aan de opvattingen van de groep, en niet door toetsing aan de mening van volwassenen.

In die context is het belangrijk elke 'volwassen boodschap' kritisch te onderzoeken. In de eerste plaats omdat er een verschillende perceptie is van probleemsituaties: volwassenen zullen problemen zien waar voor jongeren geen vuiltje aan de lucht is. In de tweede plaats omdat een foutief aangebrachte boodschap bij jongeren een averechts effect kan hebben.

Peer-education

Vanuit die vaststelling heeft In Petto zich gespecialiseerd in werkvormen en methodieken die jongeren wapenen met vaardigheden en informatie die nuttig kunnen zijn als zij onderling gedachten uitwisselen en oplossingsstrategieën ontwikkelen. Peer-education bouwt voort op de positieve kracht van de peer-group. Door gepaste training, ondersteuning, informatie... versterkt men – samen met jongeren – het natuurlijke proces van het uitwisselen van waarden, houdingen en informatie tussen peers, waardoor jongeren actieve deelnemers worden in plaats van passieve ontvangers van een boodschap.

In Petto hoedt zich er echter voor de notie peer-work een formele invulling te geven. Initiatieven die jongeren formeel inschakelen in een preventiedoel dat grotendeels door volwassenen gedefinieerd wordt, staan aan dezelfde gevaren bloot als de klassieke door volwassenen gestuurde preventieprogramma's. Bovendien loert het gevaar van 'recuperatie' om de hoek, waarbij jongeren op een oneigenlijke manier voor de kar van een door volwassenen bepaalde preventie-agenda worden gespannen, met alle misbruiken van dien. Zo zijn ons initiatieven bekend die onder de noemer peer-work jongeren gebruiken om jonge drugsgebruikers op het spoor te komen. In Petto distantiëert zich volledig van een dergelijk misbruik door volwassenen van de vriendschap en het vertrouwen die zo cruciaal zijn voor jonge mensen.

Jeugdadviseurs

De meest concrete uitwerking van het principe zijn de Jeugdadviseurs-opleidingen. Jongeren volgen een korte intensieve opleiding waarin ze leren om te gaan met problemen van vrienden. Het programma loopt onder de slogan 'vriendschap als preventie', wat de doelstelling redelijk goed samenvat. Jonge mensen leren hoe ze problemen van vrienden herkennen, hoe ze beter kunnen luisteren, welke mogelijkheden er bestaan binnen de professionele hulpverlening... De doelstellingen zijn nadrukkelijk niet ambitieus; jongeren ontpoppen zich niet plotseling tot professionele hulpverleners, maar worden gesterkt in de nood die ze zelf voelen om vrienden bij te staan en te steunen in moeilijke momenten. Jeugdadviseurs opereren volledig in de informele sfeer van dagelijkse contacten en gesprekken tussen vrienden, en profileren zich in geen geval als officieel aanspreekpunt of formele instantie.

Den Vrijen Courant

Het jongerenmagazine *Den Vrijen Courant* is een andere vertaling van dat uitgangspunt. Vertrekkend van thema's, onderwerpen en vragen omtrent liefde en seksualiteit die spontaan bij jongeren leven, stelde In Petto een magazine samen waarin jongeren ondersteunend materiaal vinden om onder elkaar over seks, liefde en contraceptie te praten. *Den Vrijen Courant* bespreekt de thema's zoals jongeren het zelf doen: niet al te ernstig, laagdrempelig, ruimte latend voor mening, humor, gevoelens... Terzelfder tijd wordt een schat aan relevante informatie meegegeven. *Den Vrijen Courant* is een gewaardeerd preventie-instrument, ook al is het een heel eind verwijderd van de klassieke voorlichtingsprogramma's.

Het onderzoek

Geen wetenschap

Wat maakt jongeren (on)gelukkig, en op welke manier leeft dat thema binnen de groep van gelijkgestemden/vrienden/leden van de peer-group? Dat was de vraag die In Petto het meest bezighield. Daarnaast wilden we weten hoe jongeren met betrekking tot het thema aankijken tegenover volwassenen (ingedeeld in verschillende categorieën). De resultaten moesten ons in staat stellen op twee vragen te antwoorden: hoe kunnen we jongeren sterker maken om om te gaan met gevoelens van depressie/ongeluk bij zichzelf en bij vrienden, en met welke aanbevelingen kunnen we de jongerenhulpverlening, het jeugdwerk en het beleid een dienst bewijzen? Voor In Petto was het minder belangrijk dat het onderzoek wetenschappelijk en falsifieerbaar cijfermateriaal zou voortbrengen, dan dat uit het onderzoek bruikbare gegevens tevoorschijn zouden komen voor een actieprogramma rond 'gelukkig zijn'.

In 1998 stuurden we 2.344 enquêtes naar verschillende groepen jongeren (scholen, jeugdadviseurs, instellingen, jeugdbewegingen...) en individuele jongeren. De enquête werd op maat van jongeren gemaakt; ze bevatte zowel open als gesloten vragen, cases, illustraties, en behandelde verschillende deelthema's.

In de enquête werd het thema 'geluk' verbonden met acht thema's. We wilden van jongeren weten hoe ze zich voelen in het algemeen, thuis, op school en bij hun vrienden..., en koppelden daaraan de vraag of en wat ze eventueel veranderd zouden willen zien, en welke aspecten ze gelukkig maakt. De jongeren konden antwoorden op een schaal van 1 tot 10. Het tweede deel peilde naar de oplossingsmechanismen tussen jongeren onderling en (hun perceptie) van de steun van volwassenen of hulpinstanties. Thema vijf peilde naar wat jongeren als problemen beschouwen. In thema zes probeerden we uit te vissen welke strategieën jongeren hanteren als ze zich wat minder goed voelen. Thema zeven handelde over de verwachtingen die jongeren hebben ten aanzien van hun vrienden, en over de manier waarop zij zelf steun bieden als vrienden het wat moeilijk hebben. Thema acht ten slotte peilde naar het vertrouwen dat jongeren hebben in volwassenen en de professionele hulpverlening. 1.277

jongeren, onder wie 766 meisjes en 511 jongens tussen 13 en 17 jaar, vulden de enquête in.

De steekproef was niet representatief (het ging ten slotte niet om een wetenschappelijk onderzoek). Zodoende vulden meer meisjes dan jongens de enquête in, en zijn vooral het voltijds secundair (ASO, TSO, BSO) vertegenwoordigd, jongeren uit Antwerpen en Oost-Vlaanderen, autochtonen en kinderen uit tweeoudergezinnen (waarbij opgemerkt moet worden dat als een tweeoudergezin werd opgevat een gezin waar twee volwassenen de zorg van de kinderen op zich nemen, met inbegrip dus van stief-, pleeg- en adoptieouders).

Nadat we de enquêtes verwerkt hadden, voerden we gesprekken met jongeren in groep. Zo trokken we naar een jeugdadviseursdag, het meisjeshuis Kameleon in Antwerpen, de holebi-jongeren van Wel Jong Niet Hetero... Het verloop van de gesprekken werd vooraf vastgelegd in een draaiboek. De jongeren schreven hun verhaal, visie of mening neer omtrent een thema dat met gelukkig zijn te maken had. Door de groepsgesprekken werden de bevindingen van de enquête verder ugediept, gekleurd en geverifieerd. Tegelijkertijd werd materiaal verzameld voor een publicatie. Van al de gesprekken werd nauwkeurig verslag gemaakt.

De resultaten in een notendop

Het onderzoek was geen doel op zich, maar de eerste stap in het ruime actieprogramma 'Gelukkig zijn'. Het materiaal dat we bij elkaar sprokkelde moest ons helpen producten en werkvormen te ontwikkelen waarmee jongeren en begeleiders aan de slag kunnen om op een zinvolle manier te werken rond 'geluk'. Mét wat geluk kunnen we jongeren steunen in hun pogingen om hun 'gemoed' zelf te 'sturen', zwaarmoedige buien te lijf te gaan en vrienden bij te staan die zich niet zo goed voelen. De resultaten moeten in dat licht bekeken worden: de vragen waren soms net iets te 'open' om een statistisch verwerkbaar databestand op te leveren, sommige vragen waren misschien wat verwarrend... Voor ons was dat echter niet zo belangrijk: wij wilden gewoon een zicht krijgen op het psychisch welbevinden bij de jeugd, en op de manier waarop het thema leeft in de groep van 13- tot 17-jarigen. In dat opzicht hadden we zeker zo veel aan de gesprekken (individueel en in groep), die ons een schat aan interessante en bruikbare feedback opleverden.

Jongeren voelen zich redelijk tot zeer gelukkig. Ongeveer 12 procent voelt zich minder goed. Toch wil 60 procent dat iets verandert: 'het karakter', 'relaties' en 'school/studies' vormen de topdrie. Jongeren appreciëren de 'ondersteunende relaties', 'alles' en het feit dat ze zich 'tevreden voelen'.

86 procent voelt zich thuis redelijk tot zeer gelukkig; 54 procent wil daar iets veranderd zien. 'Ouders', 'meer vrijheid en vrije tijd' en de 'leefsituatie' komen daarvoor vooral in aanmerking. Als aangenaam thuis bestempelt men de 'relatie met gezinsleden' en de 'sfeer'. Op school is 77 procent redelijk tot zeer gelukkig. 70 procent wil dat dingen er veranderen, zoals de 'relatie met leeftijdgenoten', de 'regels/organisatie', de 'studies' en 'lessen en taken', en de 'leerkrachten'. Op-

vallend is dat 60 procent de vrienden en de klas op prijs stelt, en dat het 'schoolse' aspect van de school amper meetelt.

Vrienden maken gelukkig; dat wist 97 procent van de jongeren ons te melden. Vrienden zijn leuk omdat men zich er 'goed bij voelt', 'aanvaard wordt', of omdat het 'toffe' zijn en je er 'plezier' mee kunt maken. Wat zijn volgens jongeren de grootste wereldproblemen? 'Milieuvuiling' en 'oorlog' scoren het hoogst. Daarna volgen onder meer 'onverdraagzaamheid', 'armoede' en 'ziektes'. 10 procent gaf aan dat die problemen hen echt zorgen baren, 40 procent ligt er niet meteen wakker van. Gevraagd naar de problemen van leeftijdgenoten haalden de meeste jongeren 'ruzie thuis' aan, gevolgd door 'uiterlijk', 'liefdesverdriet', 'verliefdheid' en 'studieproblemen'. Gevraagd naar de problemen waarmee de jongeren zelf kampen werden 'school' en 'liefdesproblemen' het vaakst vermeld, gevolgd door onder meer 'ouders' en 'zichzelf'. Jongeren hadden duidelijk meer inspiratie als het ging om problemen van anderen.

Wat doen jongeren als ze zich slecht voelen? 'Muziek' scoort hoog. Daarna – zij het op een afstand – volgen 'rustige activiteiten', 'ermee bezig zijn', 'actief zijn', 'agressie afreageren', 'naar vrienden gaan'. Als jongeren zich lange tijd niet goed voelen, zouden ze 'erover praten' en 'naar vrienden gaan'. Verderop volgen 'afleiding' zoeken, 'andere', 'ermee bezig zijn', 'hulp zoeken' en 'niks'. Pas dan volgt 'naar ouders gaan'. Gevraagd naar de vertrouwenspersonen antwoordt 30 procent 'vrienden'. 'Ouders' staan op de tweede plaats (12 procent), gevolgd door 'beste vriend(in)'. Hulpverleners hebben de voorkeur van 2 procent.

Wat doen jongeren als vrienden liefdesproblemen hebben? 'Serieus nemen' en 'minimaliseren' scoren hoog. Als een vriend(in) klaagt over zijn/haar uiterlijk, gaat de overgrote meerderheid 'minimaliseren'. 'Realiteit, actie' en 'humor' zijn andere antwoorden. Als problemen blijven aanslepen gaat 72 procent samen hulp zoeken. 33 procent motiveert de vriend(in) om naar een hulpverleningsdienst te stappen.

Bij wie zoeken jongeren zeker geen hulp? Onbekenden, leerkrachten en leiders worden hier het vaakst genoemd. Gevraagd naar de reden antwoorden jongeren vooral 'geen vertrouwen', 'niet kennen', 'geen goede relatie'. 37 procent zou niet naar een dienst zoals een jongerenadviescentrum of een CLB stappen; 50 procent weet het niet zo goed. De redenen: 'niet kennen', 'niet op mijn gemak', 'alleen voor grote problemen', 'niet durven', 'niet vertrouwen'.

Tendensen

Opgesplitst naar variabelen stellen we een aantal tendensen vast, al is hier – het gaat om een niet representatief staal – voorzichtigheid geboden.

Jongeren in eenoudergezinnen zijn niet meteen ongelukkiger dan jongeren in tweeoudergezinnen, maar wensen wel meer verandering, vooral wat de thuissituatie betreft (met name zakgeld wordt als problematisch ervaren). Daar staat tegenover dat ze zich gelukkiger voelen op school. Bij problemen roepen jongeren uit eenoudergezinnen zelden de hulp van ou-

ders in; zij hechten dan weer meer belang aan de vrienden.

De mate van ongeluk stijgt met de leeftijd, en dat hangt nauw samen met de mate waarin men iets wil veranderen. Bij de jongsten situeert de wens om dingen te veranderen zich vooral op het vlak van de school; pesterijen worden door die groep aangehaald als een belangrijk probleem. Naarmate jongeren opgroeien, worden liefde en relaties belangrijker, en de gevoelens die daarmee samenhangen vaker als problematisch beschouwd. Vrienden zijn erg belangrijk; voor de jongsten zijn dat vooral 'toffe' contacten, bij de oudsten primeert de wens om zich aanvaard te voelen. Ruzie thuis is volgens jongeren het belangrijkste probleem bij leeftijdgenoten; naarmate de respondenten ouder zijn, stijgt het aandeel van dat probleem in de 'probleem-chart'. Naarmate jongeren ouder worden, komen vrienden alsmear meer in de plaats van de ouders als 'probleemoplossers'. Vriendschap wint aan belang met de leeftijd, en dat blijkt ook uit de groeiende aandacht die jongeren besteden aan elkaars problemen. De kennis van hulpverleningsdiensten groeit met de leeftijd, maar dat maakt ze er niet populairder op.

Meisjes voelen zich in het algemeen en thuis wat ongelukkiger dan jongens, en wensen meer dan jongens verandering (vooral op het gebied van relaties). Op school voelen ze zich dan weer beter dan de jongens; zij appreciëren er vooral de vrienden en de klas. Als 'goed' halen meisjes vooral de ondersteunende relaties aan. Jongens en meisjes voelen zich goed bij de vrienden. Jongens appreciëren vooral dat ze samen plezier kunnen maken, meisjes willen vooral aanvaard en begrepen worden. Meisjes worden meer dan jongens beroerd door wereldproblemen. Opvallend meer meisjes rapporteren ruzie thuis als een belangrijk probleem bij leeftijdgenoten, naast het uiterlijk, liefdesverdriet, verliefdheid en een algemeen 'zich niet goed in zijn/haar vel voelen'. Volgens jongens situeren de problemen van leeftijdgenoten zich vaker op het vlak van de studies en pesterijen op school. Bij problemen doen jongens iets actiefs; meisjes trekken zich iets vaker terug. Meisjes roepen vaker de hulp van vrienden in; jongens staan daar wat weigerachtig tegenover (zij zoeken vaker steun bij de ouders). Meisjes nemen de problemen van vriend(inn)en wat meer au sérieux dan jongens.

Jongeren uit het BSO voelen zich in het algemeen wat ongelukkiger. Zij willen ook wat vaker iets aan hun karakter veranderen. 'Genieten' staat niet hoog op hun prioriteitenlijstje, wat wel het geval is bij leerlingen van het ASO. BSO-leerlingen voelen zich ook thuis wat ongelukkiger, maar geven minder dan de anderen aan dat ze thuis iets willen veranderen. Op school voelen BSO-leerlingen zich slechter dan de anderen. BSO-leerlingen vermelden ruzie thuis vaker als een probleem van leeftijdgenoten, alsook ruzie met vrienden en pesterijen op school. Zich niet goed in zijn/haar vel voelen, en zich niet begrepen voelen worden vaker als een probleem van leeftijdgenoten aangehaald door leerlingen van het ASO. Bij problemen zouden ASO-leerlingen vaker naar vrienden stappen dan TSO- en BSO-leerlingen.

De migranten die aan het onderzoek hebben deelgenomen voelden zich ongelukkiger. Zij geven ook va-

ker aan dat ze 'alles' willen veranderen. Die tendens merken we ook op school: daar zijn dubbel zoveel migranten ongelukkig. De problemen hebben er vooral te maken met de leeftijdgenoten en de studies, en niet zozeer met de regels en de organisatie. Migrantjongeren zijn ook duidelijk minder gelukkig bij hun vrienden. Het belangrijkste wereldprobleem volgens migranten is onverdraagzaamheid. Als het wat minder goed gaat, kiezen ze wat vaker voor de optie 'agressie afreageren'; als dat gevoel wat langer duurt, zoeken ze – meer dan anderen – afleiding. Migrantjongeren staan wat afkeriger tegenover de professionele hulpverlening, vooral omdat ze geen vertrouwen hebben in de diensten.

De resultaten van het hoofdstukje hulpverlening stemmen tot nadenken. Jongeren hebben weinig vertrouwen in de professionele hulpverlening en in het onderwijzend personeel. Het wantrouwen tegenover leerkrachten is groter bij meisjes dan bij jongens, en stijgt met de leeftijd. Ook de kennis van gespecialiseerde diensten stijgt met de leeftijd, maar dat heeft geen merkbaar drempelverlagend effect.

Ons onderzoek bevestigt wat ook andere onderzoeken vaststelden: jongeren voelen zich over het algemeen vrij goed in hun vel. Naarmate ze opgroeien, voltrekt zich een proces waarbij vrienden een belangrijker plaats gaan innemen. 97 procent voelt zich gelukkig bij zijn/haar vrienden, niet alleen om bezorgd plezier te maken, maar ook als het minder goed gaat. Ze zijn een lichtpunt en een referentiekader, en spelen in toenemende mate een rol als 'probleemoplosser', 'klankbord', 'aanspreekpunt'... Die vaststelling wint aan belang als we merken dat bij jongeren heel wat weerstand bestaat om met problemen naar volwassenen te stappen.

De resultaten van het onderzoek werden gebundeld in een onderzoeksrapport. Je vindt er de cijfers in terug, en een staal van antwoorden die de vragen hebben opgeleverd. Daarnaast wordt in twee hoofdstukjes aandacht besteed aan twee nauw gerelateerde thema's: depressie bij jongeren en zelfmoord. Het onderzoeksrapport kan bij In Petto besteld worden.

Hoe moet het voort?

Uit het onderzoek was onder meer gebleken dat jongeren hun psychische problemen vaak zelf verwerken, en daarnaast vooral steun van vrienden verwachten. Tegelijkertijd gaven de antwoorden aan dat jonge mensen niet altijd goed weten hoe ze vrienden met problemen kunnen opvangen. Er bestaat dus wel degelijk nood aan ondersteuning, die jongeren beter in staat moet stellen hun psychosociaal welbevinden zelf in handen te nemen. De vraag voor In Petto was dus: hoe kunnen we jonge mensen wapenen om om te gaan met gevoelens van verdriet, onmacht, ontevredenheid en depressie, bij zichzelf, maar ook bij anderen? We kozen voor een magazine, en een pedagogisch pakket.

Een magazine

Het magazine *Gelukkig zijn* draait volledig rond het thema geluk en ongeluk. We hanteerden hetzelfde

principe als bij *Den Vrijen Courant*: niet wat volwassenen menen te moeten zeggen over het thema is van belang, maar datgene wat leeft in de groep van leeftijdgenoten. Het materiaal is direct relevant voor individuele jongeren, kan een basis vormen om het thema 'geluk' bespreekbaar te maken, en vormt een ondersteuning voor gesprekken die jongeren spontaan met elkaar voeren. Het magazine werd volledig op maat van jongeren gemaakt: licht verteerbaar, gevarieerd, voldoende informatief, aantrekkelijk vormgegeven, speels, ontroerend...

Uitgangspunt zijn de resultaten van de enquête. Thema's die aan bod komen zijn geluk in het algemeen, thuis, op school, bij vrienden. Verder schetsen we een beeld van de problemen die zoal leven bij adolescenten, en gaan we na wat jongeren doen als ze zich niet goed voelen en hoe ze vrienden met problemen trachten te helpen. Ook depressie komt aan bod, en zelfmoord, aan de hand van het verhaal van een meisje dat de radicaalste stap zette om haar problemen op te lossen. We reconstrueerden op welke manier haar dood door mensen uit haar omgeving (vooral klasgenoten) werd verwerkt. Ten slotte is er een hoofdstukje over hulpverlening.

Het magazine is veel meer dan een droog overzicht van de onderzoeksresultaten. De kern wordt gevormd door citaten, bijengesprokkeld uit de enquêtes en de gesprekken. Daarnaast lezen jongeren wat bekende Vlamingen te zeggen hebben over 'geluk', er zijn leestips, een test, adressen, lezersbrieven...

Pedagogisch pakket

En dan is er het pedagogisch pakket. Volwassenen die met jongeren werken voelen dat er een nood bestaat om jonge mensen ook te begeleiden als het gaat om hun psychosociaal welbevinden. Maar daar merken we een paradox: jongeren zijn niet meteen geneigd met hun problemen naar volwassenen te stappen, terwijl volwassenen vanuit hun engagement en opvoedende taak zich beschikbaar (moeten) stellen om problemen met jongeren te bespreken. De klassieke methode om een volwassen vertrouwenspersoon aan te stellen hoeft daarom niet altijd effectief te zijn; precies de profilering als vertrouwenspersoon roept blijkbaar een dosis wantrouwen op.

Met een pedagogisch pakket wil In Petto tegemoet komen aan de vraag die er in het veld – geëngageerde jeugd(welzijns)werkers, leerkrachten – bestaat naar werkvormen om met jonge mensen te praten over hun psychosociaal welbevinden. De ontwikkeling ervan werd inhoudelijk begeleid door een stuurgroep met mensen uit de hulpverlening, het onderwijs, de psychische gezondheidszorg.

Het jongerenmagazine 'Gelukkig zijn' is het uitgangspunt van een werkmap. Het krantje is onderverdeeld in verschillende hoofdstukjes (gelukkig zijn in het algemeen, thuis, bij vrienden, depressie...) die met het thema te maken hebben. Per hoofdstuk worden één of meer methodieken aangereikt. Je kunt vrij het thema en de methodiek kiezen; de doelstellingen die per methodiek geformuleerd worden, kunnen bij die keuze helpen. Een tweede steun om een keuze te maken uit het aanbod van methodieken is de 'emothermometer'. Hoe hoger het cijfer, hoe diepgaander ge-

sprekken kunnen zijn; hoe groter ook de problemen die bij jongeren naar boven kunnen komen.

Het pedagogisch pakket vertrekt vanuit positieve, laagdrempelige activiteiten. We geloven sterk in 'de kracht' van jongeren en de groep. Jongeren worden ertoe aanzet met het thema bezig te zijn, en krijgen uitgebreid de kans om hun vragen of twijfels te (leren) verwoorden. Als iemand in de groep zich bijzonder slecht voelt, dan bestaat er voldoende ruimte om dat op een spontane manier aan te kaarten. Erover praten kan al een hele (h)erkenning zijn. Het pedagogisch pakket richt zich op jongeren tussen 15 en 18 jaar, en zal verkrijgbaar zijn vanaf september 2001.

Aanbevelingen voor de hulpverlening, volwassenen, het beleid...

Elke volwassene die aan preventie wil doen, hoort te beginnen met een kritisch zelfonderzoek. Vragen die hij/zij zich daarbij kan stellen zijn: wat wil ik bereiken? Welke rol bedeel ik mezelf? Wat verwacht ik zelf van de interactie: wil ik gedrag opleggen, of word ik participant in een authentieke communicatiesituatie? Sta ik open voor andere zienswijzen, en ben ik bereid mijn opvattingen bij te stellen door wat jonge mensen mij aanreiken? Wil ik luisteren? Heb ik vertrouwen in het probleemoplossend vermogen van jongeren? Vertrouw ik vriendschappen?

Jongeren geven aan dat ze hun geluk vooral zelf in handen nemen. Als het goed gaat, is er geen probleem. Gaat het slecht, dan verwerken ze het zelf, of verwachten ze steun van hun vrienden. Jongeren hebben dus zelf de sleutel in handen om zwaarmoedigheid te overwinnen. Problemen die jongeren aanhalen situeren zich overigens vooral in de persoonlijke sfeer: het uiterlijk, de liefde, de schoolresultaten...

Hoe kan je als 'vormende instantie' dan een bijdrage leveren? De resultaten van het onderzoek wijzen in de richting van een discreet ondersteunend optreden. Volwassenen vertrekken het best van het positiefs dat jongeren voor elkaar al betekenen. De volwassene brengt het thema ter sprake – of speelt in op wat spontaan opborrelt –, en probeert wat leeft in de groep te versterken. Hij/zij is daarbij geen gespreksleider, maar een (geïnteresseerde) gesprekspartner, houdt afstand, is geboeid door de leefwereld van jongeren, toont respect voor meningen en attitudes... De volwassene brengt geen boodschap, maar stimuleert jongeren om boodschappen te formuleren, stelt geen oplossingen voor, maar voedt het **probleemoplossend vermogen**.

Werner VAN DEN BERGH

Voor meer informatie over het onderzoek, het rapport, het magazine en het pedagogisch pakket rond het actieprogramma 'Gelukkig zijn': In Petto, Diksmuidelaan 50, 2600 Berchem, (03)366.15.20, mailbox@inpetto-jeugdendienst.be.

NUTTIGE LECTUUR

- DEMYTTENAERE, B. (2000). *De last van het leven. Zelfmoord in België en Nederland*. Antwerpen: Icarus.
- DE FEVER, F. (1999). *Mijn kind is depressief. Hoe herken ik het, en wat doe ik eraan?* Antwerpen, Houtekiet.

- DE MOOR, P. e.a. (1998). *De laatste daad. Zelfdoding in Vlaanderen*. Groot-Bijgaarden: Globe.
- Centrum ter preventie van zelfmoord. (1995). *Probleemgedrag bij jongeren. En wat met zelfmoord?* (Informatie- en werkpakket).
- GENBRUGGE, T. 'Depressie bij kinderen', in *Goed gevoel*, oktober 2000.
- HUIJBREGTS, V. (2000). *Depressie bij jongeren. Informatie voor ouders en leerkrachten*. Utrecht: Stichting Dag voor de Geestelijke Volksgezondheid. Ook te raadplegen op <http://www.zwaarweer.nl>.
- RUITER, M. (2000). *Preventie van depressie bij jongeren. Probleemanalyse, ontwikkeling en evaluatie van de cursus 'Stemmingmakerij'*. Nijmegen: RIAGG.
- Dossier zelfmoord, in *Klasse voor leerkrachten*, nr. 93, maart 1999.
- VAN DEN BOSCH, D. (1999). *Peer education in theorie en praktijk*. Licentiaatsverhandeling. Universiteit Gent.
- VANDERLINDEN, F.J., & DIJKMAN, TH. A. (1989). *Jong zijn en volwassen worden in Nederland. Een onderzoek naar het psychosociaal functioneren in alledaagse situaties van de Nederlandse jongeren tussen 12 en 21 jaar*. Nijmegen: Hoogveld Instituut.
- VANDERLINDEN, F.J. (1990). *Groot worden in een klein land. Feiten en cijfers uit het onderzoek naar de leefwereld van jongeren tussen 12 en 21 jaar*. Nijmegen: ITS-Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- VANDERLINDEN, F.J. (1991). 'De jeugdige leefwereld in vogelvlucht'. In: D. Wildemeersch, W; Leirman, e.a. *Op de leefwereld van jongeren. Nieuwe ontwikkelingen en kwaliteit in het jeugdwerk*.
- VAN HUMBEECK, H. 'Jeugd zonder maskers'. In *Knack*, 15 september 1999.
- VANSANT, B. (1999). *Depressie is geen ziekte*. Gent: Scoop.
- WALGRAVE, L., HOOGE J. EN DE WITTE, H. (2000). *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld*, Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Werkgroep Jeugdhulpverlening Gent. Onderzoek 'Jong zijn doet geen zeer'. 1998.

VLAAMS JEUGDBELEID: GEWIKT EN GEWOGEN

We hebben nu al zo'n twee jaar een minister voor Jeugd. Wat heeft deze minister en zijn kabinet al gerealiseerd en wat heeft hij nog in zijn mars? Het begon allemaal met een ambitieuze beleidsnota. Vorig jaar volgde het Vlaams jeugdwerkbeleidsplan en ook in 2001 moeten nog heel wat bouwstenen op hun plaats vallen. Als alles goed gaat is er nog een dikke twee jaar tijd om alle plannen af te werken en in praktijk te brengen. En hoe gelukkig is de sector hiermee?

Jeugdwerkbeleidsplan

In de loop van 2000 werd naarstig gewerkt aan een Vlaams jeugdwerkbeleidsplan met alles erop en eraan. Inventariseren van gegevens, stuurgroepvergaderingen, hoorzittingen, terugkoppelingen en adviezen. Zo'n plan zat al langer in de pijplijn, want de Vlaamse gemeenten en de provincies maakten al langer werk van jeugdwerkbeleidsplannen. Het is de eerste keer dat het Vlaamse jeugdwerk op het niveau van de Vlaamse gemeenschap in the picture komt te staan. Deze erkenning moet dixit de minister "het oneigenlijke gebruik van het jeugdwerk tegengaan". Alvast één mythe wordt doorprikt. Het jeugdwerk bestaat niet, maar is een term die in de loop der jaren gebruikt is voor een groot aantal werksoorten. Er is een grote diversiteit qua methode, doelgroep, territoriale omschrijving en ondersteuningssystemen. Het unieke zit hem in het van, voor en ook grotendeels door jonge mensen. Daarvan is de Vlaamse overheid nu ook overtuigd.

Nieuw was ook de werkwijze voor de opmaak van het plan: een uitgebreide club uit de jeugdsector, de Vlaamse kabinetten, de administratie en de academische wereld deden uitgebreid hun zeg. Het resultaat telt 78 bladzijden, 5 doelstellingen en een negenproef aan uitgangspunten. Deze laatste gelden als toetssteen voor het totstandkomen en evalueren van het beleid. Eerst en vooral gelden de rechten van het Kind en dus het Rechtsbeginsel als algemeen uitgangspunt. Een andere rode draad in het beleid moet communicatie en participatie als beleidsdoel én middel zijn.

Niet alleen dus omdat het nuttig is, maar omdat kinderen en jongeren zo een gevoel krijgen van mede-eigenaarschap. Dat is nog iets anders dan de rol van gebruiker of klant. Die lijn wordt doorgetrokken met aandacht voor ruimte voor de jeugd en het jeugdwerk met name fysieke ruimte, mentale ruimte en beleidsruimte. Ook onder toegankelijkheid voor alle kinderen en jongeren wordt een dikke streep getrokken. Het jeugdwerk heeft een belangrijk aanbod in de ruimere strategie voor de bestrijding van uitsluiting en deprivatie met de eigenheid van het jeugdwerk als meerwaarde. Hoe die principes concreet ingevuld worden, moet blijken uit de aanpassingen van de beleidsinstrumenten en prioriteiten.

Nieuw decreet lokaal jeugdwerkbeleid

In het Vlaams jeugdwerkbeleidsplan stond de aanpassing van het decreet op het lokaal jeugdwerkbeleid op nummer één. Acht jaar geleden was het lokale jeugdwerkbeleid de proeftuin voor communicatieve planning. Opzet van de aanpassing van het decreet is een opening te creëren naar breed jeugdbeleid. Het jeugdwerkbeleidsplan moet naast andere beleidsplannen zoals SIF en cultuurbeleidsplannen gelegd worden. Vooral de veranderingen aan de inhoudelijke vereisten moeten hier voor zorgen. Rond acht kwaliteitsitems moet een waarom- en een wat-vraag beantwoord worden. Het lijstje ziet er als volgt uit: het jeugdwerk ondersteunen, kadervorming, infrastructuur, kwaliteit van de publieke ruimte, een permanent systeem van communicatie met en informatie voor kinderen

en jongeren, participatie en terugkoppeling bij de opmaak en uitvoering van het jeugdwerkbeleidsplan, een geïntegreerd jeugdbeleid en de toegankelijkheid van het jeugdwerk. 20 % van het budget wordt voorbehouden voor een nieuwe prioriteit "ruimte voor kinderen en jongeren". Gemeenten die een jeugdruimteplan maken, krijgen een verhoging van 20 % van hun trekkingsrecht.

Een decreet op het Vlaams jeugdbeleid

Op basis van het jeugdwerkbeleidsplan wordt grondig gesleuteld aan het Vlaamse jeugd(werk)beleid. Allerhande gesprekken zijn ondertussen uitgemond en samengebond in een nieuw ontwerp van decreet Vlaams jeugdbeleid. De bedoeling is dat de Vlaamse regering deze teksten nog voor de zomer goedkeurt.

In het decreet staat zwart op wit wat de Vlaamse overheid als jeugd en jeugdwerk ziet met een rits definitives. In het voorstel van decreet wordt een Vlaams jeugdbeleidsplan vaste kost. Ten laatste anderhalf jaar na het begin van elke legislatuur moet de Vlaamse regering klaarstaan met een plan, met hierin een prominent hoofdstuk over jeugdwerkbeleid. Met de inbreng van jeugd en andere relevante actoren.

Ook de bovenbouw in het jeugdwerk moet eraan geloven. Zowel de Jeugdraad voor de Vlaamse Gemeenschap als het koepellandschap is aan een grondige facelift toe. De huidige jeugdraad wordt vervangen door een nieuwe, een vzw met eigen middelen en personeel. Die jeugdraad zal zich kunnen uitspreken over "alle aangelegenheden die de jeugd betreffen". Een mix van jeugdwerkers, jongeren en jeugd(beleids)deskundigen moeten de klus klaren samen met een tweejaarlijks congres dat grote lijnen trekt. Het nieuwe 'Steunpunt Jeugdbeleid' krijgt heel wat hooi op de vork: verzamel- en multiplicatorfunctie, methodiekontwikkeling, vorming en ondersteuning op het vlak van inspraak, communicatiefunctie, dienstverleningsfunctie, onderzoeksfunctie, platformfunctie. Driejaarlijks wordt hiervoor met de Vlaamse overheid een beheersovereenkomst afgesloten.

Decreten en reglementen

Een aantal van de nieuwe beleidlijnen zijn vertaald in nieuwe reglementen en decreten. Gloednieuw is het hoofdstuk over participatie en communicatie. Initiatieven in verband met participatie of informatie aan de jeugd of communicatie over de jeugd, ter voorbereiding of uitvoering van het jeugdbeleidsplan kunnen een budget krijgen voor hun project. Het hoofdstuk internationaal dan. Dit hoofdstuk bevat twee lussen: enerzijds wordt alles rond Jint hierin geregeld: opdrachten en subsidiëring van dit 'steunpunt internationaal'. Anderzijds kunnen hiermee internationale projecten worden gefinancierd: humanitaire projecten, initiatieven om de kansen tot individuele deelname van jongeren aan internationale initiatieven te vergroten, internationale projecten in verband met uitwisseling van jeugdinitiatieven, bijzondere projecten. Om dit concreet te maken is er een reglement in de maak..

Het luikje cultuur subsidieert initiatieven die ofwel een artistiek product ofwel een artistiek project met of van jongeren willen realiseren. Daarnaast wordt jaarlijks één organisatie erkend die subsidies ontvangt voor de ondersteuning en begeleiding van de aanvragers van deze project- en productsubsidies. De minister verleent ook subsidies aan experimentele initiatieven georganiseerd door het particuliere jeugdwerk. De initiatieven moeten inspelen op nieuwe ontwikkelingen en behoeften die zowel binnen het jeugdwerk als meer algemeen bij kinderen en jongeren leven.

Ook voor het landelijk jeugdwerk tenslotte is er een nieuw decreet in de maak. Om als landelijk jeugdwerk erkend te worden, moet een organisatie een aantal algemene en bijzondere erkenningsvoorwaarden doorworstelen. De bijzondere voorwaarden zijn vooral kwantitatief van aard. Eens de organisatie binnen is, worden de subsidies, telkens voor drie jaar, voorgesteld door een adviescommissie. Zij baseert zich hiervoor op een degelijke beleidsnota.

Jeugdbeleidsplan

Inmiddels wordt al werk gemaakt van een eerste Vlaams jeugdbeleidsplan. Dat moet een antwoord bieden op twee vragen. Enerzijds de hoe-vraag: hoe kunnen we een gedragen jeugdbeleidsplan tot stand brengen. Anderzijds de wat-vraag: wat vinden kinderen en jongeren belangrijk? Het plan wordt gemaakt door een stuurgroep waarin zowat alle kabinetten van de Vlaamse regering zitten. Immers, geïntegreerd jeugdbeleid staat of valt met het afstemmen van verschillende beleidsdomeinen op elkaar. Dat is trouwens de ambitie van de minister: een coherent en geïntegreerd jeugdbeleid voeren dat bovendien vertrekt vanuit de kracht van jongeren. In eerste instantie wil men vooral onderzoeken hoe de samenwerking tussen de verschillende beleidsdomeinen kan georganiseerd worden. Om dat hard te maken wordt aan gezamenlijke (over bevoegdheidsdomeinen heen) en concrete doelstellingen (per beleidsdomein) gewerkt.

Jongeren maken plannen

Om op de wat-vraag te beantwoorden wordt uit een ander vaatje getapt. Het project "Jongeren maken plannen" gaat in het najaar van start. Jongeren kunnen niet enkel hun noden en verzuchtingen uiten maar ook concrete oplossingen aanreiken. Bedoeling is dat ideeën van jongeren uitgebouwd worden tot echte plannen. Daarvoor krijgen ze ondersteuning van organisaties en instellingen allerhande. Ook beleidsmakers worden gecoacht om op een goede manier met de plannen om te gaan. In een volgende stap ontmoeten jongeren en politici mekaar en buigen zich over de uitgewerkte plannen. De ambitie is om op die manier een terugkerend participatie- en overlegproject uit te bouwen.

Op het eerste gezicht

Wat voorligt is niet zomaar een flinke boterham, maar een uitgebreid menu. Tijd om het beleid grondig te

evalueren is er binnen het jeugdwerk nog niet geweest. Maar het is wel duidelijk dat de verzuchtingen van een relatief kleine sector ten dele alvast ingelost werden. Er wordt komaf gemaakt met de stiefmoederlijke behandeling van het jeugdwerk en af en toe vertaalt zich dat zelfs in een pak meer middelen. Zo onder meer voor de uitvoering van het decreet op lokaal jeugdwerkbeleid. De minister legt duidelijk het accent op het lokale beleidsniveau. Een kritiek of een schrik hierbij is alvast dat bij het huidige beleid de andere beleidsniveaus naar de achtergrond verdwijnen. Kop van jut lijken hierbij de provincies te zijn. De Vlaamse overheid heeft een aantal hervormingen in het vooruitzicht met het zogenaamde kerntakendebat. Daarbij moet duidelijk worden wat de rol is van het lokale, provinciale, Vlaamse en federale niveau. Niet echt goed nieuws voor de provincies want een duidelijke taak voor de provincies valt ervan tussen. Zeker voor het jeugdwerkbeleid hebben de provinciale jeugddiensten heel wat initiatieven ontwikkeld. Naar verluidt zou het decreet provinciaal geïntegreerd worden in het decreet lokaal. Noch in het jeugdwerk, noch bij de provincies valt dit plan in goede aarde.

Op het landelijk vlak en met name het landelijk jeugdwerk wordt uitgekeken naar een nieuw decreet landelijk jeugdwerk en de aanpassingen in de bovenbouw. De koudwatervrees nog niet helemaal voorbij, wordt er gehamerd op een realistisch groeibudget voor de alle niveaus in het jeugdwerk. Met name in het jeugdwerkbeleidsplan worden wel budgetten genoemd, maar het blijft allemaal vaag en het zijn nog geen langetermijnengagementen vanuit de Vlaamse overheid. Relatief nieuw in het hele proces is in ieder geval de samenspraak van een kabinet, de administratie en de sector op Vlaams niveau. In het maatschappelijk kader voor het Vlaamse jeugd(werk)beleidsplan wordt gewag gemaakt van de participatieve of interactieve beleidsvoering. De aansturing is geen privilege meer van de overheid maar van een beleidsnetwerk. Daarin zit de politiek, het middenveld, ambtenaren en in toenemende mate individuele burgers als krachtige

actoren. Deze aanpak stelt hoge eisen aan de vaardigheden van de betrokken actoren.

In de praktijk levert deze aanpak ook wel "accidents de parcours" op. Noch de Vlaamse administratie, noch de jeugdwerksector was voorbereid op het hoge tempo van werkteksten, adviezen, hoorzittingen,... En de tijd om zich aan te passen was er niet altijd. Met een strak vertegenwoordigingssysteem met beslissingen die van top naar basis verlopen, kom je er niet. Hier en daar wordt geopperd dat de kwaliteit van het voorbereidend werk te lijden heeft onder de snelheid. Het blijft nog zoeken naar goede manieren om bijvoorbeeld lokale jeugdraden, jeugddiensten, jeugdwerkers bij een Vlaams jeugdwerkbeleidsplan te betrekken.

Lovenswaardig is ook de positieve benadering van jongeren, waarmee het huidige beleid tegen de stroom ingaat van het beleid van de andere kabinetten. Het jeugdwerk klopt al zolang op deze nagel en dit wordt nu ook vertaald in een beleidsaanpak. Hierbij wordt een duidelijk tegengewicht gegeven aan het accent op "moeilijke" kinderen en jongeren op andere beleids terreinen. In hoeverre dit zal leiden tot samenwerking tussen de kabinetten zal moeten blijken uit de werkafspraken die gemaakt worden. Dat ze samen rond de tafel zitten is al een immense stap vooruit. Al bij al is het jeugdbeleidsplan een moeilijker bevalling dan het jeugdwerkbeleidsplan en het zal nog een tijd duren voor de excellenties elkaar advies gaan vragen in verband met beleidsvoorstellen over jongeren. Het project "Jongeren maken plannen" kan hierbij een goede lakmoesproef voor het beleid zijn. De resultaten die eruit groeien moeten het Vlaamse jeugdbeleid een stevige injectie geven.

Inge VAN DE WALLE

Forum voor Pluralistisch Jeugdwerk vzw
Paleizenstraat 90
1030 Brussel
tel. 02/45.78.38
inge@forumvzw.be

HET CONCEPT 'GOEDE OPVOEDING' BIJ ZIGEUNERS

Een persoonlijk ont-moeten in een Rom-gemeenschap *

Opvoeding vandaag: enkele kanttekeningen als inleiding

Over het algemeen heeft men tegenwoordig voornamelijk of uitsluitend oog voor de interactie tussen kind en opvoeder en de ontwikkeling van het kind. Het denken in termen van ontwikkeling komt echter steeds vaker onder kritiek te staan. Onder meer de aanspraak op het kunnen formuleren van universele ontwikkelingswetten wordt daarbij sterk in vraag gesteld¹. Onderstaand onderzoek tracht de geformuleerde kritiek concreet gestalte te geven door het denken over opvoeding en ontwikkeling van een Rom-zigeunergemeenschap in kaart te brengen. Tegelijkertijd wil dit artikel de driehoek opvoeder-kind-cultuur centraal stellen. De eenzijdige belangstelling voor hoe kinderen leren heeft de aandacht afgeleid van de vraag wat kinderen leren en zouden moeten leren². De ontmoeting tussen twee culturen kan bijgevolg gelezen worden als een zoeken naar een mogelijke vertaling van opvoeding binnen een multiculturele samenleving.

Gezien de aard van het onderzoek wordt eerst uitgebreid ingegaan op het 'hoe' van het onderzoek, om vervolgens een overzicht van voorzichtige interpretaties te presenteren. Een aantal mogelijke implicaties voor het onderwijs sluit dit artikel af.

Aan de slag. Maar hoe?

Een eindwerk maken over 'zigeuners'. Het klinkt niet alleen spannend en niet-alledaags, het is het ook. Maar hoe begin je aan zoiets?

Na het beperken van de doelgroep – de term 'zigeuner' is een verzamelterm voor verschillende groepen van mensen – en het vernauwen van de onderzoeksvraag, zijn er nog een aantal voor de handliggende stappen: men begint met de opzoeking, boeken en artikels die over het onderwerp zijn geschreven te lezen, eventueel probeert men met de doelgroep zelf kennis te maken. Als men in de literatuur gaat zoeken naar wat er over zigeunergroepen bekend is, komt men een beetje van een kale reis terug. De schaarse literatuur die er is, gaat dan meestal nog uit van an-

dere werken over 'zigeuners' en beperkt zich tot een beschrijving van algemeenheden die lijken op te gaan voor alle zigeunergroepen. In elk werk spreekt men over waarschijnlijkheden, nergens is men honderd procent zeker. De literatuur die ik wel vond, was verouderd, geschreven door wetenschappers die er ver vanaf staan... niet onmiddellijk bruikbaar voor mijzelf, vond ik. Zoveel Nederlandstalige literatuur over zigeuners bestaat er trouwens niet. En de echt interessante literatuur - teksten gemaakt door zigeuners zelf - zijn meestal niet in België voorradig of onvertaald.

Naast het zich afvragen wat er over Rom (of zigeuners in het algemeen -maar kan dat wel?) geschreven staat in de Europese wetenschappelijke geschriften, is het wel eens zinvol stil te staan bij de vraag wie dat geschreven heeft, wanneer en hoe. De sociale wetenschappen hebben de studie van de zigeuners nog maar recent opgenomen (1960-70). Het zigeunerkind op zich is tot voor kort nooit echt een onderwerp van studie geweest; men zag het steeds als een overgangsfase op de weg naar een volwassen zigeuner. Sinds de jaren '70 focust de psychologie zich meer op zigeunerkinderen, weliswaar bijna exclusief in verband met educatie. Men werkte met psychologische testen – die totaal niet aangepast waren aan de gajécultuur-vreemde zigeuners – en vond 'deficiënties' ten opzichte van het 'gewone burgerkind'. Daarnaast ging er een onderzoek van start naar de culturele onaangepastheid inzake de ontwikkeling van het zigeunerkind. De verwerping van de zigeuners om zich te laten integreren/assimileren in onze cultuur, had als gevolg dat de zigeuners zelf verantwoordelijk werden gesteld voor de slechte levenssituatie waarin ze zich bevonden. De Westerse media heeft een stijgende belangstelling getoond voor de zigeuners: vooral wat het criminele en de kindermishandeling betreft. Deze overaandacht voor particuliere situaties en problematieken werkt de tendens tot het formuleren van algemene uitspraken over de volledige zigeunergroep in de hand³.

De bedoeling van deze incomplete schets is benadrukken dat wat er geschreven staat de waarheid van de gajo is, de niet-zigeuner en dat de zigeuner zelf nog maar weinig aan bod is gekomen. Te weinig studies richten zich naar de mensen zelf, maar maken van de

Rom een studie-object. Hoe kunnen de vele problemen waar beide partijen (Rom en niet-zigeuners) mee worstelen opgelost raken als de misverstanden en fabeltjes herhaald blijven. Een literatuuronderzoek leek mij dan ook meer een 'reproduction of ignorance'. Veldonderzoek dan, maar hoe? Wat is de/een goede manier om aan zoiets te beginnen – gelet op de moeilijkheid van het onderwerp? Alle literatuur wijst op taboes, spreekt over de onbreekbare hechtheid van een groep, de ondoordringbaarheid. Er is zelfs sprake van vijandigheid. Eén verslag dat gewag maakt van iemand bij wie het wel gelukt is, is geschreven door iemand die bij zo'n gemeenschap heeft geleefd. Ik probeer hetzelfde te doen.

Mijn bedoeling was om bij een zigeunergroep te gaan leven, eventueel deel te nemen aan hun dagelijkse bezigheden om van daaruit een beter zicht te krijgen op het hoe en waarom van de opvoeding. Ik hoopte door mijn verblijf te midden van zigeuners een beter inzicht te krijgen in hun levenswijze en hun gewoontes, waarden en normen.

Ongelooflijk, maar waar. Eindelijk ingang!

Eerste probleem: waar vind ik een doelgroep die 'eventueel' bereid is om iemand in haar midden op te nemen?

Maanden ben ik op zoek geweest naar een 'ingang'. Alles gepoogd: via de hulpverlening, via officiële instanties (OCMW,...), Vzw's voor en door,... Nergens kon men mij echt helpen; tot ik naar een tv-programma keek en daarin een interview met een Roma-familie zag. Na wat opzoekingswerk kwam ik te weten waar de opnames gedraaid waren en ging ik naar de plaats. Ik kan me nog steeds die dag voor de geest halen, misschien ook wel omdat ik een gedetailleerd dagboek heb bijgehouden om niks te vergeten en omwille van de methodologie.

Een fragment uit dat dagboek maakt duidelijk hoezeer ik bezig was met 'de eerste indruk' en 'binnengeraken'.

"29 januari 1999

Ik rijd naar Wilrijk, ik parkeer de auto een heel eind weg, uit het zicht, en loop te voet naar het terrein.

Het ziet er haveloos uit.

Het is winter en koud en ik heb enkel een paar truien boven elkaar aan; ik wil niet de indruk geven dat ik een rijk iemand ben (daarom ook de auto ver weg).

Ondertussen loop ik alle mogelijke antwoorden op vragen in het Frans te oefenen.

Op het terrein slaat de bibber in mijn knieën - nergens is er iemand te zien (hoe zou het ook, het is aan het vriezen). Ik loop naar de dichtstbijzijnde woonwagen en klop aan. Hoe doe je dat?

Enkele Franse stereotiepe uitdrukkingen schieten door mijn hoofd.

De deur gaat open en een schaars geklede vrouw (naar mijn normen) vraagt wat ik wil. In het Frans - niet onvriendelijk.

Ik steek direct van wal. Nutteloos zo blijkt want na mij aanhoord te hebben wijst ze naar een andere caravan en brabbelt iets terug.

Ik loop sjokkend naar daar – bijna slenterend. De vrouw die daar open doet is niet zo vriendelijk en wijst onmiddellijk naar een groepje mannen die achter een caravan staan praten en roken.

Het groepje bestaat uit drie mannen, donker gekleed (soort kostuumvest).

Ze merken mij op en komen op mij af. 'Ze zien er net uit' flitst door mijn hoofd.

Ik stel de vraag of het mogelijk is om daar te komen 'leven' voor een tijdje met het ganse bijhorende verhaal.

Ze kijken elkaar aan en overleggen in een onverstaanbare taal. Ze vragen meer uitleg. Ik doe het verhaal dat ik zeker tientallen keren geoefend heb in mijn hoofd. In het Frans.

Daarna knikt één man – en daarmee is de kous af. Niet veel uitleg, gewoon ok..

Ik probeer nog van 'zal ik met de tent komen of...' in de hoop dat er iemand mij een logement aanbiedt. IJdele hoop. Na nog een telefoonnummer uitgewisseld te hebben (goed teken denk ik), zwaaien en vertrekken.

Ik 'slenter' het terrein terug af – het is ijsig koud – ik kan schreeuwen van geluk.

Wat een heerlijk verjaardagsgeschenk. Het avontuur kan beginnen."

Bij deze groep Roma ben ik dus uiteindelijk terechtgekomen. Dankzij die ene man, die het blijkbaar zag zitten, en die fungeerde als 'poortwachter', kreeg ik een soort van ticketje om hun wereld binnen te treden. Hoe het komt dat ik werd toegelaten om een tijd te midden van hen te verblijven, kan ik eigenlijk niet goed verklaren. Misschien was het wel de oprechtheid waarmee ik vertelde over mijn persoonlijke motieven (het willen kennen van de achtergrond van onze familie) en de bereidheid om te leven zoals zij dat doen en onder hun condities (zowel in de betekenis van omstandigheden als voorwaarden), die ervoor zorgde dat er iets klikte.

Geluk? Zeker. Ik heb achteraf nog met G. (de persoon die ik eerst ontmoette op het terrein en die zijn toe/instemming gaf) over het waarom gepraat: waarom hebben ze mij toegelaten om daar te verblijven? Hij zei dat enkele dagen daarvoor ook twee meisjes hetzelfde waren komen vragen. Hij had echter geweigerd omdat hij vond dat ze niet oprecht kwamen: ze moesten iets schrijven voor school en hij had geantwoord dat ze geen dieren waren naar wie je kan staan gapen en die je kan bestuderen.

Dat heb ik dan ook niet gedaan. Ik ben niet van op een afstandje gaan zitten gegevens noteren en conclusies trekken. Ik heb me een karavaantje gekocht, ben naar het terrein getrokken en heb daar een tijd temidden van hen geleefd. Ondertussen mijn ogen, oren en andere zintuigen goed de kost gevend. Op een waarachtige manier. Althans, dat heb ik getracht want zo gemakkelijk is dat niet gezien het onderwerp.

Onderzoeker... als vreemde eend in de bijt

Vele malen zat ik met een ethisch en moreel dilemma. Gold⁴ spreekt van twee mogelijke rollen die een veldonderzoeker kan aannemen. Ikzelf voelde mij schommelen tussen de eerste en de tweede rol; de eerste rol omschrijft hij als die van volledige participant.

De onderzoeker stelt zich als een soort van collega op maar brengt de betrokkenen niet op de hoogte van zijn onderzoek. De tweede rol wordt omschreven als zowel participant als observator: de onderzoeker en de betrokkenen zijn zich bewust van het feit dat het om een onderzoekssituatie gaat. De onderzoeker steekt echter meer tijd in het participeren dan in het observeren. De Rom wisten dat ik 'iets' zou schrijven over wat ik meemaakte, maar ze wisten niet dat het om een onderzoek ging; in hun ogen was ik zo een rare 'gajo' die wat meer geïnteresseerd was in hun levenswijze en die misschien ook wel wat persoonlijke motieven had.

Elke rol heeft volgens Gold zo haar beperkingen: zo zou je in de eerste rol gewetensproblemen kunnen krijgen omdat je de betrokkenen eigenlijk gewoon in de maling neemt. Dat is zeker een reëel gevaar of probleem als je jezelf teveel vereenzelvigd met de onderzoeksgroep, wat een gevolg kan zijn van het doen alsof. Een ander gevolg kan zijn dat je je rol te krampachtig speelt en daardoor niet meer echt overkomt. Persoonlijk denk ik dat het eerste probleem niet van toepassing is bij mij: ik kan mij laten meeslepen door de roes van romantiek die van de Rom en hun levenswijze uitgaat, maar identificeren lukt gewoonweg niet omdat je een gajo blijft; je kan nooit een 'zigeuner' worden. Althans toch niet in hun ogen. Maar doordat je je bewust bent van het gevaar je te laten meeslepen kan je nadien een en ander nuanceren en in een beter licht bekijken. Daarbij was het voor mij erg moeilijk om volledig te participeren: ik ben er nooit in geslaagd om ook aanwezig te zijn bij hun werkzaamheden buiten het terrein.

Maar... ware het niet dat het bij deze onderzoeksgroep bijna onmogelijk is om binnen te geraken. Plus het feit dat ook zij voortdurend de gajé-wereld voor de gek houden. Ik heb dan ook voor mezelf uitgemakt dat het nodig was in het begin om het een en het ander niet te vertellen; nadien heb ik, in de mate van het mogelijke, open kaart met hen gespeeld. Wat mij uiteindelijk in dank is afgenomen. Voor een deel worden mythes door de wetenschap zelf in het leven gehouden. Onderzoekers die zich houden aan wat er in de literatuur geschreven staat over zigeuners zouden dan heel wat gereserveerdheid aan de dag leggen en misschien zelf wel voor de ondoordringbare barrières gaan zorgen. Op de vraag waarom ze mij toch informatie geven over hun 'geheimen' antwoorden ze nuchter:

"dat het misschien wel beter is dat de sedentairen (de gajé) meer te weten komen over hen en hun levensgewoontes. Hoe kan je anders verwachten dat de burgers minder bang zijn van iets dat ze niet kennen en waarover ze de wildste en vreemdste dingen horen? Om hun angst (die woede en agressie met zich mee brengt) weg te nemen, moeten ze wat meer uitleg krijgen."

Een klare kijk lijkt me.

In mijn caravan heb ik eigenlijk niet veel meer gedaan dan gelezen en gewacht. Gelezen: alle literatuur die ik nog niet doorgenomen had rond zigeu-

ners; gewacht: op wat er zou komen. Dat is misschien wel een verschil met andere onderzoeken in het veld: ik ben er zelden zelf op uitgetrokken om informatie te 'vinden'. Ik heb vooral gekeken, gewoon geleefd en op mij af laten komen wat er zou komen.

Dat ging niet vanzelf: in het begin was ik zo bezig met het vinden van informatie dat ik op den duur verveeld werd omdat het niet lukte. Stel je maar eens voor: je zit te midden van mensen die je niet kent en waarvan je weet dat ze in de literatuur beschreven worden als gesloten en weinig bereid om hun interne codes te onthullen. Komt daar het feit bij dat je voortdurend op je ongemak bent omdat je niet weet of je dingen doet die totaal niet stroken met hun opvattingen (over hygiëne, huishouden, dagelijkse omgang, beleefdheid...).

Ik wilde iets weten over 'opvoeding' maar hoe begin je daaraan? Je kan niet zomaar een caravan binnen stappen en vragen of ze even wat wil opvoeden. Net zo min als je dat aan een (on)bekende (of dat nu een zigeuner is of niet) kan vragen. Probeer maar eens voor jezelf na te gaan wat jij verstaat onder 'opvoeding'.

Struikelblokken

Hoe weet ik nu of hetgeen ik gevonden heb waar is, of het valide is en bruikbaar? Een moeilijke vraag. De mate van reproduceerbaarheid zal zeer beperkt zijn gezien de veelheid van factoren die meespeelden: geluk, mijn persoonlijke situatie, een aanvoelen, een klik... Daarnaast is er de beperktheid van veralgemening: door de kleine onderzoeksgroep en de specificiteit (Rom-zigeuners) kan ik moeilijk algemene waarheden gaan vertellen.

De taal is een belangrijke factor die meespeelt: onderling spraken we Frans – niet mijn, noch hun moedertaal;

zijzelf spraken onder elkaar het Romani of Romanesh, en ik spreek dan weer als moedertaal het Nederlands. Een mengelmoes van talen dus.

Dat kan nogal eens verwarrende informatie opleveren en heeft zeker en vast consequenties voor de betrouwbaarheid. De replicatie bijvoorbeeld is praktisch onmogelijk. Ik heb niet gewerkt met audio-opnames. De reden is dat de gesprekken meestal spontaan ontstonden en dan kon ik onmogelijk een cassetterecorder bovenhalen. Ten tweede zou het de relatie verhinderd, dan toch bemoeilijkt hebben. Sommige onderwerpen waren behoorlijk persoonlijk en dan kun je niet zomaar opnemen. Als ik zou gevraagd hebben of ik een cassetterecorder mocht gebruiken zouden ze mij misschien gaan beschouwen als 'weer een van die onderzoekers die ons willen bestuderen' en zou ik geen kans gezien hebben om een vriendschappelijke relatie op te bouwen. Jan Yoors⁵ geeft het voorbeeld waar de zigeuners op subtiele wijze de spot drijven met de gajé of onderzoekers gewoonweg op het verkeerde been zetten – puur voor het plezier.

"De Rom leggen een kinderlijk bewondering aan de dag voor die onderzoekers en alles wat ze bezaten – schoe-

nen, kleren, brillen, ringen.... Daarna werd over al deze dingen een stortvloed van gedetailleerde vragen gesteld (...) De gajé antwoordden gewillig, maar al te blij dat ze zo snel en gemakkelijk contact hadden gekregen. Ze vergaten de argwaan die ze aanvankelijk nog gevoeld hadden. Een gezegde van de Rom luidt: "Bewonder hem uitbundig en laat hem lang genoeg praten, dan vergeet iedere gajo wat hij van plan was"

Daarnaast is er het probleem van de taal: als men eenzelfde vraag aan twintig verschillende zigeuners stelt, spreken alle antwoorden elkaar tegen. Als dezelfde vraag twintigmaal aan dezelfde zigeuner gesteld wordt, lopen de antwoorden even ver uiteen. En als je hen erop wijst, is er geen sprake van verlegenheid: een Rom-uitdrukking is "Tshatshimo Romano", de waarheid wordt in het Romani uitgedrukt: de gajé brachten de Zigeuners tot liegen door hen te dwingen een vreemde taal te spreken⁶.

Zelf heb ik ook ondervonden dat er in Rom-terminen zelden sprake is van overdrijven: het is gewoon een andere versie van hetzelfde. Ook zij stemmen in met deze Rom-uitdrukking en ze wijzen op de moeilijkheid voor de kinderen om al die verschillende talen te verstaan en te spreken.

En tenslotte waar men niet omheen kan: ze staan zeer weigerachtig tegenover inmenging van buitenaf, zelfs tegenover 'toevallige gajé-bezoekers'. De reden is complex: de voornaamste is zelfbehoud, beschermen wat er nog over is van hun trotse cultuur, het niet toelaten van vreemde en storende invloeden. Daarnaast een stuk opkomen voor hun vrijheid – als niemand zich met jou moeit kan je makkelijker dingen laten en doen. Het geeft je een grote mate van vrijheid. En door een beetje vijandigheid kom je misschien ook wel van sommige ongemakken van de samenleving af: geen belastingen, geen zeurende ambtenaren,...

De waarheid is dat ik geen sluitende zekerheid heb dat wat ik gevonden heb, 100% waar is. Ik kan slechts vertellen over hetgeen die mensen mij vertelden, over hetgeen ik zag en ondervond.

Bevindingen

Met hetgeen ik daar gezien en beleefd heb, kan ik op zich weinig doen. Voor mezelf is het proces belangrijker geweest dan de resultaten. Het hoe en de wijze waarop zijn interessanter. Toch ben ik met een vraag begonnen aan deze thesis: namelijk hoe vullen zigeuners 'opvoeding' in en hoe zien zij 'goede opvoeding'.

De idee om een thesis te maken over het begrip 'goede opvoeding' is eigenlijk de veruitwendiging van een verlangen om de waarden en normen van zigeuners, en dan in mijn plaats specifiek de Rom, te leren kennen en te zien hoe die tot uiting komen in de opvoeding van hun nageslacht. 'Goede' staat daar dus eigenlijk niet zo juist als je ervan uitgaat dat er niemand kan zeggen wat dat goede nu net is: dat hangt samen met de dominante cultuur of zoals in een werk van Sínead Ní Shuinear⁷ staat: "... there is absolutely no practice which has not, in some period, been promo-

ted as indispensable and, in another, condemned as irreparably harmful".

Om een antwoord te krijgen op de vraag hoe Rom het begrip 'opvoeding' invullen, proberen we verschillende facetten van hun cultuur in kaart te brengen.

A. De plaats van het individu binnen de gemeenschap

Onze maatschappij wordt gekenmerkt door een toenemende individualisering: elkeen is belangrijk omwille van zijn persoon en men is gericht op het individu – denken we maar aan begrippen zoals differentiatie en zorgverbreding binnen het onderwijs. Dit staat in tegenstelling tot de wereld van de Rom en alle andere zigeunergroepen waar het collectief primeert⁸. Rom zijn gericht op het gemeenschapsleven en hun geluk bestaat er dan ook in te behoren tot een Vitsa, tot hun familie. Deze solidariteit biedt zowel een psychische als een sociale zekerheid. Het individu is nooit alleen.

Je merkt dat ook aan de manier waarop zij hun leven organiseren en de manier waarop het leven elke dag zijn gang gaat. Een voorbeeld is het koken; in de familie waar ik logeerde kreeg ik elke dag eten. "De reden is simpel en economisch" was het antwoord van een Rom-vrouw toen ik haar naar het waarom vroeg "wij koken niet enkel voor onszelf maar voor de ganse familie. Dat is goedkoper in de aankoop en makkelijker: heb je een dag geen tijd dan is er wel een andere moeder die eten klaargemaakt heeft. Mijn kinderen kunnen dan gerust bij haar gaan eten en ik kan verder werken".

Overdag is alle activiteit bijna gemeenschappelijk: de mannen drijven samen handel, de kinderen spelen samen, de vrouwen doen het huishouden gezamenlijk.... Ook in ruimte is men niet erg individualistisch: de beperkte woonruimte die ze hebben is gemeenschappelijk. Men leeft er, slaapt er, eet er, ontvangt er bezoek.... Doordat alles in een zo hechte sfeer gebeurt, is er een heel grote sociale druk (in ons ogen) die men slechts kan inlossen door te handelen volgens de ongeschreven wetten van de groep of door te vertrekken. Daaruit volgend is het ook de groep of familie die alle eer maar ook alle blaam opstrijkt. Doet één Rom iets verkeerd dan boet gans de groep daarvoor. Het sterke samenhangsgevoel en het principe van 'de groep primeert' is waarschijnlijk wel dé factor die ertoe bijgedragen heeft dat de cultuur van de zigeuners, en van de Rom dus, heeft standgehouden. Ondanks alle vervolgingen en missionaris acties of acculturatiepogingen.

B. Positie van de man en vrouw

De man heeft een belangrijke externe functie: hij is het gezicht, de naam en de drager van het prestige van zijn familie. Eigenlijk zou men hier moeten spreken van de vader in plaats van de man. De vader is de belangrijkste figuur naar buiten toe, voor de externe wereld. Hij heeft de verantwoordelijkheid voor gans zijn gezin, ook als zijn kinderen reeds kinderen hebben. Mispoutert zijn zoon iets of heeft die een slechte zaak

beklonken, dan is het de vader die er de gevolgen van draagt. Deze verantwoordelijkheid creëert gezag. Tot de vader sterft is zoon of dochter verantwoording aan hem verschuldigd. Ikzelf heb een volwassen man gezien die niet rookte omdat zijn vader daar tegen was. Tot zijn vaders dood (en waarschijnlijk ook daarna) zal hij aan die wens voldoen.

Liégeois⁹ stelt dat de mannen een minder economische rol spelen en dat het vooral de vrouwen zijn die geld in het laatje brengen. Misschien was dat vroeger zo, toen de Rom-vrouwen nog vaak gingen bedelen. Vandaag de dag is men echter overgeschakeld op de hedendaagse markt en zijn de Rom vooral bezig met de op- en verkoop van oud ijzer, de verkoop van tweedehands wagens en allerlei kleine waren. Het zijn de mannen die ganse dagen weg van huis zijn om te zorgen dat er geld is om te eten. Door zijn huwelijk heeft een jongen het recht gekregen om geld te verdienen en gaat hij dus overdag mee met de mannen van de Vitsa of Kumpanja handeldrijven.

De man houdt zich niet bezig met het huishouden, dat is het terrein van de vrouw. Toch heeft de man hier een ondersteunende rol: hij rijdt zijn vrouw naar de supermarkt of helpt bij het zwaardere werk (zoals de caravan herstellen).

De vrouw is de persoon die het alledaagse familieleven draaiende houdt; zij wordt echter pas voor volwaardig aanzien als zij haar eerste kind gebaard heeft. Tot dan toe heeft ze – vanuit ons standpunt – een weinig benijdenswaardige positie. Het kersverse paar krijgt een kleine caravan toegewezen bij de ouders van de jongen. Het meisje, schoondochter of bori, moet in geval van parilokaliteit het huishouden helpen doen met de vrouwelijke kant van de schoonfamilie. Ze wordt soms als een vreemde beschouwd en moet zich dus voortdurend bewijzen. Daarbij komt nog het feit dat in geval van een conflict tussen moeder en schoondochter, de man eerder partij zal kiezen voor zijn moeder. Rom-vrouwen zorgen slechts zelden voor het inkomen. Zij zijn het dan wel die de kinderen opvoeden. Daar heeft de man dan weer weinig in de pap te brokken: het kan zijn dat hij een opmerking geeft, maar daar blijft het dan ook bij. In de praktijk komt het echter neer op een opvoeding zoals vader het wil. De vrouw voedt de kinderen op met de talrijke leefregels in het achterhoofd en die bestendigen op hun beurt weer de positie van de man.

De vrouw heeft een weinig benijdenswaardige positie, zeggen sommigen. Ze zou erg afhankelijk zijn van de man: ze mag niet zonder begeleiding op straat, moet steeds door haar man overal heen gevoerd worden, enz.... In een bepaald werk vind ik zelfs "*soms is een man eerder ruw ten opzichte van zijn vrouw, maar zij vindt dat niet altijd erg: het is een deel van het beeld van de man dat ze meekreeg*"¹⁰.

Persoonlijk meen ik dat het hier gaat om een outsiders standpunt of dan toch tenminste een verouderde visie: de jongeren van vandaag, maar ook de generatie Rom die nu jonge kinderen hebben, leven niet geïsoleerd van onze maatschappij met haar vooruitgang. Ook zij worden meer gevoelig voor gelijkwaardigheid tussen de sexen. Maar dan nog vind ik dat het te gemakke-

lijk is om kritiek te geven op een andere cultuur vanuit de luie zetel.

Als Rom-mannen zo streng zijn voor hun dochters, heeft dat een goede reden; je kan het vergelijken met wat Turkse vaders doen met hun dochters. Een dochter is een grote schat voor de familie maar tevens een bron van zorgen omdat zij degene is die de eer van de familie kan verstevigen of ten val brengen. Zij moet namelijk maagdelijk blijven tot aan haar eerste huwelijksnacht. En dat is niet zomaar een verzinsel maar dat moet "zwart op wit" bewezen worden. Hetzelfde geldt voor de vrouw: alhoewel sommigen hen een minderwaardige en zwakke positie aanmeten, hebben zij middelen ter beschikking waarmee zij erg veel macht kunnen uitoefenen.

Door de verplichting zich te houden aan de zeer strikte reinheids- en omgangsregels, controleert zij voor een stuk haar omgeving – voor het grootste deel onbewust. Meer daarover in het deel over de zeden en gewoontes.

C. Kinderen

Kinderen zijn zoals reeds gezegd voor een zigeuner een deel van zijn rijkdom. Dat is ook letterlijk zo: een Rom wordt als rijk aanzien als hij veel kinderen heeft. Zelfs al heeft een paar genoeg kinderen, een volgende blijft altijd aanvaard. Men wil kinderen en men is er fier op. Kinderloos blijven is dan ook een kleine ramp, omdat de vrouw pas volwaardig Romnie (Rom-vrouw) is als ze haar eerste kind heeft gebaard. De solidariteit van zigeuners zou zo groot zijn dat ze zelfs soms hun laatstgeborene af zouden staan aan een kinderloos echtpaar. Daar heb ik echter niet van gehoord en het lijkt mij logischer dat de vrouw gewoon meehelpt in de familie met het opvoeden van de andere kinderen. Wat sowieso al gebeurt, want *de opvoeding is collectief*. En dit is toch een essentieel onderdeel en tevens groot verschil met onze manier van opvoeden - alhoewel men zou kunnen stellen dat, met de professionalisering van de opvoeding en alle hulpinstanties en diensten die daar mee te maken hebben, ook wij meer en meer onze kinderen uit handen geven om ze te 'laten opvoeden' in een grotere groep (kindercrèches, pleegmoeders, scholen...). Rom doen in de regel geen beroep op deze externe diensten: zij zien ze ook logischerwijs niet aan voor experts (want een gadjo kent de gebruiken van de Rom niet).

Kinderen van Rom (en van de meeste zigeuners) krijgen een collectieve opvoeding tussen drie of zelfs vier generaties¹¹. Ze groeien op door en voor de groep. Opvoeding is geen exclusieve taak van de ouders alleen; ze wordt gedragen door de hele directe leefomgeving van het gezin. Doordat er bijna geen scheiding is tussen de leefwereld van kinderen en die van de volwassenen, kennen zij niet onze typische generatieconflicten, opposities tussen generaties en zijn er om zo te zeggen minder puberteitsproblemen. Er is steeds fysiek en sociaal contact tussen de generaties waardoor de kinderen gesocialiseerd worden in een omgeving die veiligheid, continuïteit, en cohesie biedt. Alles wordt samen gedaan – er is ook de praktische kant van de zaak: wie in een caravan leeft, is bijna verplicht om alles samen te doen want er is ook maar wei-

nig ruimte en plaats voor privé. Hun cultuur is niet gebouwd rond het concept van privé-ruimte en individualiteit.

Het kind heeft als het ware permanent toegang tot de 'educatieve' ervaringen die het nodig heeft om uit te groeien tot Rom. Zo is het kind erg vlug ervaren in sociale relaties; het kind respecteert de volwassene – vooral de ouderen hebben een grote uitstraling op het gebied van eerbied – en ook omgekeerd. De kinderen zijn het dus gewoon opgevoed te worden te midden van verschillende vrouwen (tantes, grootmoeder, grote zus). Dat wil niet zeggen dat er geen unieke moeder-kind relatie is. Die is er wel degelijk: maar eenmaal het kind wat groter is, en het buiten kan spelen, wordt de taak van oppasser en verzorger gedeeld met de andere vrouwen in de Kumpanja of de Vitsa. Dan nog vind ik het gevaarlijk om algemeenheden van deze aard te schrijven: overal vind je verschillen.

Er wordt wel eens beweerd dat de kinderen van zigeuners los worden opgevoed; zonder discipline. "Discipline is een voor hen onbekend woord. Zij worden minder gestraft, want zij zijn een gave" lees ik in het eindwerk van Marianne Bulcke. Dat lijkt mij een boude uitspraak.

Er is wel degelijk discipline maar zoals dat ook bij ons het geval is, verschillen ouders hierin. De Rom bij wie ik verbleef waren strenge maar rechtvaardige ouders. Zij dulden niet dat kinderen tussenkomen in een gesprek tussen volwassenen; het betaamt niet oneerbiedig te zijn tegenover grootouders, enz.... Natuurlijk gelden bepaalde regels meer of minder omdat ze nu eenmaal meer of minder van toepassing zijn in hun levenswijze. Wie op een braakliggend terrein in een caravan woont, moet zich aanpassen aan de omgeving. Een caravan is erg klein om in te spelen, dus spelen de kinderen – c.q. de jongens – op straat of op het terrein. Ook daar gelden regels: voetballen en dergelijke ruwere spelen zijn uit den boze, niet omdat ze horen in een gadjo-maatschappij maar uit vrees voor gebroken ruiten of ongelukken die dan opnieuw aanleiding kunnen geven tot een inspectie van de gezondheidsdienst.

Het lijkt wel dat regels nooit absoluut zijn: wat vandaag niet kan van vader, kan misschien morgen wel van grootvader. Ervaring, initiatief en verantwoordelijkheid worden gevaloriseerd in een soepel kader. Er is controle maar die gebeurt niet individueel en direct; er is eerder een globale controle door de groep. Het gaat niet om een laissez-faire opvoeding maar om een opvoeden tot (vroeg) zelfstandigheid¹².

Iets wat overal terugkomt, omdat het een essentieel deel is van hun cultuur, is de splitsing van de mannelijke en de vrouwelijke wereld. Dat is ook zo voor het kind. Daarnaast wordt er voor de kinderen ook nog een onderscheid gemaakt (zoals in onze cultuur) naar leeftijd. We wezen reeds op het verschil in opvoeden bij jongens en meisjes; jongens mogen langer 'kind' zijn terwijl meisjes reeds zeer vroeg worden voorbereid op hun latere taak als goede (Rom) huisvrouw. De meisjes worden meer beschermd en leven voornamelijk binnen waar ze zien hoe moeder alles doet en waar ze van langs om meer helpen bij de huishou-

delijke taken. Zo worden ook de regels die specifiek gelden voor de vrouwen ingelepeld, impliciet, zonder inmenging van de mannen.

De jongens zijn meer buiten waar ook de mannen meestal zijn. Op die manier zien zij hoe de mannen zich gedragen en van kleins af imiteren zij hen. Ook in hun spel: ze leren als het ware onderhandelen, dingen mooier voorstellen, afbieden... zoals zij ook later zullen moeten doen in de handel in auto's, allerlei koopwaren enz.

Op een bepaalde leeftijd, die voor ons erg jong lijkt (tien à twaalf jaar), mogen ze mee met vader als hij gaat werken. Ze leren door afkijken en nadoen. En de vader geeft hen hoe langer hoe meer verantwoordelijkheid om zelf dingen te doen: ze mogen de auto verplaatsen, hem mee helpen oppoetsen, het geld in ontvangst nemen....

De leeftijd waarop een Rom-jongen geen kind meer is, komt vroeg. Huwelijken tussen twee tieners van vijftien, zestien jaar zijn geen uitzondering, alhoewel dat nu minder gebeurt. Een echt kinderleven, zoals onze kinderen kennen, is er niet, al kan het kind zelfstandig activiteiten ontplooiën als het daar zin in heeft. Vanaf ongeveer twaalf jaar dragen kinderen (zowel meisjes – maar dan bij de vrouwen – als jongens) bij tot de activiteiten van hun ouders, wat hun sociale en professionele vorming verfijnt. Dit gebeurt steeds in een context van wederzijds respect tussen kinderen en volwassenen en zonder het verband tussen een theoretische opvoeding, het aanleren van rollen in de familie en economische vaardigheden te verbreken.

Een Rom-kind groeit echter steeds op in een duale wereld: de binnenwereld van de Rom, en de buitenwereld van de gadjé. Het kind vereenzelvigd zich vanzelf met het Rom-zijn, maar staat soms ambigu tegenover die gadjo-wereld; hij beseft dat, met zijn vijandigheid, wantrouwen en dominantie, hij niet zonder die burgermaatschappij kan. De ouders en de groep helpen het kind om een evenwichtige relatie op te bouwen met de twee werelden; om zijn eigenheid niet te verliezen, moet men behoedzaam omspringen met de sedentaire relaties.

D. Leeftijdscategorieën

Als baby worden jongens en meisjes gelijk behandeld. Dat verandert van zodra het kind zelfstandig kan lopen en zaken kan doen. Dan wordt de jongen veel meer vrijheid toegestaan dan het meisje. Zo bijvoorbeeld het meisje van drie jaar, de jongste dochter van G. – de Rom bij wie ik mocht verblijven. Zijn andere dochters, die zes en negen waren, mochten nu en dan onbekommerd buiten spelen. Ik schrijf nu en dan want de zoon van de Rom die naast mij woonde, en die ook negen was, was ganse dagen buiten.

Het jongste dochtertje was binnen in de caravan vastgemaakt aan de bank met een lange riem: zo kon ze wel spelen op de bank maar werd verhinderd dat ze voortdurend in de weg liep of buiten ging. Gevraagd naar het waarom van dit alles, was het antwoord dat zij, de ouders, niet graag hadden dat het kleine meisje voortdurend op straat was en dat ze bang waren om opnieuw verdachtmakingen van de sociaal helpster te

krijgen. Die had hen namelijk eens verweten dat ze het kind verwaarloosden en sloegen omdat ze zoveel blauwe plekken had op haar benen. Die waren er echter gekomen omdat ze nog niet goed rechtop kon lopen en, zoals vele kleuters, nog veel viel. Op de stenen buiten geeft dat blauwe plekken in overvloed. Deze tekens waren echter verkeerd geïnterpreteerd door de maatschappelijk werkster met alle gevolgen van dien.

Uiteindelijk doen deze ouders hetzelfde voor hun kinderen wat andere ouders doen: ze zijn bezorgd en red- den zich in hun situatie met de middelen die ze hebben.

- Baby en peuter

De Rom hebben permanent aandacht voor het pasgeboren kind. Een geboorte is dan ook een heel belangrijke gebeurtenis. Vooral pasgeborenen worden vertroeteld. Iedereen van het gezin en de groep kan vrij zijn affectie uiten, maar de belangrijkste opvoedkundige rol komt aan moeder toe. Het kind wordt voor alle mogelijke en onmogelijke gevaren (over) beschermd; men mijdt alle situaties die een potentieel gevaar voor het kind kunnen betekenen.

De leefomgeving is meestal beperkt tot de woonwag- en caravan, waardoor het kind minder kansen krijgt op verkenning van ruimte en objecten. Hier is nog geen sprake van het bevorderen van de zelfstandig- heid of zelfredzaamheid.

Speelgoed komt nauwelijks voor. Ook in de litera- tuur wordt gewag gemaakt van een gemis aan speel- goed. Hieraan wordt onmiddellijk het gevaar op een onevenwichtige psychomotorische ontwikkeling ge- koppeld. Men staaft deze bewering door te wijzen op de gebrekkige kennis van begrippen als klein-groter, links-rechts, later in de klas. Mijns inziens liggen daar andere oorzaken aan de basis zoals het probleem van de taal.

De bezorgdheid strekt zich ook uit tot de gezondheid van de baby: van zodra er iets niet in orde lijkt, grijpt men naar de dokter. Diens competentie wordt geme- ten aan de snelheid waarmee de kleine terug beter wordt of waarmee de voorgeschreven medicatie ef- fect heeft.

- Kleuters en lagere schoolleeftijd

Rond het derde à vierde levensjaar eindigt de over- bescherming van de eerste levensperiode en lijkt het erop dat het kind nu plots op zichzelf is aangewezen. Oudere broers en zeker de zussen, evenals andere fam- ilie- en groepsleden, dragen de verzorgings- en op- voedingstaken mee. Het kind maakt het groepsgebeu- ren mee in al zijn aspecten en volgt het ritme en de leefgewoonten van de volwassenen. Ook letterlijk: P. en S., de twee dochters van G., gingen slapen met hun ouders en stonden ook met hen op. En dat was res- pectievelijk bepaald niet vroeg en niet laat. Het feit dat ze alle aspecten van de volwassene mee volgen, maakt dat er weinig tot geen aangepaste activiteiten voor handen zijn. Zo kijken de kinderen mee naar de televisieprogramma's van hun ouders. Televisie kij- ken is trouwens hét tijdverdrijf op het terrein. Want

veel andere dingen zijn er niet te doen. Gevolg is soms dat je enkele kleine jongens hebt, die geen onder- scheid meer kunnen maken tussen fictie en realiteit. Ik leerde zo Z. kennen; hij is de oudste zoon van de Rom naast wie ik mijn caravan geplaatst had. Voort- durend wist hij mij verhalen te vertellen waarvan ik al in de verte vermoedde dat ze pure fantasie waren. Toch ging hij daar volledig in op en was het allemaal waar voor hem.

Schrijf- of tekenmateriaal is zelden voorhanden: hoe zou het ook als meer dan de helft ongeletterd is en hun cultuur toch oraal is. Je kan de kinderen echter geen desinteresse verwijten: de geliefde bezigheid die ze in mijn caravan deden, was tekenen en pseudo- schrijven (tekens en gekriebel op papier zetten en dan doen alsof ze iets geschreven hadden).

Ook wat het spelen betreft, hebben ze maar weinig gelegenheid. In het werk van Van Ryckeghem en Wau- ters is terug te vinden dat de kinderen van zigeuners een onbeperkte bewegingsvrijheid gegund wordt. Dat beeld strookt niet helemaal met de observaties. Veel blijkt af te hangen van wat de ouders in kwestie toe- staan: G. en zijn vrouw P. hadden niet zo graag dat hun dochters op straat zwierven; het gevolg was dat ze behoorlijk streng werden behandeld en dat ze niet zomaar overal heen konden of konden buiten spelen wanneer het hen paste. Andere Rom-kinderen ech- ter, die ook op het terrein verbleven en tot dezelfde Kumpanja behoorden, waren wel de hele dag buiten te zien en speelden en ravotten onbekommerd.

Omdat speelgoed veelal ontbreekt, ontwikkelen ze een grote vindingrijkheid om allerhande objecten uit hun leefomgeving tot spelmateriaal om te toveren; ik lees: "autowrakken, banden, stukken zeildoek...". Ik heb de indruk dat hier toch weer het cliché-beeld van dé zigeuner wordt opgehangen. Persoonlijk heb ik ge- merkt, en dat is me ook bevestigd doorheen de ge- sprekken, dat de Rom niet zo houden van een 'vuil boeltje': autowrakken passen zeker niet in het plaat- je. Hoe kan je nu een respectabele autohandel op- bouwen als je wrakken op het terrein staan hebt? En wat dat spelen met gevonden materiaal uit de omge- ving betreft, moet een Rom-kind niet proberen om te spelen met bezittingen van volwassenen. Ook dat is een vorm van eerbied en dat zal je dus ook niet zien. Of er volgt een vermaning of straf op.

Wat het straffen betreft: die zijn zoals reeds gezegd momentgebonden. Voor burgers lijkt het daarom mis- schien alsof ze geen gestructureerd referentiekader bieden. Maar voor zigeuners beantwoordt een derge- lijke manier van opvoeden aan de realiteit van alle- dag; de bestaanszekerheid van vandaag is geen ga- rantie voor hun bestaan van morgen.

In zijn spel is het kind vaak bezig met latere (be- roeps-) bezigheden en wordt het rollenpatroon merkbaar. De kinderen wassen auto's, helpen boodschappen weg- brengen, huppelen van de ene caravan naar de andere, luisteren mee naar gesprekken tussen volwassenen,...

- Puberteit en adolescentie

Eerder stelde ik dat de Rom geen puberteit kennen. Dat is niet geheel correct: omdat de tijdsperiode van

de puberteit erg kort is en ze bijna onmiddellijk overvloedig in de adolescentie, kennen de Rom niet de problemen die in onze cultuur met deze 'moeilijke' tijd samengaan. Die periode is zo kort omdat de huwelijksleeftijd zo laag ligt (gemiddeld rond de 17 jaar bij de jongen en rond de 16 jaar bij het meisje). Veranderingen staan echter op til nu ook de invloed van de massacultuur meer merkbaar wordt in de wereld van de Rom, nu de jongeren zelf meer beslissen en de leeftijd waarop men trouwt ouder wordt. Dat heeft velerlei redenen, niet de minste zou kunnen zijn dat ook de Rom het nut van scholing gaan inzien; een andere reden is de verlengde leerplicht....

Eenmaal in de levensfase van de adolescentie gekomen wordt die scheiding tussen mannelijke en vrouwelijke wereld nog versterkt. Jongens en mannen zoeken aansluiting bij elkaar en manifesteren zich volgens het traditioneel rollenpatroon. Zij helpen vader in zijn beroep en verdienen ondertussen wat geld. Het halen van een rijbewijs is vaak een prioriteit om economisch onafhankelijk te zijn (cfr. de handel in tweedehands voertuigen). Ze leren om te gaan met het principe van vraag en aanbod en ontwikkelen de flexibiliteit om de kost te verdienen al naargelang de markt eist. Ook hier zijn echter verschuivingen merkbaar nu de traditionele 'zigeunerberoepen' dreigen te verdwijnen: venten, het lappen van ketels, slijpen van scharen en messen, maar ook de inflatie in de autohandel, de verminderde prijs van het oud ijzer.... Dus moeten de jongeren op zoek naar andere mogelijkheden om aan de kost te komen. Ondermeer omdat ze geen volwaardige schoolloopbaan achter de rug hebben en ook geen geschikt diploma, is de reguliere arbeidsmarkt niet erg toegankelijk voor hen. Rom-jongeren zijn volwassen eenmaal ze zijn ingetreden in de wereld van de kostwinners en ze blijken geven dat ze een huishouden kunnen onderhouden.

E. Waarden, normen en gedragsregels

Zoals eerder vermeld, hebben Rom en andere zigeunergroepen geen geschreven taal, dus ook geen geschreven wetten of regels. Normen zijn dan ook dynamisch en soms moeilijk te vatten. We belichten enkele centrale aspecten.

De Eer

Een bijzondere vorm van eer is die inzake de reinheidscode. Bij Rom – maar ik geloof ook bij andere groepen – speelt de reinheidscode of het Magripen, een centrale rol in het leven. Het gaat om gedragsregels die de Rom moeten beletten onrein of marrimé te worden.

De dichotomie rein-onrein behelst vele aspecten:

- a) een scheiding van de onreine en reine lichaamsdelen,
- b) een scheiding tussen de geslachten,
- c) het aanduiden van onreine handelingen, voorwerpen en dieren, en
- d) de relatie met de onreine buitenwereld (de gajé, wij dus).

De scheiding van de reine en onreine lichaamsdelen

Alles wat boven de lendenen ligt is rein: het hoofd is de zetel van de rede, de borstkas is de zetel van het hart, de mond is de vertolker ervan. In de mond wordt rein voedsel gestopt maar vanaf het ogenblik dat het de maag uit is, is het marrimé of onrein. Het ganse onderlichaam is én maakt ook onrein. Men spreekt hier bijna niet over en als men het al doet dan is het in bedekte termen. Zelfs als mannen onder elkaar zijn, zijn ze er beducht op dat er geen vrouw is in de buurt die hen horen kan. Het is zowel een vorm van schaamte als een vorm van eerbied.

Een gevolg daarvan is – met een erg grote implicatie op het dagelijks leven – dat men nooit vraagt of men naar het toilet mag/kan gaan. Zeker de Rom-vrouwen zullen zo iets nooit zeggen in het bijzijn van mannen. Het onderlichaam is ook altijd bedekt; dat geldt dubbel voor een Rom-vrouw (zie ook verder). Een volwassen Romnie zal je nooit in een minirok aantreffen.

Men wast zich ook in verschillende wasteilen: één voor het aangezicht en bovenlichaam en één voor het onderlichaam met dan nog eens een opsplitsing voor mannen en vrouwen. Ook als men de kleren wast, zal men die gescheiden wassen. De emmers of teilen die men gebruikt voor het wassen, zal men nooit gebruiken om zichzelf te wassen. Gevolg daarvan is dat een Rom nooit een ligbad zal nemen: onder- en bovenlichaam in hetzelfde water laten weken en met dat water je dan overal wassen? Je moet wel (gek) een gajo zijn!

De scheiding der geslachten

Ook tussen de seksen is er een dichotomie rein-onrein. Mannen zijn rein, vrouwen in de vruchtbare periode zijn onrein. Pas na de menopauze herwinnen ze een stuk van hun reinheid en krijgen ze dan ook meer respect. Vrouwen die menstrueren of van een kind bevallen (zijn), zijn nog onreiner dan gewoonlijk. Deze vrouwen zullen dan ook niet veel buiten de caravan komen. Mannen mogen immers geen enkel contact met hen hebben – laat staan seksueel contact.

De splitsing tussen mannen en vrouwen gaat verder dan de seksualiteit. Er is een splitsing in invloedssferen. De mannelijke invloedssfeer behelst alle gezag (buiten het huishouden). Omdat de vrouw in se onrein is, kan haar hoofd, normaal gezien het zuiverste lichaamsdeel, ook niet perfect redeneren. Dat is een motief om haar alle zeggenschap en macht buiten het gezin te ontzeggen. Nochtans heeft zij ook een vorm van macht – waarschijnlijk om de almachtige positie van de man te milderen. Zij bezit namelijk de macht om voorwerpen, maar nog belangrijker de mannen, te verontreinigen.

Onreine handelingen, voorwerpen en dieren

Dat onrein maken van voorwerpen en mensen gebeurt op een subtiele wijze die voor ons, gajé, bijna ongeloofwaardig en op bijgeloof lijkt. Doordat de vrouw onrein is, en zeker de onderste ledematen, is ook haar rok een gebied dat onrein is. Als zij met haar rok, en dan voornamelijk de onderrok, een man raakt, dan is die verontreinigd. Dat geldt voor elk voorwerp dat in aanraking komt met de rok, de voeten of andere lichaamsdelen die zich beneden de lendenen van de vrouw bevinden. Soms kan die aanraking per on-

geluk zijn. Om alle kleine ongevalletjes echter te vermijden, zal een vrouw bijvoorbeeld een man of een groepje mannen altijd langs achteren passeren. Zij zal haar rok(ken) bijeenhouden in een hand of haar komst met geluiden kenbaar maken zodat iedereen gewaar-schuwd is.

Hoewel het moeilijk is om het hoger beschrevene in de observaties terug te vinden, is deze regel, Magri-pen, nog steeds een van de fundamentele normen onder de Rom. Het ganse dagdagelijkse leven van een vrouw is er rond gebouwd. Van kleins af aan wordt de meisjes dit geleerd. Het is tevens een wapen, schrijft men soms. Het geeft de vrouw de mogelijkheid zich te verdedigen of zelfs te wreken in geval van over-macht.

Een man die onrein geworden is, leeft een soort van outcastleventje tot hij terug rein is. Niemand zal met hem praten of hun aanraken op gevaar van zelf on-rein te worden. Onreinheid wordt immers via lichaams-openingen overgedragen. Wie spreekt of eet met een verontreinigde, of nog erger, seksueel contact heeft, wordt onverbiddelijk onrein en zal door de groep ver-medend worden.

De relatie met de onreine mensen, de gajé

De Magripen-regels scheppen een begrenzing van wat kan en wat niet kan op alle gebieden. Niet enkel op seksueel gebied – het beschermt de Rom tegen sek-suele agressie en uitbuiting – maar ook wat het socia-le leven betreft. Zo wordt er een scheiding aange-bracht tussen hun (reine) wereld en de (onreine) we-reld van de gajé. Wij zijn principieel onrein, schrijven vele auteurs. Toch vind ik dit een beetje tegenstrijdig met wat ik ondervond, want waarom heb ik dan wel contact gekregen met de Rom? Als ik zo onrein was zouden zij mij toch nooit benaderd hebben, op ge-vaar af zelf onrein te worden (en dus sociaal gestraft te worden door uitsluiting).

Het weinige contact dat wel toegelaten is met de gajé, is tijdens de handelsrelatie. Geld uit andere Rom of zigeuners slaan is namelijk immoreel. Maar in prin-cipe wordt contact tot een minimum herleid. Ik ge-loof echter dat met de veranderende economie, de snelle aanpassingen die nodig zijn, om te blijven over-levens in onze huidige maatschappij, ook de Rom zelf tot inzichten zijn gekomen. Zij zijn nu eenmaal af-hankelijk van de gajé-wereld om onafhankelijk te blij-ven – hoe paradoxaal dit ook moge klinken. Dat er meer contact is gekomen, is ook geen slechte zaak: de Rom zijn ook gaan inzien dat er integere gajé zijn. Dat er mensen zijn die de belangen van de Rom behartigen. Het is ook door dergelijke contacten dat de voor-oordelen en misverstanden omtrent de Rom en an-dere zigeuners kunnen uitgeklaard worden.

Mogelijke implicaties voor het onderwijs

De opvoeding bij de Rom gebeurt collectief, voor en door de groep. Zij maken slechts gebruik van exte-rnen in de mate dat het aanbod concurrentieel is, dat het iets aanbiedt wat ouders (zinnvol achten en) niet hebben. Daarom zijn ouders niet zo happig om hun kinderen naar een school te sturen. Want wat biedt het onderwijs dat kan concurreren met de ouders?

- de school wordt gezien als een middel tot accultu-ratie, tot het sociaal maken van een individu, aan-gepast aan de maatschappij en haar normen. Die maatschappij is echter niet de maatschappij van de Rom: hun normen en waarden zijn anders en waar-om zouden ze hun kinderen laten opgroeien met waarden waar zij niet achter staan?
- daarnaast wordt de school gerund, gestuurd en be-stuurd door gajé. In se onrein en dwaas (althans in hun ogen).
De gajé-wereld representeert alles wat zij niet wil-len zijn: onrein. Om nog maar te zwijgen van de slechte ervaringen die ze hebben met de gajé-we-reld (uitsluiting, vervolging, pesterijen, racisme...).
- Het gezin en de groep staan in voor de opvoeding én de opleiding van het kind, want zij kennen het kind en weten wat goed is voor het kind. De school kent de gebruiken niet van de Rom en zou het kind alleen maar verkeerde dingen leren.
- de Rom-traditie en -cultuur is oraal. De school legt een zeer grote nadruk op de taal – misschien wel vooral – op de geschreven taal. Het nut van een ge-schreven taal zien ze niet onmiddellijk in (alhoewel de nieuwe generatie ouders soms toegeeft dat ze graag zouden hebben dat hun kind goed kan le-zen en schrijven).

Gevraagd naar het waarom van de afwezigheid van de kinderen op school, antwoordde G. dat een Rom eigenlijk gewoon niet denkt aan school. Het leren le-zen of schrijven vindt moeilijk een plaats in hun cul-tuur. Waarom zouden ze? Als ze willen lezen dan le-ren ze het zelf wel, en hij gaf mij het voorbeeld van D. die had leren lezen uit de bijbel in nog geen drie maand ¹³.

Vanuit de ouders ontwikkelt zo'n kind dus negatieve attitudes tegenover de school – maar ook tegenover alles dat de gajé representeert.

Hoe je het draait of keert: de school, die voor een groot stuk de 'buitenwereld' representeert, is een be-dreiging voor Rom. Zowel psychisch als fysiek. G. gaf mij het voorbeeld van zijn dochter die op school werd gepest en waar de leraar niks tegen deed. Hij had zelfs openlijk beschuldigingen geuit aan het adres van 'die zigeuners'. Na een gesprek met de directeur kreeg de leraar in kwestie een vermaning maar daar bleef het ook bij. Ook Z., de jongen die naast mij woonde, is door zijn vader van school af gehaald. Daar is het ver-haal nog triestiger: na een vechtpartij waar de jongen in kwestie een rake klap in de weke delen kreeg, was hij voor bewusteloos achtergelaten op een uithoek van de speelplaats. Na schooltijd heeft zijn vader hem ge-vonden en naar het ziekenhuis gebracht. Een klacht werd ingediend maar kreeg geen gehoor.

Hoe kunnen deze Rom-jongeren later hun eigen kin-deren aanmoedigen om naar school te gaan? Temeer omdat er heel wat Rom zijn die het 'gemaakt heb-ben' zonder een diploma of school te lopen; zij zijn geslaagd op sociaal en economisch gebied.

Voor diegenen die hun zoon of dochter dan wel naar school sturen, rijzen er nog een heleboel andere pro-blemen op.

De totaal andere invulling van de kindertijd en de waarde die aan sommige periodes wordt gegeven is een ander belangrijk gegeven. Voor een Rom geeft de leeftijd problemen: als de kinderen nog maar peuters zijn wil een Rom-gezin zijn kind koesteren en beschermen; hoe kan het dat doen als ze het moeten afgeven aan de school?

Onze periode van schoollopen is ook totaal niet logisch voor de Rom: zij zien een jongen van 14 à 15 jaar reeds als een man, klaar om zijn eerste stappen in de beroepswereld te zetten. Klaar voor grotere verantwoordelijkheid.

Het is bijna tijd om een vrouw te zoeken en verbin-tenissen aan te gaan en valt bijgevolg moeilijk te rijmen met ons verlengde jeugdmoreatorium. Thuis gaan ze mee met vader op belangrijke besprekingen (i.v.m. beroepsbezigheden, familie zaken...). Op school moeten ze (in hun ogen) nutteloze informatie, over een cultuur die niet de hunne is, opnemen en onthouden. Ze worden als nog-niet-vol(wassen) gezien EN waarschijnlijk ook wel zo behandeld. Deze jongeren zullen thuis mogen meepraten, zijn op de hoogte van zaken waar niet-Rom jongeren nog weinig over praten, en moeten dan op school hun mond houden.

Ook de psychosociale achtergrond van een Rom verschilt met die van een burgerkind. In de eerste plaats hebben Rom een ander tijds- en ruimtebesef. In hun thuismilieu zijn ruimte en tijd totaal met elkaar verweven: denken, voelen en doen kan altijd en overal tegelijk. Op het woonwagenterrein kunnen ze als het ware op elk moment de plaats kiezen waar ze willen zijn en kiezen ze er vrij hun activiteit. Ze voelen zich dan ook onwennig in een situatie waar afgebakende ruimtes een specifieke functie hebben. Rom-kinderen hebben nooit een eigen plek gehad want alle ruimte is van iedereen en dient alle doelen.

Wij, als gajé, hebben dan weer meer moeite met hun integrale tijdsbeleving; Rom leven nú, eten als ze honger hebben en slapen als ze moe zijn. Ikzelf heb de eerste dagen erg veel problemen gehad – en mij zorgen gemaakt – omdat ik niet onmiddellijk wist wat er komen zou. Onze structuur die op vastgelegde tijdschema's en planningen is gebaseerd, verliest hier alle grond. Een Rom moet het verschil tussen de buitenwereld en de binnenwereld wel aanvoelen; 'vreemd' gedrag zou dan ook in deze context moeten gezien worden.

En wat met die jongeren en kinderen die huiswaarts keren met straffe verhalen over speelgoed, computers, de nieuwste rages en hypes op school,... m.a.w. de gajé-wereld – met zijn eigen waarden en normen – binnenbrengen in het huis van hun ouders.

Om nog maar te zwijgen van de grote druk die het behouden van de 'eer' met zich meebrengt voor de jongeren en kinderen. Rein zijn en blijven is niet zo simpel op school.

Neem de kleuterklas als voorbeeld. Kinderen worden in de eerste kleuterklas nog getraind om zindelijk te worden en ze gaan samen naar het toilet als oefening. Het hoeft dan nog niet in groep te zijn: een potje in de hoek van de klas. Dat is iets wat een Rom absoluut nooit zal doen! Het is een grote schande als een ander weet wanneer je naar het toilet gaat. Je ver-

zint een smoes om even alleen te zijn en gaat dan naar het kleinste kamertje.

Ook de school staat voor problemen.

Hoe valt het levensritme van Rom te rijmen met het strakke schema waaraan een school zich heeft te houden? Kinderen van Rom gaan slapen en staan op met de ouders. Voor huiswerk is geen ruimte en geen tijd. En als die er dan wel al is, dan hebben deze kinderen geen ouders die hen een beetje helpen bij het oplossen van hun huiswerk.

Ook de taal is een fundamenteel probleem. Reeds meerdere malen aangehaald (omdat het zo'n essentieel iets is) kampen Rom-kinderen met een serieus taalprobleem. Communiceren zonder problemen is de basis voor een goede relatie: bij Rom is er om de tien woorden wel één woord dat niet tot hun woordenschat behoort. Onder de vlag van ons taalgebruik zit voor het Rom-kind niet altijd een lading.

Oudercontacten waar de ouders van de 'lastigste kinderen' afwezig zijn. Waar contact met de ouders niet vanzelfsprekend is, want een andere waardeschaal wordt gehanteerd. Overleg gebeurt dan soms op een geforceerde manier, via hulpverlening of via de maatschappelijk werker die langskomt en een heleboel 'vervelende papieren' en andere ambtenaren met zich meebrengt (zie ook het voorbeeld van het kleine meisje en de blauwe plekken). Waardoor misverstanden en vooroordelen van beide kanten bevestigd worden (zie je wel, ze verwaarlozen... of daar heb je die bemoeizieke gajé weer).

Andere moeilijkheden en gevaren

De rechten van de zigeuners worden nog elke dag bedreigd door onwetendheid. Wij proberen hen te helpen maar doen dat (bewust of onbewust) niet. Een voorbeeld is hoe wij ons moeien met het afzwakkend nomadisme, wat een werkelijk gevaar betekent voor de overleving van de Rom.

Door de komst van betere voertuigen – vroeger trokken ze rond met paard en kar – zijn de Rom nu in staat om een groter gebied te bestrijken voor hun economische activiteiten en toch nog 's avonds thuis te komen op het kampterrein waar de rest van de wagens staat. Dus blijven ze ook langer op dezelfde plaats. Het is ook makkelijker want de gemeenten en steden zijn niet happig op doortrekkende vreemdelingen, zelfs als die een paspoort met Belgische nationaliteit kunnen voorleggen. Om niet telkens dezelfde rompslomp te hebben, verkiezen vele Rom om, éénmaal een staanplaats gevonden, ter plekke te blijven; de gemeentelijke en stedelijke regelingen omtrent deze plaatsen werken dat ook in de hand met hun wachtlijsten en beperkte standduur voor doortrekkers.

Als we er ons mee moeien ontstaan er soms grotere problemen en onze oplossingen zijn allesbehalve goed te noemen.

We storten ons op 'huisvestingsprojecten' als kippen zonder kop met het gevolg dat er in een (veel te) korte tijd 'betonnen blokken' worden neergezet – vol-

gens onze normen – om de zigeuner te helpen zich te settelen. De zigeuners zetten dan hun caravan naast het huis en verblijven daar meer dan in het huis. Of ze gebruiken enkel de benedenverdieping.

Families worden verscheurd als we ze per gezin een woning toekennen. Deze woningen worden dan ook nog eens gespreid “om concentratie tegen te gaan en integratie te maximaliseren”. De vrouwen en kinderen zijn er echter het slachtoffer van. De Rom-mannen gaan samen uit werken; de vrouwen blijven alleen met de kinderen. De vrouwen gaan niet bij elkaar op bezoek want ze hebben de cultuur niet van alleen op stap te gaan – ze moeten steeds vergezeld zijn van een man. Door de scheiding is er geen “groepsopvoeding” meer en lopen de kinderen in de weg, verloren, ...

Het gevaar bestaat dat ze niet meer aangepast zijn aan het groepsleven en dat er dus wel problemen komen met de puberteit. De jongeren zitten tussen twee culturen gewrongen. Ze zien het ontspanningsleven in onze cultuur, mogen er soms aan deelnemen (meestal een gezamenlijk café- of dancingbezoek). De plaatsen die ze frequenteren zijn echter dikwijls die plaatsen waar minder goeude en marginale jongeren zitten; de weg naar kleine criminaliteit ligt open.

Als ze volwassen zijn, moeten ze zich terug streng houden aan de heersende Rom-rolpatronen wat de kans op wrijvingen en echtscheidingen groter maakt.

Er ontstaat een isolerende tussen-twee-culturen-situatie.

De televisie speelt de (storende) rol van socialisator naar onze cultuur toe; de zigeuners houden van het kleine scherm en ze kijken dan ook naar de films, niet naar de inhoudelijke programma's. Het emotionele blijft primeren. Met gevolg: de éénheidsbevorderende discussies en gesprekken dalen, het familie- en groepsleven verarmt.

Er kan ook versnippering van de groep optreden doordat men minder bij elkaar op bezoek gaat (vooral verder afgelegen Vitsi). Groepen geraken geïsoleerd wat zowel een genetisch als sociaal gevaar inhoudt.

Genetisch omdat men trouwt binnen de Vitsa en daardoor het gevaar op inteelt denkbeeldiger wordt; abnormaliteiten en handicaps verschijnen.

Sociaal want de cohesie daalt. Men probeert dan bijvoorbeeld een compensatie te vinden in het overvloedig feesten – waar een artificieel en opgeklopt geurtje aan hangt.

Maar ook de weerslag van de televisieprogramma's op de opvoeding van de Rom-kinderen is niet te verwaarlozen. Kinderen zien dingen op televisie die eigenlijk ook geen reëel beeld geven van onze samenleving. Ze worden als een magneet meegetrokken door de glamour en glitter; Rom-ouders zijn hier soms niet tegen opgewassen en moeten dan een harde strijd leveren om hun kinderen op het goede (Rom)pad te houden. Zij hebben ondersteuning nodig want dit zijn nieuwe uitdagingen waar zij voor staan en waar zij nog geen ondervinding mee hebben.

Ik maak mij geen illusies dat dit werkje daar een verandering aan zal brengen; evenwel hoop ik dat er aspecten aan het licht zijn gekomen die het een en ander in een (ver)ander(d) daglicht stellen – zodat daar meer respect en begrip uit kan voortvloeien.

Onze bedoelingen mogen dan wel nobel zijn, de uitkomsten zijn dat niet. Waar wij ons gaan bemoeien met de levenswijze van de Rom en binnendringen in hun manier van opvoeden – met de bedoeling het hun even te tonen hoe het moet (en desnoods met harde hand als ze niet willen luisteren) – dan getuigt dat van cultuurcentrisme en gebrek aan respect. Een Rom die bijvoorbeeld wel gebruik maakt om zijn of haar kind te laten opnemen in een gezondheidsvoorziening omwille van tijdelijke redenen en om het een veilig onderkomen te bieden, vindt zijn/haar kind na eentijd terug, volledig opgenomen en geplaatst bij pleegouders of in een instelling. En dit omdat ze de wetten rond kindermishandeling niet voldoende kennen, of omdat wij de goede intentie hebben ‘dat ene kind dan toch te redden en deftig op te voeden’. Met welk recht?

Hoe je het ook draait of keert: de rechten van de Rom en andere zigeuners worden geschonden op het moment dat men uit vrees (voor het onbekende) of uit onwetendheid dingen onderneemt.

Stef THIENPONT

0496/83.15.25

orangestef@hotmail.com

Bruno VANOBBERGEN

R.U.Gent, Vakgroep Pedagogiek

Henri Dunantlaan, 1

9000 Gent

tel.: 09/264.63.89

NOTEN

* Dit artikel werd eerder - in licht gewijzigde vorm - gepubliceerd in Basis-Schoolwijzer, nummer 129 en 130, jg. 108, 17/2 en 3/3/2001.

¹ *Deconstructing Early Childhood Education: social justice and revolution*, Cannella G., 1997, New York: Peter Lang.

² Pedagogiek als Tijdrede, Meijer W. e.a., 1999, Uitgeverij Intro: Baarn.

³ *Innocenti Insights, Children of Minorities - Gypsies*, Unicef, 1993, (International Child Development Centre Florence - Italy) edited by Sandro Costarelli, pag. 36-37

⁴ Roles in sociological field observations, Gold R.L., 1958, *Social Forces*, 36, pp. 217-223.

⁵ *Wij zigeuners*, J. Yoors, 1967, Manteau Brussel/Den Haag, pag. 53.

⁶ Idem

⁷ *Innocenti Insights, Children of Minorities - Gypsies*, Unicef, 1993, (International Child Development Centre Florence - Italy) edited by Sandro Costarelli: fragment van de hand van Hardiment, 1983

⁸ *Tsiganes et voyageurs*, Liégeois, J-P., 1985, Strasbourg: Conseil de l'Europe, p.49.

⁹ Idem

¹⁰ *Definities van deviant gedrag bij zigeuners: een uitdrukking van cultuurconflict*, Bulcke, M., thesis ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat in de criminologie, RUG, 1984-1985.

¹¹ Woonwagenkinderen op weg naar de school. Een terreinverkenning van de onderwijsproblematiek van woonwagenkinderen en zigeuners, Van Ryckeghem, K., & Wauters, A. 1993, KUL.

¹² *Tsiganes et voyageurs*, Liégeois, J-P., 1985, Strasbourg: Conseil de l'Europe, pag. 60-61

¹³ Uit een gesprek met G.; het werd mij later bevestigd door andere bronnen en ik heb D. zelf laten lezen (in het Frans). Dit voorbeeld is niet alleenstaand: zie ook *Tsiganes et voyageurs*, Liégeois, J-P., 1985, Strasbourg: Conseil de l'Europe, pag. 60-61

STEAMING: JONGERENGROEPSGEWELD IN GROEPSVERBAND

'Steaming is een fenomeen dat de jongste maanden meer en meer opduikt in het Hageland en de Leuvense regio. Slachtoffers worden door meerdere jongeren omsingeld en afgeperst. Een 19-jarige dader sloeg toe in het centrum van Diest. Hij was vergezeld van een vijftal minderjarigen. Twee jongeren die op straat stapten, waren hun doelwit. Ze omsingelden hen en eisten dat ze elk 500 BEF zouden afgeven. Omdat de twee jongeren beseften dat verzet tonen een slechte keuze was, gaven ze het gevraagde geld' (Borgermans en Kerkhofs, 1998). Volgens de media is steaming een recent en toenemend geweldsprobleem waaraan jongeren zich schuldig maken. Of die stellingname ook door onderzoek wordt bevestigd en wat steaming precies inhoudt, bespreken we in dit artikel. We doen dat aan de hand van de tot op heden enige wetenschappelijke onderzoeksgegevens die in België beschikbaar zijn (Groenen en Van Welzenis, 1999) (Vercaigne en Van Welzenis, 2000). Allereerst definiëren we het fenomeen steaming. Vervolgens gaan we na of de preventiewerkers in de praktijk een probleem met steaming ervaren en bespreken we een voorbeeld hoe ermee kan worden omgegaan. Wat we ons volgens de politiediensten bij steamingfeiten moeten voorstellen, hoe groot het probleem is en of er sprake is van een toenemend probleem, vormt de rest en de kern van deze bijdrage.

Een zesledige omschrijving van het fenomeen steaming

In het Strafwetboek komt de term 'steaming' als zodanig niet voor. Volgens de letter van de wet is steaming dus geen strafbaar feit. Het gevolg is dat deze vorm van jongerengroepsge geweld in de praktijk op zeer verschillende wijzen wordt gedefinieerd. Een voorbeeld: *'Steaming is een bijzondere vorm afpersing waarbij meerdere daders het slachtoffer omringen en hem/haar middels vernedering en dreigementen ertoe dwingen waarden als geld, halskettingen, ringen,... te overhandigen'* (X, 1998). In Wallonië spreekt men niet van 'steaming', maar van 'racket' (Bourgeois, 1998). Men bedoelt daarmee eenzelfde soort fenomeen, zoals blijkt uit het volgende citaat: *'Racket is het intimideren van jongeren door jongeren. Een dader(groep) valt een slachtoffer lastig en perst geld of goederen af'* (De Cock, 1998). In het kader van ons onderzoek hebben we alle in de praktijk gehanteerde definities naast elkaar gelegd en de gemeenschappelijke kenmerken gedistilleerd. We kwamen zo tot de volgende opsomming (Groenen en Van Welzenis, 1999, p.10):

Kenmerk 1: Er zijn twee of meer daders betrokken, waarvan minstens één minderjarige dader.

Kenmerk 2: De locatie is een openbare plaats zoals een straat, plein, park, openbaar vervoer of speelplaats.

Kenmerk 3: Er is altijd sprake van (verbale) interactie tussen daders en slachtoffer(s).

Kenmerk 4: De daders dreigen met en/of gebruiken geweld.

Kenmerk 5: De daders eisen geld of iets anders van het slachtoffer. In juridische termen is er sprake van 'afpersing' (art. 470 SWB) en/of van 'diefstal met geweld' (art. 468 SWB).

Kenmerk 6: Het geweld kan worden aangewend om de buit te verkrijgen (instrumenteel geweld) of eerder impulsief geweld, dat wil zeggen een uiting van woede of geweld als kick, betreffen (excessief geweld).

We houden deze zesledige omschrijving van steaming in gedachten als we in de volgende paragraaf gaan be-

kijken in hoeverre steaming in de praktijk effectief als probleem wordt onderkend.

Steaming in de preventiepraktijk

Om ons een idee te kunnen vormen van de mate waarin steaming problematische vormen aanneemt, hebben we alle preventiediensten in Vlaanderen, Wallonië en Brussel telefonisch gecontacteerd (Groenen en Van Welzenis, 1999, p.67-74). We hebben de preventiewerkers tevens gevraagd of er in hun gemeente reeds acties inzake steaming zijn genomen¹.

In het Vlaams landsgedeelte blijken meerdere steaminginitiatieven te zijn opgestart, namelijk in Antwerpen, Mechelen, Gent, Ieper, Kortrijk en Hasselt. Bij wijze van voorbeeld beschrijven we hier het project *'Afpersing aan de scholen'* dat in Mechelen is gerealiseerd (Geysgom e.a., 1999, p.17-20).

'Het uitgangspunt van het project in Mechelen is dat steaming maar aangepakt kan worden als men zowel maatregelen neemt voor de slachtoffers als voor de daders. Slachtoffers mogen niet in de kou blijven staan en moeten in hun directe omgeving aanspreekpunten kunnen vinden waar ze het probleem onmiddellijk kunnen melden. Zo niet, dan bestaat het risico op herhaald slachtofferschap. Aangezien de politie en het gerecht een belangrijke rol kunnen spelen in het stoppen van steaming, moet er gewerkt worden aan een verhoogde aangiftebereidheid. De dader moet aangesproken kunnen worden op zijn gedrag.

In Mechelen is sinds november 1998 in alle secundaire scholen een sensibiliseringscampagne gestart onder het motto 'Afpersing is een misdrijf, doe er wat aan!'. Via een folder- en affichecampagne wil men de jongeren ertoe aanzetten de problematiek niet langer te verzwijgen, maar erover te spreken met een vertrouwenspersoon. Op de affiches staat ook het telefoonnummer van de Kinder- en Jongerentelefoon waarop men na de schooluren tussen 16.00 en 20.00 uur terecht kan. Het is immers denkbaar dat niet elke leerling de stap naar een leerkracht zal durven zetten om over het probleem te praten. Daarom werd de jongeren duidelijk gewezen op de mogelijkheid hun verhaal ook anoniem kwijt te kunnen.

Elke school heeft eveneens een vertrouwenspersoon aangeuid bij wie de slachtoffers van steaming terecht kunnen. In een eerste gesprek moet die persoon de jongere laten vertellen over de feiten die zich hebben voorgedaan en moet hij/zij de gevol-

gen trachten in te schatten. Daarna zal samen met de jongere worden nagegaan wat die eventueel zelf al ondernomen heeft en wat een volgende stap kan zijn. De vertrouwenspersoon kan ook informatie geven over de mogelijke procedures bij de politiediensten. Staat de jongere er huiverachtig tegenover om zelf een klacht in te dienen, dan kan de school dit voor hem/haar doen. Tenslotte bestaat de mogelijkheid het slachtoffer door te verwijzen naar het CLB-centrum voor verdere begeleiding. Het is de school zelf die bepaalt wie de vertrouwenspersoon is. Voorlopig beperkt hun opleiding zich tot het geven van informatie over de opvang van slachtoffers.

Daarnaast duidt elke school een contactpersoon aan. Die is verantwoordelijk voor de uitvoering van het project binnen de school en vervult een coördinerende functie: hij/zij verdeelt de affiches en folders, meldt de feiten eventueel aan de politie,... De contactpersoon is vooral voor buitenstaanders een aanspreekpunt voor afpersing en de aanpak ervan. Bovendien is het belangrijk dat hij/zij betrokken is bij het beleid van de school. Dat bepaalt immers hoe de school afpersers wil aanpakken. Rijkswacht en gemeentepolitie hebben eveneens een vaste contactpersoon bij wie meldingen van afpersing terechtkomen. De politie houdt bovendien preventief toezicht bij risicoscholen. Ook wordt opnieuw contact opgenomen met de slachtoffers van geregistreerde feiten. Dat doet de psycholoog van de politie of de maatschappelijk assistent van de Rijkswacht. Indien nodig, volgt een doorverwijzing naar professionele slachtofferhulp.'

Uit deze en andere activiteiten van de Vlaamse preventiediensten mogen we niet zonder meer afleiden dat de preventiewerkers steaming ook als een (groot) probleem beschouwen. Op de vraag of er in de betreffende gemeenten effectief sprake is van een probleem, antwoordden namelijk slechts 4 van de 39 preventiewerkers dat er in hun gemeente een redelijk groot probleem is. De meeste preventiewerkers, namelijk 34 van de 39, stellen dan ook dat er geen specifiek project inzake steaming noodzakelijk is.

In Wallonië is de situatie enigszins anders. Daar is slechts in twee gemeenten sprake van een initiatief in verband met racket, namelijk in Luik en Verviers. Uit de bevraging van de Waalse preventiewerkers blijkt dat zij een ernstiger inschatting van de steamingproblematiek maken dan hun Vlaamse collega's. Van de 25 preventiediensten ervaren 8 preventiewerkers racket als een redelijk groot probleem en op 1 dienst spreekt men van een groot probleem. Meer dan de helft van de preventiewerkers, namelijk 15 van de 25 werkers, blijkt voorstander van het ontwikkelen van specifieke initiatieven met betrekking tot racket.

Uit de bevraging van de 13 preventiediensten in de Brusselse gemeenten kwam naar voren dat in Sint-Joost-Ten-Node en Sint-Pieters-Woluwe een actie met betrekking tot steaming is uitgewerkt. Ook de rijkswacht van Brussel heeft een initiatief ontwikkeld. Van de 13 Brusselse preventiewerkers geven 4 werkers aan dat er sprake is van een redelijk groot probleem in hun gemeenten. De vraag of er een project inzake steaming zou moeten worden ontwikkeld, wordt door 6 personen bevestigd.

De preventiewerkers blijken er in de verschillende landsgedeelten enigszins andere opvattingen inzake de ernst en aanpak van steaming of racket op na te houden. Of die lokale diversiteit zich ook manifesteert op vlak van de geregistreerde steamingfeiten gaan we in de volgende paragraaf na. We bespreken de analyse van de processen-verbaal van steaming evenals van aanverwante feiten in vijf Belgische steden.

De analyse van processen-verbaal inzake steaming en aanverwante delicten

Analyse van de door de politie geregistreerde steamingfeiten

Om na te gaan wat steamingfeiten precies inhouden, wie de daders en wie de slachtoffers zijn en of er sprake is van een toenemend probleem, hebben we een analyse uitgevoerd van de processen-verbaal van steamingfeiten en van aan steaming verwante feiten. Processen-verbaalanalyse is een interessante onderzoeksmethode om mogelijke nieuwe criminaliteitsfenomenen te bestuderen en een eerste beeld van de problematiek te kunnen schetsen. Dat neemt echter niet weg dat we ons ook terdege de nadelen van de methode moeten realiseren. Processen-verbaalanalyse brengt enkel de door de politie vastgestelde (steaming)feiten in kaart (Kets, 1995). Op de feiten die de slachtoffers niet melden of die door de politie niet geregistreerd worden, de zogenaamde en ongetwijfeld bestaande 'darknumber', geeft een processen-verbaalanalyse geen enkel zicht (Wilsem e.a., 1997). Bij de keuze van de steden om de processen-verbaalanalyse uit te voeren, zijn we vertrokken van de locaties waar de politiediensten de kwalificatie 'steaming' aan de processen-verbaal toevoegen. Alleen in de Vlaamse steden Antwerpen, Gent en Mechelen blijkt dat sinds 1998 het geval te zijn en konden we dus effectief een analyse van 'steamingfeiten' maken. In Wallonië, in concreto in Luik, en in Brussel hebben we uitsluitend een analyse van aan steaming verwante delicten kunnen doen. Deze 'aanverwante delicten' betreffen de processen-verbaal die aan drie van de zes geformuleerde steamingkenmerken uit paragraaf 1 voldoen, namelijk:

- er is sprake van 'diefstal met geweld' of van 'afpersing' (kenmerk 5),
- de locatie is een openbare plaats (kenmerk 2),
- het feit is in groep gepleegd en er was minstens één minderjarige dader bij betrokken (kenmerk 1).

We bespreken de resultaten van de processen-verbaalanalyse uitgebreid voor Vlaanderen (Groenen en van Welzenis, 1999, 125-138 en 144-153) en geven vervolgens kort de verschillen met de resultaten voor Wallonië (Vercaigne en Van Welzenis, 2000, 67-78) en Brussel (Vercaigne en Van Welzenis, 2000, 84-90).

Het fenomeen steaming in Vlaanderen

Om hoeveel feiten gaat het?

In 1998 zijn in de drie onderzochte Vlaamse steden samen 111 steamingfeiten door de politiediensten geregistreerd, namelijk 66 processen-verbaal in Antwerpen, 36 processen-verbaal in Mechelen en 9 processen-verbaal in Gent. Om na te gaan of deze 111 feiten de enige steamingfeiten in dat jaar waren, hebben we tevens alle processen-verbaal inzake 'diefstal met geweld' en 'afpersing' gecheckt op de zes kenmerken van steaming uit paragraaf 1. Uit deze supplementaire analyse bleek dat het bij nog 68 delicten feitelijk om steaming ging. In Antwerpen waren dat 36 processen-verbaal, in Gent 20 processen-verbaal en in Mechelen 12 processen-verbaal.

Om welk soort delicten gaat het?

Uit de analyse van de 111 steamingprocessen-verbaal van Antwerpen, Mechelen en Gent blijkt dat de overgrote meerderheid van de steamingfeiten door de politie onder 'diefstal met geweld' gekwalificeerd wordt (96/111 of 86.5%) en veel minder vaak als 'diefstal in bende' of 'diefstal met bedreiging'. Het hele jaar worden er steamingfeiten gepleegd. Er zijn geen risicomaanden noch risicoperiodes of risicodagen. Van risico-uren kan wel gesproken worden. Een kwart van de delicten situeert zich vlak na de schooluren tussen 16.00 en 20.00 uur (30/111 of 27.0%) en nog een kwart 's avonds tussen 20.00 en 00.00 uur (30/111 of 27.0%). Met betrekking tot de locatie blijkt de straat de pleegplaats bij uitstek (104/111 of 93.7%). Pleinen, parken, openbaar vervoer, etc. zijn veel minder in trek. Wat betreft het soort geweld dat gebruikt wordt bij steamingfeiten blijkt verbaal geweld het vaakst te worden aangewend (78/111 of 70%). Van fysiek geweld is in de helft van de gevallen sprake (59/111 of 53.1%). Het kan daarbij zowel gaan om één gewelddadige (28/111 of 25.2%) als om meerdere gewelddadige daders (31/111 of 27.9%). Bij de overgrote meerderheid van de delicten kiezen de daders een onbekend slachtoffer uit (103/111 of 92.8%). Slechts in 7% van de steaminggevallen kennen dader en slachtoffer elkaar. Meestal zijn er geen getuigen van de feiten (95/111 of 85.6%). Bij veruit de meeste steamingfeiten wordt er effectief een buit bemachtigd (102/111 of 91.9%). Meestal bestaat de buit uit geld of een portefeuille (47/102 of 46.1%) of uit een combinatie van geld en bijvoorbeeld sigaretten of sieraden (20.6%). Ook tassen zijn meermaals het resultaat van steaming (16.7%).

Om welk soort daders gaat het?

Bij de 111 Vlaamse steamingfeiten blijken in totaal 420 daders betrokken te zijn oftewel gemiddeld 3.6 dader per delict. Een groepje van drie daders komt het frequentst voor (40/111 of 36%). Bijna alle delicten worden gepleegd door groepjes die enkel uit jongens bestaan (92/98 of 93.9%). Omtrent de leeftijd van de daders beschikken we slechts over de door het slachtoffer ingeschatte leeftijd. Volgens de slachtoffers gaat het om daders tussen 8 en 35 jaar. Ruim de helft van de daders wordt door de slachtoffers als minderjarig geschat (176/300 of 58.7%). Ook wat betreft de afkomst van de daders hebben we alleen beschikking over de door het slachtoffer gepercipieerde afkomst en dus mogelijk verkeerde informatie. Volgens de slachtoffers zou bijna tweederde van de groepjes bestaan uit daders van enkel Noord-Afrikaanse origine (63/99 of 63.6%). De overige dadergroepjes bestaan uit andere nationaliteiten of een combinatie van nationaliteiten. De daders verplaatsen zich vrijwel altijd te voet (105/111 of 94.6%) en vrijwel nooit met een (brom)fiets of wagen. Bijna nooit is er bij steaming sprake van wapenvertoon (13/111 of 11.7%) of van het effectief gebruik van wapens zoals een mes, knuppel of traangas (2/13).

Om welk soort slachtoffers gaat het?

Van de 111 steamingfeiten werden in totaal 133 personen het slachtoffer. Gemiddeld is er dus 1.2 slachtoffer per delict betrokken, hetgeen impliceert dat de

meesten op het ogenblik van de feiten alleen en niet in gezelschap zijn. De leeftijdsverdeling van de slachtoffers geeft aan dat er veel jonge slachtoffers zijn. Bijna de helft is minderjarig (62/128 of 48.4%). De verdeling van de slachtoffers volgens geslacht laat zien dat de grote meerderheid mannelijk is (118/133 of 88.7%). Voor zover de nationaliteit van het slachtoffer vermeld staat in het proces-verbaal blijkt dat het overgrote deel van de slachtoffers de Belgische nationaliteit heeft (119/127 of 93.7%). In de helft van de steamingfeiten lopen de slachtoffers fysiek letsel op (60/118 of 50.8%), meestal slechts een lichte verwonding (51/118 of 43.2%). Tot slot is nog gekeken naar de mobiliteit van de slachtoffers. Het blijkt dat de grote meerderheid zich op het ogenblik van de feiten te voet verplaatst (119/132 of 90.2%).

Is steaming een toenemend fenomeen in Vlaanderen?

Op een eventuele evolutie van het fenomeen steaming in Vlaanderen geeft de processen-verbaalanalyse van het jaar 1998 geen zicht. Daarvoor is het nodig de processen-verbaal van verschillende jaren naast elkaar te leggen. We hebben dat ook gedaan, namelijk de processen-verbaal van 1998 en die van 1995. De analyse van het jaar 1998 betreft de 111 als steaming gekwalificeerde feiten alsmede de 68 delicten die feitelijk ook aan de zes kenmerken van steaming voldoen, maar niet als zodanig door de politiediensten werden geregistreerd (zie paragraaf 3.2.1). De analyse van het jaar 1995 betreft 200 'aanverwante delicten' (zie paragraaf 3.1), namelijk 120 processen-verbaal in Antwerpen, 44 processen-verbaal in Gent en 36 processen-verbaal in Mechelen. In tabel 1 zijn de aantallen en soorten geanalyseerde processen-verbaal per jaar weergegeven.

Op basis van de totaalcijfers voor Vlaanderen ontstaat het vermoeden dat er een dalende trend inzake steaming zou kunnen zijn. Het totaal aantal processen-verbaal neemt immers op drie jaar tijd af van 200 tot 179 processen-verbaal. Vergelijken we echter de drie Vlaamse steden afzonderlijk dan blijkt dat er geen gelijkaardige tendens vastgesteld kan worden. In Antwerpen en Gent is het aantal processen-verbaal afgenomen, namelijk van 120 naar 102 processen-verbaal respectievelijk van 44 naar 29 processen-verbaal, terwijl in Mechelen sprake is van een toename, namelijk van 36 naar 48 processen-verbaal. Omwille van deze tegengestelde gegevens kunnen we met betrekking tot de evolutie van steaming qua omvang in Vlaanderen dus geen algemeen geldende uitspraken doen. Om na te gaan of het fenomeen steaming inhoudelijk is geëvolueerd, hebben we de delict-, dader- en slacht-

Tabel 1: Aantal geregistreerde processen-verbaal (Vlaanderen).

	Antwerpen	Gent	Mechelen	Totaal
1995:				
Aanverwante delicten	120	44	36	200
1998:				
Steamingfeiten	66	9	36	111
Bijkomende steamingfeiten	36	20	12	68
Totaal	102	29	48	179

offerkenmerken van de Vlaamse processen-verbaal van 1995 en die van 1998 met elkaar vergeleken. Hieruit komt naar voren dat er niet erg veel veranderd is. Slechts ten aanzien van vijf aspecten stellen we een significante tendens vast. In de periode van drie jaar blijkt dat het aantal daders per dadergroep iets groter is geworden, de slachtoffers jonger zijn geworden en het verbaal geweld evenals het fysiek letsel zijn toegenomen. Tenslotte eisen de daders in 1998 vaker geld of iets anders van het slachtoffer vergeleken met 1995. Met al deze vergelijkende uitspraken moeten we echter wel bijzonder voorzichtig zijn. Het gaat immers over kleine aantallen processen-verbaal en bovendien om een selectie van processen-verbaal die voor 1998 en voor 1995 niet op basis van dezelfde criteria is geschied. Ook op eventuele veranderingen in het registratiegedrag van de politiediensten evenals op het darknumber inzake steaming hebben we geen zicht.

Racket in Wallonië

Kenmerken van racket vergeleken met steaming in Vlaanderen

Analoog aan de processen-verbaalanalyse in Vlaanderen hebben we ook in Wallonië voor de jaren 1998 en 1995 een analyse uitgevoerd. Voor de Waalse processen-verbaalanalyse is de stad Luik gekozen. Aangezien de kwalificatie 'racket' of 'steaming' in Wallonië niet door de politiediensten wordt gehanteerd, beschikken we louter over de processen-verbaal van 'aanverwante delicten'. In totaal waren dat 254 processen-verbaal, namelijk 82 processen-verbaal in 1995 en 172 processen-verbaal in 1998.

Uit de vergelijking van de resultaten van de analyse van de 254 Luikse processen-verbaal met de Vlaamse resultaten is gebleken dat racket in Luik op heel wat punten gelijkenissen vertoont met het Vlaamse fenomeen steaming. Ook in Luik bestaan de dadergroepjes het vaakst uit 2 of 3 personen en gaat het voor een belangrijk deel over minderjarigen en bijna steeds over mannen en jongens die zich te voet voortbewegen. De slachtoffers van racket zijn ook in Luik meestal alleen en van Belgische afkomst. Ze verplaatsen zich meestal te voet, zijn voor een belangrijk deel minderjarig, lopen relatief vaak fysiek letsel op en bieden niet zo vaak weerstand aan de daders. Slachtoffer(s) en daders kennen elkaar vrijwel nooit. Er worden in Luik bijna nooit wapens gebruikt bij racketfeiten, er zijn bijna nooit getuigen en er is meestal een buit. Globaal is het fenomeen racket in de stad Luik dus vergelijkbaar met het steamingfenomeen in de drie Vlaamse steden Antwerpen, Gent en Mechelen. De vergelijking tussen de twee landsgedeelten laat echter ook enkele verschillen tussen Luik en Vlaanderen zien. In tabel 2 staan de verschillen weergegeven. In Luik blijkt significant vaker dan in Vlaanderen een proces-verbaal tegen bekenden te worden opgemaakt en zijn er meer dadergroepen bestaande uit niet-kleurlingen. Meisjes zijn in Luik vaker het slachtoffer van racket. Bovendien is er vaker sprake van fysiek geweld en wordt er vaker bedreigd met geweld of effectief geweld gebruikt. Omwille van de reeds aangehaalde beperkingen van de gehanteerde metho-

de, een processen-verbaalanalyse, mogen we deze verschillen niet te absoluut nemen.

Tabel 2: De inhoudelijke verschillen tussen Wallonië en Vlaanderen.

	Wallonië (Luik)	Vlaanderen (Antwerpen, Gent, Mechelen)
	1995 -1998 %	1995-1998 %
pv tegen onbekenden	34.2 - 9.3	5
geen kleurlingen	54.8 - 71.4	13
meisjes slachtoffer	20.7 - 44.8	18
fysiek geweld	93.9 - 68.0	66.2
gewelddreiging/gebruik	93.9 - 70.9	71.3

Is racket een toenemend fenomeen in Luik?

Ook voor Luik hebben we gekeken of er sprake is van een evolutie inzake racket. In tabel 3 zijn de aantallen processen-verbaal van de 'aanverwante delicten' opgenomen. In een eerste oogopslag lijkt er in Luik sprake te zijn van een toename van het fenomeen racket. In de tijdsspanne van drie jaar is het aantal aan racket verwante processen-verbaal verdubbeld, namelijk van 82 naar 172 processen-verbaal. Dat de realiteit veel complexer is, blijkt uit een bijkomende analyse van de specifieke groep van processen-verbaal waarop alle zes de steamingkenmerken van toepassing zijn. Daaruit blijkt een tegenovergestelde tendens. In 1995 zijn op 54 van de 82 processen-verbaal (65.9%) alle zes de steamingkenmerken van toepassing en in 1998 slechts op 33 van de 172 processen-verbaal (19.2%). Uit deze analyse komt dus eerder een relatieve daling van het fenomeen van racket naar voren. Omwille van deze tegengestelde vaststellingen kunnen we geen algemene uitspraken doen omtrent een kwantitatieve evolutie inzake racket voor Luik noch voor Wallonië.

Tabel 3: Aanverwante delicten in 1995 en 1998 (Wallonië).

1995:			
Aanverwante delicten:	3 van de 6 kenmerken:	82	
	6 van de 6 kenmerken:		54 (65.5%)
1998:			
Aanverwante delicten:	3 van de 6 kenmerken:	172	
	6 van de 6 kenmerken:		33 (19.3%)

Naast de kwantitatieve vergelijking van de processen-verbaal van 1995 en 1998 hebben we de 82 respectievelijk 172 processen-verbaal ook inhoudelijk vergeleken. In tabel 4 staan de resultaten weergegeven. Gedurende de periode van drie jaar lijkt er sprake te zijn van een afname van het aantal processen-verbaal tegen bekenden, verbaal geweld, fysiek geweld en van fysiek letsel, de weerstand die de slachtoffers bieden aan de daders, het dreigen met of gebruiken van instrumenteel en excessief geweld en het eisen van geld of iets anders. Gedurende dezelfde tijdsspanne bleek er ook sprake van een significante toename van enkele aspecten, namelijk van het aantal meisjes en vrouwen dat slachtoffer wordt van racket, van de leeftijd van de slachtoffers of met andere woorden van het aantal betrokken meerderjarigen, van dadergroepjes bestaande uit enkel kleurlingen en van getuigen van de racketfeiten.

Tabel 4: De inhoudelijke verschillen voor 1995 en 1998 (Luik)

	Luik in 1995 (%)	Luik in 1998 (%)
Afname met betrekking tot:		
Pv's tegen bekenden	34.2	9.3
verbaal geweld	73.2	30.8
fysiek geweld	93.9	68.0
fysiek letsel	57.3	39.6
weerstand van slachtoffer	35.2	22.1
gewelddreiging/-gebruik	93.9	70.9
eisen van geld of ander goed	72.0	30.2
Toename met betrekking tot:		
meisje/vrouw als slachtoffer	20.7	44.8
leeftijd slachtoffer	51.6	79.6
daders enkel kleurlingen	39.3	71.4
getuigen	3.7	14.5

De situatie in Brussel

De processen-verbaal die we in Brussel hebben geanalyseerd, betreffen omwille van diverse praktische problemen de periode van juli 1996 tot juli 1997 en van het jaar 1998. Ook in Brussel gaat het in beide jaren louter over aanverwante delicten. In totaal zijn in de analyses 64 processen-verbaal opgenomen. In 1996/1997 waren er 28 processen-verbaal van 'aanverwante delicten' en in 1998 36 processen-verbaal van 'aanverwante delicten'. Omdat het voor 1998 niet mogelijk was om alle processen-verbaal van aanverwante delicten op te zoeken, hebben we een aselechte steekproef van 50% getrokken. We mogen er dus vanuit gaan dat de aantallen voor dat jaar tweemaal zo groot zijn, dat wil zeggen 72 (2x36) en 38 (2x19) processen-verbaal van 'aanverwante delicten'.

Tabel 5: Aantal geregistreerde processen-verbaal (Brussel).

1996/1997:		
Aanverwante delicten:	3 van de 6 kenmerken:	28
	6 van de 6 kenmerken:	12 (42.9%)
1998:		
Aanverwante delicten:	3 van de 6 kenmerken:	2x36 = 72
	6 van de 6 kenmerken:	2x19 = 38 (52.8%)

Omdat we voor Brussel zeer kleine aantallen processen-verbaal hebben bestudeerd, kunnen we geen uitspraken doen over eventuele evoluties met betrekking tot het fenomeen steaming. Uit de inhoudelijke vergelijking van de 64 Brusselse processen-verbaal met de Vlaamse en Luikse processen-verbaal lijkt het fenomeen steaming zich in de hoofdstad op een vier-tal aspecten te onderscheiden. In Brussel bestaan de dadergroepen vaker uit enkel kleurlingen, zijn de slachtoffers vaker van niet-Belgische afkomst, zijn er minder minderjarige slachtoffers en is er vaker sprake van fysiek geweld.

Besluit

Uit de telefonische bevraging van de preventiewerkers in de diverse Vlaamse, Waalse en Brusselse gemeenten evenals uit de processen-verbaalanalyse in de steden Antwerpen, Gent, Mechelen, Luik en Brussel kunnen we met zekerheid zeggen dat het fenomeen steaming of racket effectief bestaat. Er komen kleine groepjes jongeren voor die op straat slachtof-

fers maken door hen te bedreigen met verbaal en/of fysiek geweld om op die wijze geld of andere goederen te bemachtigen. In hoeverre het alleen om een stadsfenomeen en/of alleen om een jongerenprobleem gaat, kunnen we op basis van ons onderzoek niet bepalen. We hebben immers alleen steden bestudeerd en geen kleine(re) gemeenten in ons onderzoek betrokken. Ook hebben we alleen steamingfeiten geanalyseerd waarin tenminste één minderjarige betrokken is en niet gekeken naar steamingfeiten die door louter (jong)volwassenen zijn gepleegd. We mogen echter aannemen dat, net zoals bij jeugdcriminaliteit in het algemeen, ook steaming vooral een stads- en jongerengebeuren betreft.

Onze analyses geven niet direct aanleiding om de media in haar teneur te volgen dat steaming een toenemend jongerenprobleem is. Daarvoor hebben we geen afdoende bewijs kunnen verzamelen. We willen echter ook niet de problematische kanten van steaming verbloemen. Het feit dat het om een geweldsdelict en om een groepsdelict gaat en ook dat er relatief veel jonge daders en slachtoffers vallen, beschouwen we wel degelijk als problematisch. Wat we wel met zekerheid hebben kunnen vaststellen, is dat steaming geen nieuw probleem betreft. Een aantal jaren geleden werden er ook al slachtoffers door kleine groepjes jongeren 'gesteamd'. Toen sprak men echter van 'diefstal met geweld' en 'afpersing' in groepsverband. Er lijkt dus veeleer sprake te zijn van een nieuwe term voor een oud fenomeen waaraan een aantal problematische aspecten verbonden zijn dan van een nieuw toenemend jongerenprobleem.

Ingrid VAN WELZENIS

Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie
Hooverplein, 10 3000 Leuven

NOTEN

¹ Voor een uitvoerige beschrijving van de initiatieven met betrekking tot steaming en racket in Vlaanderen, Wallonië en Brussel verwijzen we naar het onderzoek van Groenen en Van Welzenis (1999, 74-102) en Vercaigne en Van Welzenis (2000, bijlage 5).

BIBLIOGRAFIE

- T. BORGERMANS en G. KERKHOFS, Rechtbanken, *Het Belang van Limburg*, 3 oktober 1998, p10.
- F. BOURGEOIS, Racket. Het fenomeen en de achtergronden, *Politea*, 1998, p.10.
- L. DE COCK, *Le racket en milieu scolaire, quel type de prévention et sur quelle bases?*, Luik, Service de Prévention et de Relations publiques, 1998, 70p.
- R. GEYSEGOM, K. VAN LIMBERGEN en I. VANDERHOEVEN, Nieuw geweld?!, *Handboek Politiediensten*, 51, 1999, 120p.
- A. GROENEN en I. VAN WELZENIS, *Onderzoek naar het fenomeen steaming: een nieuw criminaliteitsfenomeen of een nieuwe term voor een oud probleem?*, tussentijdsrapport eerste onderzoeksjaar, Leuven, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, 1999, 197p. +bijlagen.
- F. KETS, *Strategische misdaadanalyse. Een onderzoeksprogramma voor de volgende jaren*, Leeuwarden, Politie Friesland, 1995, p6.
- J. VAN WILSEM, L. BORGENDORFF, J. JACKSON en M. TER VOET, Politieinformatie over geweldsmisdrijven. Het nut van anders registreren, *SEC*, 1997, p7-8.
- C. VERCAIGNE en I. VAN WELZENIS, *Onderzoek naar het fenomeen steaming: een nieuw criminaliteitsfenomeen of een nieuwe term voor een oud probleem?*, eindrapport, Leuven, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, 2000, 61p. +bijlagen.
- X, Steaming, *Politea*, 1998, p.3.

INSTANT A: HET SOCIALE UITZENDKANTOOR

Het aanbod aan beroepsopleiding, training en vorming rond arbeid wordt steeds groter. Ook het aantal aanbieders groeit steeds: overheden, 'derden', jeugdorganisaties, opleidingsinstellingen, werkgevers en werkgeversorganisaties... Twee dingen vallen daarbij op. Het gaat in veel gevallen om een meer instrumentele vorming, gericht op kwalificatie. En slechts weinig initiatieven richten zich specifiek tot jonge werkzoekenden. Instant A, het eerste 'sociale' uitzendkantoor in België wil op deze twee punten een uitzondering vormen...

Instant A werd opgericht in oktober 1999 en is een initiatief van *Jeugd & Stad* vzw, een jeugdorganisatie die actief is in de grootste Vlaamse steden. Voor dit project ging Jeugd en Stad een samenwerkingsverband aan met *T-interim* - het uitzendkantoor van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling - en *Vedior Interim*, een commercieel uitzendkantoor. Deze samenwerking opende interessante perspectieven: op die manier kon Instant A mee beschikken over de licentie, de databanken en de expertise van de betrokken uitzendkantoren. T-interim en Vedior stelden elk één van hun uitzendconsulenten ter beschikking aan Instant A. Deze consulenten zijn verantwoordelijk voor de praktische kant van de uitzendarbeid. Jeugd & Stad van haar kant stelt een jeugdconsulent te werk die de verantwoordelijkheid heeft om de jongeren te begeleiden tijdens hun zoektocht doorheen het sociale netwerk van organisaties, maar ook om het project bij het doelpubliek bekend te maken.

Geen 'job voor het leven'

Het idee van een sociaal uitzendkantoor groeide naar aanleiding van signalen die medewerkers van Jeugd & Stad opvingen tijdens hun contacten met jongeren. Hieruit konden ze opmaken dat een groot aantal van deze jongeren zeer pessimistisch ingesteld waren ten aanzien van hun kansen op tewerkstelling, en dat ze vaak weinig of niet gemotiveerd waren om deel te nemen aan een training of een opleidingsprogramma. Velen onder hen hadden geen langetermijnperspectief, en konden zich weinig voorstellen bij hun toekomstbeeld voor de volgende vijf jaar. Geld verdienen (en liefst snel!) bleek kopzorg nummer één voor deze jongeren.

Op grond van deze vooronderstellingen richt Instant A zich tot jongeren (18 tot 30 jaar) met weinig of geen werkervaring en een lage scholingsgraad. Deze jongeren vinden vaak hun weg niet in het huidige aanbod van de werkgevers of in het systeem van 'normale uitzendarbeid'. Een geringe motivatie, weinig vertrouwdheid met een vaste dagstructuur, langdurige werkloosheid, een gebrek aan opleiding, persoonlijke problemen... spelen hen parten.

De focus ligt vooral op jongeren voor wie 'een job voor het leven' niet het ultieme doel is. Instant A wil deze jongeren ondersteunen in hun wens om periodes van tewerkstelling af te wisselen met periodes van vrije tijd, door hen aan tijdelijke en kortstondige werkopdrachten te helpen. Bedoeling is wel dat de jongeren uiteindelijk zoveel mogelijk doorstromen naar de

reguliere arbeidsmarkt, klassieke uitzendarbeid, een opleiding of een trajectbegeleiding.

De uitzendkracht als cliënt

Instant A verschilt van andere uitzendkantoren, in die zin dat het in de eerste plaats gericht is 'tegen' de eisen van de werkgevers. Een uitzendkracht wordt traditioneel en in hoofdzaak opgevat als 'werkkracht'. Instant A ziet de jongere veeleer als een cliënt, iemand die een oplossing zoekt.

Het concept van Instant A is gebaseerd op een kortetermijnaanpak: men biedt enkel kortdurende jobs aan (1 tot 30 dagen). Het idee dat deze jongeren bij Instant A hooguit een maand vasthangen aan een job, moet hen over de streep halen. De tewerkstellingsperiode kan eventueel wel verlengd worden op vraag van de jongere zelf.

Om de drempel te verlagen voor deze doelgroep is het kantoor in tegenstelling tot de traditionele uitzendkantoren gelegen in een buurt waar veel potentiële cliënten wonen. De ruimte is 'jong' ingericht, met sofa's en muziek, om de jonge cliënten op hun gemak te stellen. Roken wordt toegestaan, en de 'vaste' klanten bedienen spontaan de muziekinstallatie. De consultants nemen ruim de tijd voor een open gesprek. Allochtone jongeren die het Nederlands moeilijk beheersen tracht men in een andere taal te woord te staan.

De leefwereld van jongeren begrijpen is één van de belangrijkste doelstellingen van Instant A. Alle jongeren krijgen een warm onthaal, en worden zo mogelijk ook geholpen met problemen die op het eerste zicht losstaan van het werk. Toch beklemtoont Instant A het recht op privacy van de jongeren: jongeren die bij Instant A komen aankloppen worden niet lastiggevallen met vragen over hun achtergrond en privé-situatie.

Samenspel van rationaliteiten

Het samenspel van consultants met verschillende achtergronden (jeugdwerk, VDAB en commercieel uitzendbureau) resulteert in een gevarieerde aanpak. De drie consultants handelen elk vanuit hun eigen rationaliteit, wat duidelijk blijkt uit de contacten met de jongeren. De 'cliënten' van de jeugdwerker zijn in de eerste plaats de jongeren zelf. Voor haar primeert keuzevrijheid van de jongeren. Zij stimuleert jongeren in de eerste plaats om zelf uit te maken wat ze willen doen of laten. De vertegenwoordigers van de T-Interim en Vedior daarentegen hanteren eerder een pragmatische aanpak. Ze trachten de jongeren 'door te lichten' en dan aan de best passende job of werkgever te linken. Wanneer zij spreken over hun 'cliënten', bedoelen ze eerder de werkgevers. Regelmatige teamvergaderingen moeten beletten dat men in verschillende richtingen groeit.

De filosofie achter Instant A is veelbelovend, en lijkt voor de jongeren in kwestie een aantrekkelijk alternatief te bieden voor veel klassieke tewerkstellingsinitiatieven. Maar allicht schuilen achter dit alternatief ook grenzen en beperkingen.

Nieuwe levensstijlen

Instant A beweert aan te sluiten bij ontwikkelingen op het vlak van de jeugdcultuur en de levensstijl van jongeren. De tijd dat jongeren na hun schoolloopbaan onmiddellijk op zoek gingen naar de 'job van hun leven', lijkt enigszins voorbij. Via uitzendarbeid of kortetermijncontracten 'proeven' ze van wat verschillende werkplekken en werkgevers te bieden hebben. Interimbaantjes en deeltijdse jobs stellen hen bovendien in staat om nog wat verder te studeren, een tijdje te reizen, of andere persoonlijke projecten te realiseren. Ook op andere vlakken wordt er meer 'geëxperimenteerd': meer jongeren stellen bijvoorbeeld de stap naar een vaste relatie en een gezin uit.

Wanneer we echter kritisch naar deze nieuwe levensstijlen kijken, lijken deze niet op te gaan voor alle jongeren. Het zijn vooral hogergeschoolde jongeren die de tijd en de mogelijkheden hebben om te experimenteren met tijd, geld, relaties, etcetera. Van vroeger schoolverlaters verwacht de samenleving dat ze onmiddellijk hun verantwoordelijkheid opnemen en aan het werk gaan. Nochtans gaat het precies daarbij vaak om jongeren die maatschappelijk kwetsbaar zijn, en juist daarom behoefte hebben aan tijd en ruimte om zich te oriënteren.

Kostwinnersideaal

Eén van de doelstellingen van Instant A is om de doelgroep (laaggeschoolde jongeren) te ondersteunen in hun experimenten met 'nieuwe levensstijlen' en in hun weerstand tegen de norm van levenslange arbeid. Hiermee neemt Instant A een innovatieve positie in, namelijk het steunen van laaggekwalificeerde, kansarme jongeren in een levensstijl die normaal gezien alleen is weggelegd voor hooggeschoolde werkkrachten.

Uit interviews bleek echter dat de cliënten van Instant A vaak om een heel andere reden de weg vinden naar Instant A. Sommige jongeren bleken wel uitdrukkelijk de hoop te koesteren op een vaste job, met het oog op meer zekerheid en stabiliteit in de toekomst (een huis, een auto, een gezin...). Laaggeschoolde jongvolwassenen lijken zich lang niet allemaal in te schrijven in hedendaagse jeugdculturen en levensstijlen waarin arbeid in hoofdzaak in het teken staat van zelfontplooiing. In tegendeel vaak lijken zij arbeid te definiëren als een noodzakelijk kwaad om op andere levensterreinen succesvol te zijn: een huis, een auto, een gezin... Het klassieke kostwinnersideaal blijft voor veel laaggeschoolde jongvolwassenen nog zeer belangrijk, ondanks de problemen die ze ondervinden om dit ideaal waar te maken. Omwille van de beperkte kansen voor laaggeschoolde jongeren op de arbeidsmarkt, blijkt uitzendarbeid hun enige uitweg, als noodoplossing of in het beste geval als een tussenstap op de weg naar een vast contract.

Beperkte experimenteerruimte

Het concept van Instant A wekt de illusie dat er ook voor hun doelgroep een 'experimenteerruimte' bestaat, waar jongeren werk en vrije tijd kunnen afwis-

selen, hun eigen persoonlijke plannen realiseren om zo uiteindelijk te groeien naar een harmonisch evenwicht tussen een langetermijnjob en hun eigen agenda. Voor laaggeschoolde jongeren is deze experimenteerruimte echter verwaarloosbaar klein. De grootste hindernis vormt het weinig aantrekkelijke jobaanbod. De vraag naar flexibele inzetbaarheid van uitzendkrachten en de acute geldnood van veel jongeren brengen met zich mee dat er meestal geen tijd is voor training of opleiding. Instant A moet zich daarom noodgedwongen beperken tot jobs waarvoor geen vooropleiding of ervaring vereist is, en waarin jongeren onmiddellijk aan de slag kunnen (dus hoofdzakelijk routineklussen zoals schoonmaak, horeca...). Het enige perspectief dat deze jobs te bieden hebben aan de jongeren is een tijdelijk inkomen. Sociale uitzendarbeit lijkt voor laaggeschoolde jongeren eerder een mogelijkheid om snel geld te verdienen dan een mogelijkheid om persoonlijke projecten te realiseren.

Flexibiliteit als overlevingsstrategie

Het verzet tegen 'een levenslange baan' past bovendien perfect in het discours van toenemende flexibilisering op de arbeidsmarkt. Voor hooggekwalificeerde jongeren opent dit heel wat perspectieven en mogelijkheden. Laaggeschoolde jongeren moeten zich echter éézijdig aanpassen aan de eis van flexibiliteit. Ze moeten vlot inzetbaar zijn waar nood is aan ongeschoolde werkkrachten, maar zijn even snel weer onnodig. Ze moeten zich met andere woorden voortdurend aanpassen aan nieuwe eisen, nieuwe taken, een nieuwe werkomgeving. Sommige jongeren ervaren dit als zeer storend. Voor hen is een flexibele houding louter een overlevingsstrategie, in plaats van een 'nieuwe levensstijl'. Zij zijn aangewezen op uitzendarbeit om crisissituaties en acute geldproblemen te boven te komen, en dus gedwongen om zich flexibel op te stellen. Het concept van Instant A lijkt dus eerder de tendensen op de arbeidsmarkt te bevestigen dan dat het er tegenin gaat.

Tussen twee vuren

De consultants zitten in een dubbele positie. Aan de ene kant willen ze de leefwereld van de jongeren begrijpen en respecteren, en aan de andere kant moeten ze deze jongeren confronteren met de soms harde realiteit van de arbeidsmarkt. Conflicten tussen uitzendkrachten en werkgevers komen regelmatig voor: een jongere komt niet of veel te laat opdagen, voert zijn werk niet goed uit, wordt verdacht van diefstal... Het verhaal van de jongere verschilt dan vaak grondig van dat van de werknemer. Een dilemma voor de consultant: wie vertelt de waarheid? Elk van de consultants heeft zo zijn eigen manier om dergelijke conflicten aan te pakken. Maar een positie kiezen blijft hoe dan ook gevaarlijk: de werkgevers als aanbieders van jobs moeten tevreden zijn, maar geloof in de jongere is ook van cruciaal belang. Er wordt dan ook veel tijd geïnvesteerd in gesprekken met jongeren. Niet altijd makkelijk, want bij veel van deze jongeren overweegt het kortetermijndenken: ze komen niet naar Instant A voor begeleiding, maar voor een job en geld. Bemiddelen tussen de belangen van werkgevers en

jonge werkzoekenden is vaak frustrerend. Zelfs op korte termijn is het vaak moeilijk om jongeren te motiveren voor uitzendarbeit. Uitzendarbeit wordt pas interessant wanneer het financieel meer oplevert dan een werkloosheidsuitkering. De jobs die Instant A te bieden heeft zijn vaak zo slecht betaald dat ze niet kunnen concurreren met de uitkeringen.

Ambivalenties

We zien met andere woorden op verschillende vlakken ambivalenties en spanningen. Deze lijken vooral neer te komen op een spanning tussen het langetermijnperspectief van Instant A (dat jongeren wil ondersteunen om nieuwe levensstijlen uit te bouwen en op hun eigen manier een zinvol verband met de arbeidsmarkt te zoeken) en het korte termijn perspectief van de jongeren ('fast money'). Hoewel deze jongeren vaak dromen van een stabiel, 'klassiek' levenspatroon (een vaste baan, een eigen huis...) slagen ze er niet in om dat te realiseren. Training en opleidingsprogramma's houden ze zelden vol, vooral wegens financiële redenen. Zo snel mogelijk geld verdienen lijkt vaak de enige optie voor hen. Met de jobs die Instant A te bieden heeft aan deze jongeren, zijn de consultants niet in staat om dit patroon te doorbreken. De jobs bevatten te weinig uitdagingen en leerkanalen, tijd voor opleiding of vorming is er niet. Bij Instant A is men zich bewust van de beperkingen die de jobs inhouden, en tracht men het aanbod te verbreden.

Instant A staat voor de moeilijke opdracht om het levensverhaal van de jongeren (hun achtergrond, hun competenties en hun aspiraties) te verbinden met de harde realiteit van de arbeidsmarkt. Door de keuze voor uitzendarbeit is dit project beperkt in zijn mogelijkheden. De kortetermijncont(r)acten en het vrijblijvende karakter van de interventies maken het moeilijk om het vertrouwen van de jongeren te winnen en een verschil te kunnen maken in hun situatie.

Christin JANSSENS

Wetenschappelijk medewerker
K.U.Leuven
Centrum Sociale Pedagogiek

REFERENTIE

- Roex, E., Jans, M., Janssens, C., & Wildemeersch, D. (2000). *Balancing between adaptation, attunement, development and resistance. A case study of two alternative guidance, counselling and training programmes: Instant A and Hagelandse Werkwinkel*. Paper TSER-research project 'Balancing Competencies'. Leuven: KUL, Centrum voor Sociale Pedagogiek.

JEUGDGEVANGENISSEN, VANDAAG EEN VRAAG, MORGEN EEN FEIT?

Net zoals in vele Europese landen staat ook in België het thema jeugdcriminaliteit en de reacties hiertegenover hoog op de publieke, academische en politieke agenda. Berichtgeving over jeugdcriminaliteit, gaande van toenemend druggebruik, vandalisme tot en met gewelddadige jeugdbendes voeden het maatschappelijk debat omtrent de aanpak van jeugdcriminaliteit. Het zal de lezer niet verwonderen dat de roep om de strengere aanpak van minderjarige delinquenten, zoals bijvoorbeeld het pleidooi voor jeugdgevangenis, meermaals de discussie overstemt. De vraag naar de mogelijkheid van vrijheidsberoving voor jongeren is onontkoombaar. Jeugdrechters, parketmagistraten dringen aan op meer middelen om te kunnen reageren op de jeugdcriminaliteit. Zij wijzen ook op het acute plaatsgebrek in de huidige gesloten voorzieningen voor jongeren (Mol, Beernem, Ruiselede). In een vorig nummer van Welwijs¹ kon de lezer al een en ander lezen omtrent de criminaliteit van de Vlaamse jongeren, alsook omtrent een nieuwe vorm van aanpak van jeugddelinquentie, nl. het herstelgerichte groepsoverleg (Hergo). Binnen het bestek van dit artikel komt de meest ingrijpende maatregel ten aanzien van delinquente minderjarigen aan bod, nl. de vrijheidsberoving. Allereerst wil ik de huidige situatie met betrekking tot de aanpak van minderjarige delinquenten in België schetsen. Daarbij richten we onze aandacht voornamelijk op de vrijheidsbeperkende maatregelen binnen het huidige jeugdbeschermingsrecht. In een tweede deel gaan we meer in op de historiek van de huidige hervormingsvoorstellen rondom een nieuw jeugdsanctierecht. Daarin zal onze aandacht opnieuw gaan naar de mogelijke plaats van vormen van jeugddetentie. Tenslotte staan we in een laatste deel kort stil bij de huidige stand van zaken binnen het hervormingsdebat. Wat is de plaats van de vrijheidsberoving binnen het zeer recente wetsvoorstel houdende antwoorden op delinquent gedrag gesteld door minderjarigen? Achteraan wordt voorzien in de verklaring van enkele begrippen die in de tekst worden gebruikt.

Het bestaande jeugdbeschermingsmodel

De bestaande praktijk met betrekking tot de aanpak van de jeugddelinquentie is nog steeds voornamelijk gebaseerd op de Wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965. Belangrijkste is dat binnen dit model jongeren niet verantwoordelijk geacht worden voor hun daden en bijgevolg ook niet gestraft worden zoals volwassenen. Wel kunnen ten aanzien van jongeren die een misdrijf hebben gepleegd, beschermingsmaatregelen worden opgelegd die vooral gericht zijn op de persoon van de dader en diens heropvoeding. Meest opmerkelijke wijzigingen zijn er gekomen met de staatshervormingen van 1980 en 1988 waardoor de jeugdbescherming bijna volledig werd gecommunautar-

Enkele begrippen verklaard:

Problematische opvoedingssituatie: deze wordt omschreven als een situatie waarbij binnen het opvoedingsproces van de minderjarigen de ontwikkelingskansen van de minderjarige (affectief, moreel, intellectueel of sociaal) ernstig in het gedrang komen. Ten aanzien van zulke situaties wordt in eerste instantie binnen de vrijwillige hulpverlening opgetreden. Indien dit niet mogelijk is kan men binnen een gedwongen kader enkele maatregelen opleggen, waarbij vooral gezinsondersteunend, en slechts uitzonderlijk gezinsvervangend wordt opgetreden.

Als misdrijf omschreven feit: binnen de jeugdbescherming worden minderjarigen niet verantwoordelijk geacht voor hun daden. Minderjarigen kunnen zich dus ook niet schuldig maken aan strafbare feiten zoals volwassenen. Bijgevolg verkiest men de term 'als misdrijf omschreven feit' om aan te duiden dat de minderjarige een delict heeft begaan dat als strafbaar wordt aanzien.

Voorlopige maatregel: de rechtspleging voor de jeugdrechtsbank is opgedeeld in twee fasen, de voorbereidende rechtspleging (soort onderzoeksfase) en de rechtspleging ten gronde (definitieve beslissing). Een voorlopige maatregel is geen jeugdbeschermingsmaatregel in de strikte zin van het woord maar eerder een procedurele mogelijkheid die de jeugdrechter in staat stelt om tijdens de voorbereidende rechtspleging - en in afwachting van een beslissing ten gronde - reeds een voorlopige oplossing te treffen t.a.v. de minderjarige.

Definitieve maatregel: als de fase van de voorbereidende rechtspleging voltrokken is en de nodige onderzoeksdaden (om de rechtsgrond van de zaak vast te leggen) verricht zijn, kan het Openbaar Ministerie (parket) beslissen om de minderjarige te dagvaarden voor de jeugdrechter die dan jeugdbeschermingsmaatregelen 'ten gronde' kan nemen, waarvan hijzelf de duur vastlegt. Dit noemen we ook de definitieve maatregelen, vergelijkbaar met een vonnis bij meerderjarige.

Herstelrechtelijk denkkader: omtrent de aanpak van delinquente minderjarigen bestaan er grosso modo drie verschillende benaderingen. Er is de bestraffende benadering (bestraffingsmodel) waarbij de nadruk ligt op het misdrijf en het straffen op zich. De beschermende benadering (beschermings- of rehabilitatief model) legt de nadruk op verbetering van de delinquent via o.a. heropvoeding, behandeling. Het herstelrecht (herstelrechtelijk model) is een zogenaamde derde en nieuwe weg waarbij het herstel van de schade en de zorg voor het slachtoffer voorop staat. Men poogt op een constructieve wijze te zoeken naar een positieve oplossing voor de gevolgen van het delict waarbij zowel dader, slachtoffer en gemeenschap worden betrokken.

Voorlopige hechtenis: een procedurele mogelijkheid die de jeugdrechter in staat stelt om minderjarigen tijdens de fase van de voorbereidende rechtspleging van hun vrijheid te beroven. Dit kan slechts onder een aantal strikte voorwaarden, zoals o.a. gevaar voor de veiligheid van de maatschappij (bijvoorbeeld opnieuw feiten plegen), ook de leeftijd etc.

Uitgebreide jeugdrechtsbank: in het voorstel van Walgrave wordt de jeugdrechter hier bijgestaan door twee bijzitters, aangesteld door de Minister van Justitie, te kiezen uit een lijst van vrijwillige deskundigen. Vooral de vraag naar de openbare veiligheid staat hier voorop.

In het recente wetsvoorstel van de Minister van Justitie gaat het om een jeugdrechter die wordt bijgestaan door twee bijzitter-rechters die straffen van gemeenrecht kunnen uitspreken die kunnen reiken tot de minderjarige 25 jaar is.

riseerd. Deze wijziging heeft een duidelijke breuk bewerkstelligd tussen het stelsel van minderjarige delinquenten en minderjarige niet-delinquenten. De bevoegdheid over deze laatste categorie, de niet-delinquenten of minderjarigen in een *problematische opvoedingssituatie*², ligt in handen van de Gemeenschappen, in België bevoegd voor de personaliseerbare materies (onderwijs, welzijn, cultuur,...). De federale regering is echter nog steeds bevoegd voor de uittekening van interventies t.a.v. minderjarige delinquenten.

Momenteel zijn er grosso modo *drie mogelijkheden* om een minderjarige van zijn vrijheid te beroven nadat deze een *als misdrijf omschreven feit* gepleegd heeft. Het is de jeugdrechter, gespecialiseerd magistraat bij de Rechtbank van Eerste Aanleg, die beslist een (voorlopige) maatregel te nemen. De vier per definitie dwingende maatregelen die een jeugdrechter kan nemen als reactie op een als 'misdrijf omschreven feit' zijn een berisping, een ondertoezichtstelling van de sociale dienst bij de jeugdrechtbank, plaatsing bij een betrouwbare persoon of in een geschikte instelling, of plaatsing in een openbare instelling voor observatie en opvoeding onder toezicht.³

Het is vooral deze laatste maatregel, de *plaatsing in een gemeenschapsinstelling voor bijzondere jeugdbijstand*, die in het kader van deze bijdrage belangrijk is. Plaatsing in een *gesloten* afdeling (1) van een dergelijke voorziening (zoals bijvoorbeeld de gesloten afdeling van Mol) kan slechts in uitzonderlijke gevallen indien de minderjarige tenminste twaalf jaar oud is. Bij *voorlopige maatregel* duurt de plaatsing maximaal drie maanden (slechts eenmaal verlengbaar met dezelfde termijn) en bij *definitieve maatregel* bepaalt de jeugdrechter de duur ervan, bijvoorbeeld 1 jaar of tot de minderjarige 18 jaar is.

Naast deze maatregelen kan de jeugdrechter nog beschikken over twee bijzondere maatregelen om te reageren op een als misdrijf omschreven feit. Bij wijze van voorlopige maatregel kan de minderjarige die verdacht wordt van ernstige feiten en ten minste veertien jaar is, voor maximum vijftien dagen in een *Huis van Arrest* (2) worden geplaatst.⁴ Deze maatregel kan enkel worden toegepast bij acuut plaatsgebrek in een andere particuliere of gemeenschapsinstelling. Cijfergegevens leren ons dat van deze modaliteit toch relatief veel gebruik gemaakt wordt, ondanks het uitzonderlijke karakter van de maatregel.⁵

Als tweede uitzonderingsmaatregel kan de jeugdrechter overgaan tot de *uithandengeving*⁶ (3) van de minderjarige waardoor de zaak wordt doorverwezen naar het gewone strafrecht. Het Openbaar Ministerie (parket) kan bijgevolg beslissen de minderjarige te vervolgen voor het bevoegde strafrecht, in concreto de correctionele rechtbank of het Hof van Assisen. De uithandengeving kan enkel worden toegepast op minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd op het ogenblik dat zij minstens 16 jaar waren en waarvoor de jeugdrechter, omwille van de persoonlijkheid van de minderjarige, een andere jeugdbeschermingsmaatregel niet geschikt acht.

Binnen het actuele jeugdbeschermingsrecht heeft de jeugdrechter dus, zoals hoger beschreven, een drietal mogelijkheden (uithandengeving er even bij gere-

kend hoewel het daar een 'volwassenenrechter' is die verder over de zaak beslist) om de minderjarige die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd van zijn vrijheid te beroven. Deze drie mogelijkheden willen we in het licht van deze bijdrage onder de noemer jeugddetentie plaatsen, zij het wel dat het hier theoretisch gezien telkens gaat om een beschermingsmaatregel en geen straf of sanctie. Het hoeft geen betoog dat in de praktijk deze maatregelen vaak anders worden ervaren en als een straf worden aanzien door de minderjarigen.

Op weg naar een nieuw jeugdsanctierecht

Sedert het ontstaan ervan en zijn uiteindelijke neerslag in de Wet van 8 april 1965 inzake de Jeugdbescherming, is het jeugdbeschermingsmodel, zoals hoger kort besproken, nooit vrij geweest van kritiek en bedenkingen. Het laatste decennium vooral heeft het jeugdbeschermingsrecht grote wijzigingen ondergaan. Enerzijds is dit mede het gevolg van evoluerende pedagogische en criminologische opvattingen maar anderzijds hebben ook de interne institutionele veranderingen, zoals de staatshervorming (zie supra), als ook externe evoluties binnen de internationale context (o.a. grote opkomst kinderrechten) de hervormingen kracht bij gezet. De kritiek op het beschermingsmodel kan grotendeels worden opgedeeld in twee hoofdlijnen. Een eerste punt van kritiek gaat over het gebrek aan respect voor rechtswaARBorgen voor minderjarigen. Een tweede bron van kritiek gaat meer over de doelmatigheid van het systeem. Het rehabilitatieve jeugdrecht heeft zijn hoge ambities niet ingelost. Niet zozeer het feit dat behandelings- of heropvoedingsprogramma's nooit enig effect ressorteren, maar wel de beperkingen van het gerechtelijk kader waarbinnen ze gedijen, bleek terecht een voedingsbodem voor vele vragen. Ook het slachtoffer staat in deze benadering volledig in de kou.

Rekening houdende met deze context werden sinds begin van de jaren negentig een aantal beleidsinitiatieven genomen voor de hervorming van de wet van 8 april 1965 inzake de jeugdbescherming. In oktober 1991 werd een Nationale Commissie voor de hervorming van de wetgeving inzake Jeugdbescherming opgericht onder voorzitterschap van Dhr. Cornelis. In januari 1996 heeft deze Commissie uiteindelijk haar eindverslag neergelegd. Gelijktijdig met de werkzaamheden van deze Commissie werd er langs Vlaamse zijde een Werkgroep Jeugdsanctierecht opgericht, bestaande uit betrokkenen en deskundigen uit verschillende sectoren, zijnde de magistratuur, advocatuur, hulpverlening en academische wereld. Deze werkgroep heeft mede zijn stempel kunnen drukken op de compromistekst van de Commissie Cornelis.

Aansluitend op het 'rapport Cornelis' gaf de toenmalige Minister van Justitie de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie van de K.U.Leuven, onder promotorschap van Prof. Walgrave, de opdracht een studie te ondernemen omtrent de mogelijkheid om in België een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht in te voeren, daarbij rekening houdend met het eindverslag van de Nationale Hervormingscommissie (Cornelis). In juli

1997 onstond daaruit het rapport "Op zoek naar een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht in België. Een denkoefening", verder het 'rapport Walgrave' genoemd.

In beide rapporten wordt een nieuw constructief jeugdsanctierecht voorgesteld, zij het gestoeld op uiteenlopende principes. Waar het rapport Cornelis op sommige vlakken nog relatief dicht aanleunt bij het beschermingsdenken, vertrekt Walgrave fundamenteel vanuit het *herstelrechtelijk denkkader*, een zogenaamde derde weg waarin de schade van het delict en het slachtoffer op de voorgrond treden.

Belangrijk is dat beide rapporten vertrekken van de visie dat jongeren verantwoordelijk moeten worden geacht voor hun daden en dit vanaf de leeftijd van 12 jaar. Hulpverlening en gerechtelijk optreden moeten zo goed als mogelijk volledig gescheiden worden gehouden. In beide rapporten is de aandacht voor de rechtswaarborgen zeer uitdrukkelijk aanwezig.

Wij richten onze aandacht vooral op de mogelijkheden tot *vrijheidsberoving* van minderjarigen en daarin liggen precies enkele verschilpunten tussen beide rapporten (naast andere verschillen uiteraard).

In een constructief jeugdsanctierecht is opsluiting een ultimum remedium, m.a.w. slechts wanneer andere oplossingen niet meer mogelijk zijn. Daar is men het over eens. Opsluiting zal in een bepaald aantal gevallen nochtans noodzakelijk zijn omdat de openbare veiligheid een dergelijke ingreep vereist of omdat het constructief sanctioneren onmogelijk blijkt. Zodoende zal zowel in de voorbereidende rechtspleging als bij de zitting ten gronde voorzien moeten worden in dergelijke mogelijkheden.

Het *rapport Cornelis* voorziet wat betreft de voorbereidende rechtspleging in een voorlopige plaatsing (max.drie maanden), die dienstig zou zijn om de navorsingen betreffende persoonlijkheid en het milieu van de minderjarige te verrichten, dit binnen een open, halfopen of gesloten kader. Anderzijds kunnen minderjarigen, omwille van redenen van openbare veiligheid in *voorlopige hechtenis* worden geplaatst in speciaal daarvoor ingerichte veiligheidsinrichtingen, op te richten door de federale overheid (justitie). Dit is enkel mogelijk vanaf de leeftijd van veertien jaar voor een maximumtermijn van 6 maanden. Ten gronde voorziet de commissie de plaatsing in een open tot gesloten instelling als sanctie met plaatsing in een gesloten inrichting voor die gevallen waar de openbare veiligheid rechtsreeks bedreigd wordt of de jongere zich onttrekt aan een open of halfopen plaatsing. Verder blijft de uithandengeving zoals ze nu bestaat in het voorstel behouden.

In het *rapport Walgrave* kan het parket de jeugdrechter vorderen gedurende de voorbereidende rechtspleging voor het nemen van voorlopige maatregelen zoals een voorlopige uithuisplaatsing of voorlopige plaatsing in een gesloten instelling. Ten gronde kan de jeugdrechterbank een verplicht verblijf opleggen in een open inrichting of kan de *uitgebreide jeugdrechterbank* de jeugdopsluiting bevelen in een jeugd detentiecentrum onder bevoegdheid van de federale overheid (justitie). De maximumtermijn wordt vastgesteld op twee jaar. Belangrijk is dat de vrijheidsberoving in dit kader niet als sanctie wordt geprofileerd maar als veiligheidsmaatregel.

Algemeen kan worden gesteld dat in de verschillende voorstellen de opsluiting duidelijk wordt gezien als overheidsexclusieve. Het regime van de opsluiting dient pedagogisch van aard te zijn met (maximale) tegemoetkoming aan herstelgerichte mogelijkheden voor de dader.

Huidige stand van zaken: de actuele krijtlijnen van een nieuw jeugdrecht

Door de huidige regering wordt thans aan een wetsvoorstel gewerkt m.b.t. de hervorming van het bestaande jeugdbeschermingsrecht waarvan tot op heden door het Ministerie van Justitie nog geen relevante, richtingaanwijzende documenten werden vrijgegeven. Zeer recent is een wetsontwerp afgewerkt dat binnen afzienbare tijd de parlementaire molen zal doorlopen, althans dat is de bedoeling. Vanuit berichtgeving in de pers kunnen we het volgende alvast vermoeden. Binnen het nieuwe jeugdrecht wil men niet uitgaan van een bepaald overheersend model maar moet er ruimte zijn voor zowel bescherming, bestraffing als herstel. De overheid wil een duidelijk onderscheid maken tussen het hoofdzakelijke karakter van de jeugdrechtelijke aanpak - hulp of bestraffing - en het bijkomstige karakter. Hoofdzakelijk bestraffend optreden maar daarbij toch de mogelijkheden bieden voor hulpverlening of vice versa. Op die manier overstijgt het huidige wetsontwerp de 'modellenstrijd' m.b.t. de aanpak van minderjarige delinquenten. Elk model heeft in deze visie zijn beperkingen, vandaar de keuze voor een pragmatische mix. Nieuw in het ontwerp is de probatie: het opschorten van een straf als voldaan wordt aan bepaalde voorwaarden.

Wat betreft de mogelijkheden voor de vrijheidsberoving van minderjarigen wordt in het ontwerp alleszins voorzien in de mogelijkheid minderjarigen op te sluiten als de veiligheid van de maatschappij dit vereist. Ook hier gaat men uit van een strikte scheiding tussen hulpverlening en gerechtelijk optreden. Zo kunnen minderjarige personen in een problematische opvoedingssituatie enkel worden geplaatst omwille van gevaar voor hun persoon of dreiging van buitenaf. Zij zullen niet meer samen komen te zitten met de minderjarigen die geplaatst worden omwille van een 'strafbaar' feit zoals nu wel het geval is in de gemeenschapinstellingen.

Voor jongeren die strafbare feiten plegen zijn volgens het ontwerp andere circuits aangewezen. Er wordt namelijk voorzien in drie zogenaamde 'federale centra voor observatie en oriëntatie' waarbinnen minderjarigen die criminele feiten gepleegd hebben, kunnen worden opgesloten tijdens de fase van voorbereidende rechtspleging (voorlopige hechtenis). Voor deze centra wordt niet gedacht aan de extra creatie van nieuwe infrastructuur maar veeleer aan een samenwerking met de bestaande gemeenschapsinstellingen, waarbij deze laten hun expertise op psychologisch en pedagogisch vlak blijven leveren. Concreet houdt dit in dat zij binnen hun infrastructuur voorzien in een aparte gesloten afdeling, waarbij de kosten voor de beveiliging en het gesloten karakter door Justitie (federaal) worden gedragen. Deze federale centra kun-

nen ook doorverwijzen naar andere instellingen, bijvoorbeeld naar een gesloten therapeutische gemeenschap of gesloten eenheid van de jeugdpsychiatrie.

Voorts voorziet het ontwerp eveneens in de oprichting van twee federale instellingen, één in elk van de twee landsdelen waarin jongeren tot een beperkt of langdurig verblijf veroordeeld kunnen worden. Bij een beperkte hechtenis moeten ze alleen in het weekend en de vakantieperioden naar de instelling komen. De maximumduur van het beperkte verblijf hangt af van de leeftijd: voor jongeren onder de 14 jaar maximum één jaar, tussen de 14 en 16 jaar maximum twee jaar en boven de 16 hoogstens drie jaar.

Jongeren die betrokken zijn bij bendevorming, ernstige delicten hebben gepleegd en/of wanneer andere straffen gefaald hebben, kunnen in het nieuwe ontwerp voortdurend verplicht (langdurig) worden opgesloten. Weer is de leeftijd in dit geval bepalend voor de duur van de straf, zijnde hoogstens twee jaar voor iemand onder de 14, maximum drie voor een minderjarige tussen 14 en 16 jaar en diegenen onder 18 jaar maximum vier jaar.

Het ontwerp spreekt ook van de invoering van een uitgebreide jeugdrechtbank waar één jeugdrechter-voorzitter samen met twee bijzittende rechters over de minderjarigen kunnen beslissen. Deze speciale jeugdrechtbank kan straffen van gemeenrecht uitspreken die reiken tot de minderjarige 25 jaar is. Dit om het huidige systeem van de uithandengeving te vervangen.

Als besluit kunnen we stellen dat het huidige jeugdbeschermingsmodel zijn tijd heeft gekend en dat alles erop wijst dat we nu evolueren naar een nieuw legalistisch en responsabiliserend model waarbinnen zowel plaats gemaakt wordt voor bescherming, bestraffing als herstel. Jeugddetentie zal in de toekomst alleszins een duidelijker plaats krijgen als sanctie onder een federale bevoegdheid. De vraag is groot, denken we maar aan lokale verzuchtingen om nu reeds zo snel mogelijk categoriale detentiecentra op te richten binnen een stedelijke veiligheidscontext (voor allichtonen in Mechelen bijvoorbeeld).

Om even te antwoorden op de titelvraag: er komen dus wel degelijk gesloten voorzieningen waarbinnen jongeren opgesloten kunnen worden als straf. Men verkiest niet te spreken in termen van jeugdgevangnissen maar wel van federale detentiecentra, misschien klinkt het een al wat vriendelijker dan het andere. Vooral de veiligheid van de maatschappij is de hoofdreden tot opsluiting van de minderjarige. Laten we hopen dat deze motivatie zijn grenzen kent!

Het is zeer de vraag natuurlijk op welke manier en binnen welke termijn dit huidige ontwerp de parlementaire besprekingen zal doorkomen. De ongetwijfeld moeilijk werkbare bevoegdheidsverdeling tussen federale staat en gemeenschappen op zich en de machtsstrijd tussen deze twee niveaus hebben ertoe geleid dat het jeugdrecht voorwerp is geworden van een aan de sector deels vreemd politiek debat. Alle beleidsvoorstellen met betrekking tot deze sector dienen dan ook steeds binnen dit spanningsveld geïnter-

preteerd. En dan hebben we het nog niet gehad over het prijskaartje van de hervorming...

Tim OP DE BEECK

Assistent Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie
Katholieke Universiteit Leuven
Hooverplein 10
016/32.53.09.

E-mail: tim.opdebeeck@law.kuleuven.ac.be

NOTEN

- ¹ Zie Welwijs, 2001, jaargang 12, nr.1 met o.a. GOEDSEELS, E, "Hoe is het gesteld met de criminaliteit van de Vlaamse (schoolgaande) jeugd?" en VANFRAECHEM, I., "Herstelgericht groeps-overleg (Hergo)".
- ² De verklaring van de cursief gedrukte begrippen vindt de lezer in daartoe voorziene begrippenkader, dit in volgorde zoals voorgekomen in de tekst.
- ³ Art. 37 Wet op de Jeugdbescherming van 8 april 1965, gewijzigd bij de wet van 2 februari 1994.
- ⁴ Art. 53 Wet op de Jeugdbescherming van 8 april 1965, gewijzigd bij de wet van 2 februari 1994. Momenteel wel een paradoxale situatie omdat dit artikel in de praktijk reeds is afgeschaft maar de inwerkingtreding ervan is pas voorzien op 1 januari 2002.
- ⁵ 1997 56 1998 164 1999 158 (Vlaamse cijfers verkregen op Ministerie van Justitie)
- ⁶ Art. 38 Wet op de Jeugdbescherming van 8 april 1965, gewijzigd bij de wet van 2 februari 1994.

LITERATUURLIJST

- Cartuyvels, Y., "Jeugdrecht in België; wat is er veranderd?", *Orde van de Dag* 2000, afl.11, 7-13.
- Decock, G. en Vansteenkiste, P., *Herstel of sanctie. Naar een jeugdsanctierecht*, Gent, Mys & Breesch, 1999, 326p.
- Decock, G., *Jong, niet gek, wel straf: pleidooi voor een verantwoord jeugdstrafrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 22p.
- Geudens, H, Schelkens, W. en Walgrave, L., *Op zoek naar een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht. Een denkoefening*, K.U.Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, 1997, 46p.
- Goris, R., "Reportage: Kabinet Verwilghen trekt krijtlijnen nieuw jeugdrecht", *De Standaard* 24-03-2001.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, *Bijzondere jeugdbijstand in Vlaanderen*, 1994, 42p.
- Senaev, P., Eliaerts C. en Decock G., *Wetteksten Jeugdrecht*, Antwerpen, Maklu, 1998, 478p.
- Walgrave, L., *Met het oog op herstel. Bakens voor een constructief jeugdsanctierecht*, Leuven, Universitaire Pers, 2000, 178p.

INDIVIDUEEL WERKEN MET LEERLINGEN OF SCHOOL- EN LEERKRACHTONDERSTEUNEND

Een spanningsveld in de CLB-opdracht

Sinds 1 september 2000 vervangt het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) het PMS (psycho-medisch sociaal centrum) en het MST (Medisch schooltoezicht). Volgens het decreet (1/12/98) houdt deze integratie en naamsverandering een grondig gewijzigde en vernieuwde aanpak van leerlingenbegeleiding in. Voor de CLB's zit het eerste werkjaar er bijna op. Elk CLB had het laatste jaar af te rekenen met een veelheid van vragen en probleempunten. Er werden oplossingen gezocht, keuzes gemaakt en knopen doorgemaakt. Vele vragen bleven nog onbeantwoord of kwamen nog niet aan bod.

De redactie van Welwijs vond het de moeite om een aantal ervaringen voor haar lezers samen te brengen. Zij organiseerde hiertoe een rondetafel met een aantal CLB-ers, met de bedoeling een eerste open gesprek te voeren. Zoals de lezer verder kan zien kwamen veel thema's aan bod, het ene uitgebreider en meer uitgediept dan het andere en bleven andere belangrijke punten buiten beschouwing. De deelnemers aan de rondetafel zijn zich hiervan bewust en zullen in de toekomst rond specifieke thema's opnieuw het gesprek opnemen. De weerslag ervan zult u in volgende Welwijsnummers kunnen lezen.

Namen deel aan het gesprek: Georges Baeten (CLB GO, Tienen), Benjamine Hofman (CLB VGC, Brussel), Inge Huybregts (Ter Wende), Benny Van der Linden (CLB GO, Brasschaat), Hugo Van de Veire (VCLB, Gent), Lieve Van Dormael (PCLB, Hasselt), Martine Vranken (Stuurgroep CLB).

Van de redactie: Jan Tallon (VCLB, Leuven), Laurent Thys (VCLB, Leuven), Bea Vandewiele, Griet Verschelden en Nicole Vettenburg.

1. Individuele begeleiding versus school-/leerkrachtondersteuning

Op diverse plaatsen in het CLB-decreet wordt aangegeven dat de CLB's een ondersteunende functie hebben ten aanzien van de leerlingenbegeleiding: niet zelf de begeleiding opnemen maar opvoeders, leerkrachten en ouders steunen in hun begeleidingswerk en de school helpen bij de uitbouw van een interne leerlingenbegeleiding of van een eigen zorgverbredingsbeleid. Er wordt dus duidelijk een spoor getrokken naar 'systeembegeleiding'. Daartegenover staat dat de CLB-medewerkers zich sedert jaar en dag overspoeld weten door vragen om individuele hulp aan leerlingen met problemen. Op dat vlak verwierven zij een grote deskundigheid. Hoe kan je binnen deze realiteit toch werk maken van de school-/leerkrachtondersteunende opdracht? Dit werd de uitgangsvraag voor het rondetafelgesprek.

Een spanningsveld op verschillende niveaus

Het geschetste spanningsveld laat zich op voelen op verschillende niveaus.

Ten eerste binnen het CLB zelf. In de CLB's groeide er naar aanleiding van de discussies rond het decreet een grotere overlegcultuur. Meer overleg maakt dat de competenties, vaardigheden en expertises van de desbetreffende medewerkers beter gekend zijn en kunnen worden ingezet. Medewerkers die jarenlang ervaring en expertise hebben opgebouwd in het individuele werken hebben het in die overlegcultuur moeilijk om in het perspectief van schoolondersteunend werken te treden.

Ten tweede is het spanningsveld ook voelbaar op schoolniveau. De school heeft hoge verwachtingen ten aanzien van het CLB. Het CLB kan deze slechts waarmaken als de school ook investeert in leerlingenbegeleiding. Dikwijls is dit niet zo. Meestal is de school eerder prestatie- of productgericht en dat staat haaks op de procesbegeleiding die het CLB beoogt.

Het spanningsveld heeft tenslotte ook te maken met het werken tegen de achtergrond van het decreet. Het decreet reflecteert beleidsverwachtingen en ziet de CLB's als een hefboom om aan onderwijsvernieuwing in de scholen te werken. Deze verwachtingen dienen de CLB's waar te maken met het beschikbare personeel en tegen de verwachtingen in van de scholen. Hier gaat het over de spanning tussen wat het beleid van de CLB's verwacht en wat de context hen toelaat te realiseren.

Individuele begeleiding of schoolondersteuning

Het antwoord is: beide maken deel uit van de CLB-werking. Het CLB krijgt vooral vragen voor individuele hulp aan leerlingen maar mag zich daardoor niet volledig laten opsorpen. Als het CLB iets wil doen voor leerlingen dan is het bijna vanzelfsprekend dat het ook kijkt naar wat er in de school en de klas gebeurt of kan gebeuren. De leerkracht is omwille van haar dagelijkse omgang met de leerlingen een belangrijke bondgenote. Met de leerkrachten overleggen over wat er in de klas gebeurt en kan gebeuren is een wezenlijk onderdeel van de leerlingenbegeleiding.

Als centrum voor leerlingenbegeleiding kiest het CLB ervoor om samen met de school en de leerkrachten een deskundige leerlingbegeleiding uit te bouwen. Zoals voor de pedagogische begeleiding zijn school en leerkrachten cliënten van het CLB, met dit verschil dat de eersten zich richten op de onderwijsbegeleiding en de tweeden op de leerlingenbegeleiding. Dat er raakvlakken zijn staat echter buiten kijf.

Schoolondersteuning niet vanzelfsprekend

In de onderhandelingen met de school kan het schoolondersteunend werken vastgelegd worden. Dit houdt meer in dan het maken van duidelijke afspraken. Dit veronderstelt visie, explicitering van visie in activiteiten en vaardigheden. Wanneer geen kader en aanbod voor schoolondersteuning wordt aangereikt dan zullen er geen vragen komen. De CLB-medewerkers zullen

blijvend vragen krijgen in verband met individuele hulp wanneer ze zich niet anders positioneren in de school. Dit is een belangrijk punt... het verwerven van een positie in de school van waaruit de school zelf kan/mag bevestigd worden op haar zorgzaamheid voor leerlingen. Om een dergelijke positie te kunnen verwerven heeft de CLB-medewerker een sterke ruggensteun nodig vanuit de eigen organisatie. Het decreet zelf draagt daartoe bij alsook de schaalvergroting. De individuele CLB-medewerker is nu minder geïsoleerd bezig en er is de mogelijkheid om binnen de 'grootschalige' organisatie te werken met domeincoördinatoren die een inhoudelijke input kunnen doen. Het decreet heeft ook het contact en overleg tussen de CLB van dezelfde regio bevorderd. Op sommige plaatsen worden er overeenkomsten -soms net overstijgend- gemaakt om regionale werkingen op te zetten. De huidige ontwikkelingen binnen de integrale jeugdhulpverlening kunnen voor een bijkomende impuls zorgen.

Vrijstellen voor het preventieve werk

In de praktijk wordt vastgesteld dat de CLB-medewerkers weinig tijd over hebben voor het structurele, het preventieve werk. Het individuele werk is steeds dringender en krijgt prioriteit. Misschien is het in de toekomst aangewezen om -zoals in de comités voor bijzondere jeugdzorg- mensen volledig vrij te stellen voor het preventieve werk, mits een permanente koppeling blijft naar de individuele begeleiding (via teamoverleg en beperkte permanentieopdracht). In de comités hebben preventiewerkers het moeilijk om au sérieux te worden genomen. Werken aan structurele veranderingen, waarbij deelnemen aan overlegmomenten, uitwerken van acties, opzetten van vorming, enz. behoren, worden door de hulpverleners als minder belangrijk en dringend ervaren dan het individuele werk. Mogelijks ligt dit binnen de CLB's iets gemakkelijker. De effecten van b.v. multidisciplinair werken of collegiale ondersteuning, laten zich wellicht sneller voelen op het individuele werk in de school dan dit het geval is in de brede welzijnssector.

De uitbouw van het preventieve luik zou gemakkelijker kunnen gerealiseerd worden, mochten er mensen worden toegevoegd voor preventieve opdrachten of tijdelijke projecten. Nu dit niet het geval is moeten er keuzes worden gemaakt. B.v. in Gent werden 2 van de 100 mensen vrijgesteld voor de preventieve opdracht. Dit is niet veel, maar het maakt wel reeds één en ander mogelijk. B.v. Op een aantal scholen kwam het inschrijvingsbeleid ter sprake. Starten met een goeie intake, hoe doe je dat? De preventiewerker, of de van individueel werk vrijgestelde persoon, kon hier werk van maken. Deze medewerkers kunnen ook een belangrijke ondersteunende rol hebben bij hun collega's.

2. CLB-werking

Veranderingsproces stimuleren

De huidige CLB-medewerkers hebben veel ervaring en expertise in het individuele werken, maar weinig of geen in het structurele, schoolgerichte werken. Zij doen dit individueel werk zeer goed, voldoen hierbij aan de verwachtingen van de scholen en worden erop gewaardeerd door de leerkrachten. Op het vlak van schoolgericht werken hebben zij weinig ervaring. De nieuwe opdracht vraagt een mentaliteitsverandering en visieontwikkeling bij de CLB-medewerkers.

Dit veranderingsproces wordt bemoeilijkt omdat de CLB-medewerkers het gevoel hebben veel te realiseren en ook ondersteuning krijgen van de basis. Leerkrachten zijn tevreden, de relaties lopen goed, enz. Waarom vragen men dan van bovenaf om te veranderen?

Je medewerkers te vaak wijzen op het gemis aan effect op schoolniveau introduceert daarenboven faalangst. Ook telkens opnieuw aangeven 'er moet nog een en ander veranderen' roept spanning op, temeer omdat diezelfde medewerkers van de scholen het signaal krijgen 'wat je doet is goed en voldoet aan onze verwachtingen'. Sterke motivering van het CLB-team is een meer aangewezen strategie. Maar ook dan blijven de medewerkers stuiten op weerstanden van de school.

CLB-medewerkers hebben nood aan bijscholing op dat vlak. Maar hoeveel tijd hebben zij om de gevraagde deskundigheid, nl. procesbegeleiding opzetten naar de school, te verwerven? Bovendien veronderstelt dat ook een ander mandaat van de CLB-medewerker naar de school toe. Werken met contracten veronderstelt dat school en CLB min of meer een gemeenschappelijke visie hebben over hoe het onderwijs georganiseerd moet worden in die school. Dat gesprek wordt (nog) niet gevoerd.

In het veranderingsproces bij CLB's en scholen kunnen het nascholingsbeleid en de pedagogische begeleiding een belangrijke rol opnemen.

Flexibiliteit en op ritme van de school

De afstemming tussen verschillende disciplines moet nog groeien. Preventie, structureel werk en individuele hulpvraag maken deel uit van een continuum waarbij het CLB-team voldoende expertise moet kunnen ontwikkelen om dit op te nemen in functie van de actuele situatie in een school: van vraaggestuurd voor om het even wat naar meer doordachte preventieve en pedagogische beleidsopties. CLB blijft ondersteunend en sensibiliserend naar school toe en loopt mee op ritme van school en haar noden. Dit is moeilijk omdat je nooit homogene schoolgroepen hebt en je als CLB meer dan flexibel moet werken. Waar kunnen CLB's dan een herkenbaar gezicht ontwikkelen?

Ook stelt zich bij de herstructurering het probleem van het inzetten van de juiste CLB-medewerker op de juiste plaats. Vooral de snelheid waarmee het personeelskader moest worden ingezet hypothekeert de uiteindelijke werking. Kleine bijstellingen op korte termijn kunnen nog gebeuren maar destabiliseren toch de continuïteit naar de scholen.

Om de evolutie van persoons- naar meer structureel gericht werken te stimuleren en te evalueren kan het preventiemodel van F. De Cauter als instrument worden gebruikt¹. De preventieve structurele aanpak zou het aantal leerlingen in de individuele hulpverlening moeten doen afnemen.

Eigen deskundigheid verhogen

De CLB's kunnen hun medewerkers ondersteunen maar hebben niet de middelen om medewerkers deskundig bij te staan. In Nederland ontwikkelden de landelijke pedagogische centra een aantal materialen, methodieken en visies die stimulerend zijn voor de praktijk. In Vlaanderen gebeurde dit in beperkte mate reeds in de PMS-periode. Bepaalde PMS-centra opteerden ervoor mensen vrij te maken om binnen een projectwerking -b.v. het project 'verhogen van handelingsbekwaamheid van leerkrachten', 'vertrouwensleerlingen', 'onthaalbeleid'- be-

paalde instrumenten te ontwikkelen. Deze zijn dienstig voor de scholen en de collega's. Zij geven een gemakkelijke introductie naar schooldirectie en leerkrachten omdat je hen concreet iets kunt bieden.

Uiteraard kunnen materialen en methodieken gemakkelijker ontwikkeld worden met extra middelen. Op het eigen contingent geeft dit spanningen omdat een aantal mensen het gevoel hebben "wat daar wordt gedaan moet nog renderen, terwijl wij het hier met minder moeten dragen". In feite zou die marge door het beleid dat deze werking belangrijk vindt, moeten worden gegeven.

Hetzelfde geldt voor de coördinatietaken. Centra die hier echt in investeren zien ook spanningen bij degenen die het andere werk moeten opnemen. Terwijl zo'n taak echt nodig is: samenwerking met andere organisaties, kwaliteitsbeleid, navormingsplan, ICT-plan en ICT-coördinator, een aanwijsbaar netwerk, enz. zijn nieuwe functies en dit vraagt de nodige coördinatie en middelen.

Te veel... dus keuzes maken

De CLB's kregen in het decreet een uitbreiding van taken. Bovendien moeten zij actief betrokken worden bij de uitbouw van de integrale jeugdhulp. Zij zullen hun inbreng in het netwerk van organisaties moeten expliciteren. Er zal van hen gevraagd worden welke bijdrage zij kunnen leveren aan het hulpverleningstraject van kinderen en jongeren. Een actieve inbreng is nodig, anders zullen zij achteraf belast worden met een takenpakket dat onmogelijk uit te voeren is. Dit was vroeger ook al zo. Omdat het PMS/CLB kort bij de school staat, gratis dienstverlening geeft, een heel brede spreiding heeft en werkt met een multidisciplinair team wordt op hen veelvuldig een beroep gedaan.

Ook de structurele uitbouw maakt dat men vaker een beroep op hen doet. B.v. een integratiecentrum neemt contact en zegt "jullie hebben een interculturele bemiddelaar, kan die het steunpunt zijn voor de lijst van tolken voor alle scholen?"

Dit wijst erop dat het CLB een interessant concept is maar er had dubbel zoveel personeel moeten zijn en er had een veel duidelijker ontwikkelingsplan aan het decreet verbonden moeten zijn. Men heeft nieuwe opdrachten aan dezelfde mensen gegeven en dat is niet haalbaar. Iets gelijkaardigs doet zich voor met het NI-CO-project, dit is het informaticaproject om op korte termijn een elektronisch dossier te realiseren. Het beleid investeert 100 miljoen in het initiatiepakket maar er wordt geen opvolgingsbeleid of ontwikkelingsplan aan gekoppeld. De initiële investering zal hierdoor minder renderen.

De concrete realiteit waarmee een CLB-directie nu bezig is, dat is de vaste benoemingen, verlofstelsels, enz. Volgend jaar moet dat kader weer volledig zijn, er moeten nieuwe aanwervingen gebeuren, dat geeft heel wat consequenties op het herschikken van mensen over de teams. Het personeelsbeleid, waarvoor ook niemand extra wordt betaald, vraagt veel tijd.

De veelheid van taken is niet verrekend in de omkadering. Dat surplus demotiveert. Als de CLB's de bijkomende taken, die met kwaliteit hebben te maken, willen opnemen dan hebben zij te weinig tijd. "Bij het berekenen van de nodige tijd moet je niet alleen de zorg die bepaalde leerlingen vragen tellen, maar ook het feit dat je dit moet doen in een aanwijsbaar netwerk, met zorg voor

kwaliteit, binnen een multidisciplinair team en in een zeer nauwe communicatie met je scholen".

De verkeerde inschatting van de personeelsomkadering in functie van de opdrachten en de verwachtingen getuigt ervan dat de overheid niet echt vertrekt vanuit een visie en niet toekomstgericht denkt.

Voor de CLB's dringt zich een pragmatische aanpak op. Zij moeten voor zichzelf keuzes maken. Eens die keuzes zijn gemaakt moet daar consequent naar gehandeld worden. "Want als je alles op een rijtje begint te zetten van wat je moet doen, dan doe je niets meer, dat werkt zo verlamdend..."

En het hoeft niet allemaal tegelijk...

Het decreet heeft aan het CLB geen beter profiel gegeven. De hele discussie heeft zich gaandeweg toegespitst op de structurele hervorming en de integratie van PMS/MST. Over het inhoudelijke luik was te weinig eensgezindheid; de inhoudelijke invulling werd hierdoor veel te breed.

De brede invulling heeft ook te maken met de positionering van de CLB's: buiten en onafhankelijk van de school. Daarvoor wordt een prijs betaald. De CLB's moeten telkens rekening houden met de eigenheid van de school, de eigen schoolcultuur met eigen visie op leerlingenbegeleiding. Binnen hun centrum ontwikkelen zij ook een -eventueel- andere visie. Die willen zij transponeren op alle scholen met hun verschillende schoolcultuur. Dit lukt niet. Er moet onderhandeld en samengewerkt worden. CLB's moeten zich flexibel opstellen (zie hoger).

Voor elk van de scholen wordt het profiel van de school met betrekking tot leerlingenbegeleiding het uitgangspunt: wat doen ze al, wat zijn de noden en hoe sluit het CLB daar best op aan? "De rest vergeet je dan maar even tot het moment dat je kunt opschuiven..."

De medische discipline loopt het gevaar een eigen ontwikkeling te kennen. Momenteel worden vooral artsen tot en met opgeslorpt door het verplichte CLB-gedeelte. Aan grondig teamwerk en ingaan op andere vragen komen zij nauwelijks toe. Zij worden ook verplicht alle leerlingen op te volgen, dit in tegenstelling tot de andere disciplines die meer probleemgericht kunnen werken. Het aandeel van de medische discipline in schoolondersteunend werk is dan ook gering. Dit zou nochtans zeer zinvol kunnen zijn (b.v. drugbeleid, werk maken van gezonde voeding op school, EHBO-beleid, GVO...).

Het CLB kan misschien wel de voorgestelde draaischijf zijn. Het zit eigenlijk reeds in het decreet.

In feite kan de conclusie zijn: een goed decreet maar een slecht beleid. In het decreet zitten voldoende elementen om schoolondersteuning en leerkrachtencoaching op te nemen. Maar het is te breed. Als je alles wat er in staat wil realiseren... is het niet doenbaar.

De consequentie is dan: het hoeft niet allemaal tegelijk. Zo staat het niet in het decreet, maar het is er wel een consequentie van.

3. Ondersteuning door de Stuurgroep

Voor de CLB's vormt het een probleem dat er geen ontwikkelingsplan was uitgetekend rond het decreet. Maar ondertussen moeten de centra wel een en ander concretiseren. "Het verdriet zit hem toch in het feit dat we moeten werken volgens de nieuwe krachtlijnen terwijl de voorwaarden die dat moeten mogelijk maken nog moeten

worden ontwikkeld. Men heeft contact met de school, men moet zich waarmaken, men moet zich bewijzen, er moet geregistreerd worden, men wordt achteraf bevraagd, de inspectie komt, er worden conclusies geformuleerd”.

Het decreet voorzag in de oprichting van een tijdelijke stuurgroep. Deze kreeg de opdracht de centra en de pedagogische begeleidingsdienst te ondersteunen bij het ontwerpen van een kwaliteitsbeleid voor de centra en bij het opstellen van beleidscontracten en beleidsplannen². Was het goed om dit ondersteuningsproces aan een stuurgroep toe te kennen? Het wordt bijzonder positief ervaren dat de stuurgroep netoverschrijdend, 'internetten', werkt. Maar ook de stuurgroep kampt met overbevraging. Hij kreeg drie opdrachten: kwaliteitszorg, beleidsplannen en communicatie. Vrij snel sloeg hij de brug tussen het beleid, de koepels en de CLB's. Hij vormt een draaischijf tussen die actoren, met als gevolg dat die groep niet alleen met de drie opgelegde taken bezig is maar met alles wat met heel de (CLB-)ontwikkeling te maken heeft, o.a. registratie, multidisciplinair dossier, samenwerking welzijn/onderwijs, integrale jeugdhulpverlening, informatisering, preventieve gezondheidszorg, welzijnswet, anderstalige nieuwkomers, modularisering van het beroepsonderwijs. Juist zoals de CLB's krijgt deze stuurgroep dit allemaal tegelijkertijd over zich heen. Na één jaar beginnen zich tendensen af te tekenen. Nu moeten er keuzes worden gemaakt, die kunnen worden aangebracht door de mandaathouders. Het probleem hierbij is dat er nog geen gelijklopende visie is en dat het proces op het niveau van de centra nog moet doorlopen worden. Meer nog. Er is nood aan een gemeenschappelijke visie binnen de sector. De integrale kwaliteitszorg zou een goeie kapstok zijn om een aantal begrippen te ontwikkelen. Men moet hier niet van nul beginnen. Binnen de welzijnssector werd reeds heel wat denkwerk verricht rond kwaliteitszorg (o.a. respectvolle dienstverlening). Dit kan als input worden gebruikt en op relevantie en bruikbaarheid worden getoetst. Maar dit veronderstelt dat je weet welke richting je wil uitgaan met de CLB's. Op dit vlak werd het voorbije jaar een heel proces doorlopen.

Het rondetafelgesprek bewijst nog maar eens op hoeveel vlakken de CLB-sector in ontwikkeling is en hoeveel facetten er met die ontwikkeling als CLB te maken hebben.

4. Integrale jeugdhulpverlening

De huidige ontwikkeling van de integrale jeugdhulpverlening wordt ondersteunend ervaren. Zij bestrijkt het hele traject: van de zorgvraag van het kind/gezin tot wat aan hulp geboden wordt en evaluatie van deze hulp³. Deze werkwijze zal duidelijk maken waar de goeie of minder goeie schakels zitten. B.v. wie neemt de diagnosticering van leerproblemen/gedragsproblemen op? Een andere vraag betreft de registratie. Wie zal welke registratie op zich nemen? En dienen de registratiesystemen niet eerst op elkaar afgestemd te worden?

Binnen de integrale jeugdzorg ontwikkelen zich een aantal pistes die consequenties hebben voor de CLB's. O.a. kwaliteitseisen voor diagnostiek, netwerkontwikkeling, intake, registratie. Gaan de CLB's kunnen opnemen wat van hen verwacht zal worden? Dezelfde vraag leeft ook bij de Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW) en alle laagdrempelige diensten. Alleen hebben de CLB's massaal veel klanten. Iedereen die een traject doorloopt, passeert immers de school.

De integrale jeugdhulpverlening wordt als een interessante ontwikkeling ervaren, maar ook het zoveelste dat er voor de CLB's bijkomt. Dit vraagt middelen en competenties. Je kan niet gelijktijdig onder grote druk uitvoerend werken en ontwikkelingswerk en denkwerk verrichten.

In Vlaanderen is ondersteuning geven aan ontwikkeling altijd een zwak punt geweest. Men heeft geïnvesteerd in de basis (o.a. directe omkadering van de leerlingen) en er is een grote versnippering van diensten die op hetzelfde terrein werken. In dit opzicht is de ontwikkeling van de integrale jeugdhulp positief, alleen moet het veel te snel gaan, liefst binnen de huidige legislatuur en dit hypothekeert de uitbouw.

5. Besluitend: er werd een proces afgelegd

Als we vandaag in staat zijn om een aantal dingen te duiden dan is dit omdat de CLB's een proces hebben afgelegd en omdat de stuurgroep een proces heeft afgelegd in het vinden van elkaar over de netten heen. Nu kunnen er bakens worden gezet en keuzes worden gemaakt. Weerstand tegen verandering is er altijd. Eerst tegen de overdracht van het personeel en het zich waarmaken in het veld. Nu komen een aantal ontwikkelingen tot stand die vrij veel impact gaan hebben voor wat betreft de werksituatie van mensen in het veld. De weerstand zal nog toenemen. Een voorbeeld: het multidisciplinair dossier. Vanaf 1 januari moet met een multidisciplinair dossier worden gewerkt. Dit heeft een primaire invulling gekregen, maar op het veld steunt de werking grotendeels op vroegere ervaring. De lijnen van de kwaliteitszorg zijn nooit uitgetekend geweest, die gaan zich in de loop van de rit ontwikkelen. Voor de CLB's wordt dit een proces van vallen en opstaan. Welwijs wou met dit rondetafelgesprek enigszins bijdragen tot dit proces.

Nicole VETTENBURG
Laurent THYS
Redactie Welwijs

NOTEN

¹ Zie: Vettenburg, N. en Vandewiele, B., Preventie van antisociaal gedrag op school, de bruikbaarheid van het preventiemodel van F. De Cauter, *Welwijs*, 2001, 1, 36-39.

² Meer informatie over de samenstelling en de organisatie van de stuurgroep: zie de bijdrage van de kernstuurgroep-CLB 'PMS+MST=CLB', *Welwijs*, 2000, 3.

³ Zie synthesesnota Integrale Jeugdhulpverlening, *Welwijs*, 2001, 1.

Levenslang & Levensbreed Leren

Op 4 mei 2001 bracht de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming verslag uit aan de Vlaamse regering over het maatschappelijk debat dat over dit onderwerp was afgesloten op 24 april 2001. De resultaten van dit debat zullen opgenomen worden in het Belgisch rapport dat eind juni 2001 zal overgemaakt worden aan de Europese Commissie. Dit debat zal uiteindelijk aanleiding geven tot een actieplan dat ter goedkeuring zal voorgelegd worden aan de Vlaamse regering. Het Vlaamse initiatief staat niet alleen. Het dient gezien te worden in een ruimere internationale politieke context. De Europese Raad van Lissabon van maart 2000 nam de optie om LLL te zien als een essentiële voorwaarde om de overgang naar een kenniseconomie en kennismaatschappij te realiseren.

Het Europese Memorandum¹

Het memorandum is het resultaat van een decennium nationaal en internationaal denk- en beleidswerk rond de nieuwe economische realiteit die zich vanaf het begin van de jaren negentig aftekende. De wijzigende productie-, handels- en investeringspatronen hadden toen een hoge structurele werkloosheid en een groeiend tekort aan gekwalificeerd personeel tot gevolg. Dit grote onevenwicht tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt was niet te herstellen via de bijsturing van de traditionele initiële opleidingen nl. het dagonderwijs voor jongeren. In 1996 werd het "Europees Jaar voor onderwijs en scholing tijdens het gehele leven" gehouden dat sterk sensibiliserend heeft gewerkt voor LLL.

De maatschappelijke relevantie van LLL wordt vooral gezien enerzijds in het bevorderen van actief burgerschap en anderzijds in de verhoging van de inzetbaarheid. We leven in een complexe sociale en politieke wereld: de burger moet op een positieve manier met culturele, etnische en linguïstische verschillen leren omgaan. Bovendien is er de uitdaging om Europa op wereldschaal concurrentieel te houden ondanks onze eerder beperkte voorraden aan grondstoffen en de verschuiving van de meer elementaire productieprocessen naar de lageloonlanden.

Men wil daarom komen tot een allesomvattende en coherente strategie voor de omschakeling van onze huidige productie- en consumptiemaatschappij naar een kennismaatschappij. Hierbij worden de mensen als de belangrijkste actoren gezien. Men vindt het ook essentieel dat alle vormen van leeractiviteiten in rekening worden gebracht en beter op elkaar afgesteld worden. Het gaat hier dan zowel om de reguliere leeractiviteiten die plaatsvinden in onderwijs- en opleidingsinstellingen en die leiden tot diploma's en getuigschriften, als de niet-reguliere en de informele leeractiviteiten. Hiertoe zal er een geleidelijk osmose moeten ontstaan tussen de verschillende onderwijs- en opleidingsstructuren. Men wil komen tot een naadloos onderwijs- en opleidingscontinuüm "van wieg tot graf" waarbij een kwalitatief hoogstaand basisonderwijs voor iedereen een essentiële grondslag vormt.

Op grond van de hogervermelde beschouwingen formuleert het memorandum een zestal kernboodschappen:

1° nieuwe basisvaardigheden voor iedereen, waarbij basisvaardigheden geformuleerd worden als vaardigheden die nodig zijn om actief te kunnen participeren in de kennismaatschappij en de kenniseconomie;

2° meer investeren in menselijke hulpbronnen, wat een ontwikkeling impliceert in de richting van een cultuur van gedeelde verantwoordelijkheid tussen de overheid, de sociale partners, de werkgevers en de werknemers en medefinancieringsovereenkomsten voor deelname aan LLL;

3° onderwijs- en leermethodes innoveren waarbij leerkrachten en opleiders minder lesgevers zijn maar wel gidsen, mentoren en bemiddelaars;

4° leeractiviteiten naar waarde schatten waarbij alle leeractiviteiten - ook de niet-reguliere - zichtbaar en adequaat erkend worden en waarvoor nieuwe hoogwaardige beoordelingsvormen² zullen moeten ontwikkeld worden om eerdere studies en opgedane ervaringen te honoreren;

5° begeleiden en advies herdenken met als uitgangspunt een continu proces waarin betaald werk slechts een onderdeel vormt en waarin het onderscheid tussen studieadvies, beroepskeuzebegeleiding en persoonlijke begeleiding overstegen wordt omdat het niet langer gaat om het kiezen tussen een reeks studie- of werkaanbiedingen dan wel om een ingaan op een persoonlijke vraagstelling in functie van het plannen en uitvoeren van een individueel levensproject;

6° leeractiviteiten dicht bij huis brengen wat inhoudt dat de lokale beleidsinstanties hier in belang en betekenis winnen en dat er ook aan het inschakelen van andere locaties dan de traditionele onderwijs- en opleidingsinstellingen dient gedacht te worden.

Het maatschappelijk LLL-debat in Vlaanderen

Binnen deze internationale context werd deze thematiek ook in Vlaanderen aangepakt. Op 12 december 2000 werd een maatschappelijk debat over LLL gelanceerd met als basis het CONBEL-rapport³. Dit rapport werd in de periode van 1998 tot 2000 in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap opgesteld door het Centrum Sociale Pedagogiek van de Katholieke Universiteit Leuven en de Vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent. Het debat werd begin februari 2001 nog uitgebreid met het hogervermelde Memorandum van de Diensten van de Europese Commissie. Het CONBEL-rapport bevat twee soorten elementen: enerzijds de kernideeën (22 in totaal) die voorgedragen worden en anderzijds een aantal mogelijke voorstellen of operationalisering (82 in totaal). Beide soorten gegevens worden onder vier hoofdingen gepresenteerd: het leren faciliteren of toegankelijker maken, leren valoriseren of het leren maatschappelijk beter waarderen, beleid maken en tenslotte de randvoorwaarden.

Het leren faciliteren omvat acht kernideeën:

1. het leggen van een leerfundament via het initieel onderwijs, waarbij het diploma van het secundair onderwijs als een minimumvereiste wordt beschouwd en waarbij een startkwalificatie dient geboden, tevens moeten er inhaaloperaties voorzien worden voor hen die niet meteen kunnen voldoen aan de minimum onderwijsvereisten en verblijfsmogelijkheden voor op latere leeftijd;
2. het scheppen van een leerklimaat, waarbij het leren kan ervaren worden als belangrijk, prettig en verrijkend;
3. de vraagstimulering is het zwakke punt in Vlaanderen omdat tot voor kort voornamelijk vertrokken werd vanuit de organisatie van het onderwijsaanbod, wat leidt tot maatschappelijk onevenwicht in de participatie aan het onderwijs i.p.v. achterstandsgroepen op te sporen en te stimuleren;
4. de behoefte detectie en de bepaling van educatieve noden, die essentieel zijn voor een meer vraaggestuurd onderwijsbeleid, dienen te stelen op beraad tussen alle relevante actoren m.i.v. de lerenden zelf;
5. het ondersteunen van non- en informeel leren door de versterking van leeromgevingen omdat het leren niet enkel plaatsvindt in een georganiseerde formele educatieve setting;
6. het versterken van leren op de werkplek waarbij arbeidsorganisaties (ondernemingen, overheidsadministraties, social profit-organisaties) gezien worden als lerende organisaties en medewerkers in kader- en staffuncties beschouwd worden als "kenniswerkers" binnen een krachtige leeromgeving;

7. de opleidingen modulariseren wordt gezien als een logische stap in het flexibiliseren van het onderwijs omdat deelkwalificaties na elkaar kunnen verworven worden en via zeer verschillende opleidingsinstanties;

8. de toeleiding, de leerbemiddeling en de ontsluiting van het aanbod moet herzien worden om vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd te krijgen zowel op individueel als op organisatorisch vlak.

Het valoriseren van het leren wordt behandeld in drie kernideeën:

9. het certificeren van opleidingen en kwaliteitszorg moet meer loskomen van opleidingsinstanties en het formele opleidingsaanbod m.a.w. het wordt minder relevant waar de kennis en vaardigheden verworven werden;

10. de erkenning van ervaringskennis en -competenties moet toelaten om particuliere informele leer- of werkervaringen al dan niet vertaald in afzonderlijke 'units', studie-eenheden of -modules, over verschillende tijdstippen en plaatsen heen, te accumuleren en te valideren door ze te erkennen;

11. het diploma is enkel te zien als een startkwalificatie voor een beginnende professional en verdere opleiding en vorming in de loopbaan moet sterker gevaloriseerd worden.

Het beleid maken krijgt vijf kernideeën mee:

12. een integraal en gepland beleid vraagt - omwille van de veelzijdigheid en de omvang van het aantal actoren - een beleidsvisie met daaraan gekoppeld een breed maatschappelijk debat, een integrale beleidsnota 'Leren een leven lang' en tenslotte interdepartementale meerjarenplannen;

13. de kerntaken van de overheid, verantwoordelijkheden en financiering zullen duidelijk moeten aangegeven worden met een gezond evenwicht tussen publieke en private verantwoordelijkheden;

14. een kaderdecreet levenslang leren moet dienst kunnen doen als toetssteen voor de andere sectorale of particuliere decreten;

15. een interdepartementale Commissie Levenslang leren op het niveau van de Vlaamse Overheid;

16. het voeren van een interactieve beleidsvorming of een voortdurende dialoog tussen alle betrokkenen in alle fasen van het beleidsproces.

De randvoorwaarden worden omschreven in zes kernideeën:

17. nood aan netwerken, partnerships, samenwerking, coördinatie i.p.v. de traditionele hiërarchische beleidsstructuren zijn noodzakelijke voorwaarden omwille van de veelsoortige aanbieders in een zeer pluriform educatief landschap;

18. het opvoeren van de monitoringscapaciteit van het beleid op basis van basisindicatoren en statistische parameters;

19. de werving, het statuut en de opleiding van educatoren (leerkrachten, opleiders, vormingswerkers, trainers, coaches, supervisors, leerbegeleiders, VTO-consulenten, sociaal-culturele animatoren,...)

20. de flexibilisering van de traditionele educatieve voorzieningenstructuur omdat het LLL andere - minder traditionele - doelgroepen naar voren brengt dan voorheen met ook andere educatieve behoeften;

21. een onderzoeksprogramma levenslang leren voor Vlaanderen dat interdepartementaal werkt;

22. een ontwikkelingsprogramma levenslang leren voor Vlaanderen steunend op modelprojecten.

Het syntheserapport over dit belangrijk maatschappelijk debat is te verkrijgen aan de prijs van 500 BEF bij: Marc Vlecken, Centrum Sociale Pedagogiek, Vesaliusstraat, 2, 3000 Leuven, of marc.vleckenped.kuleuven.ac.be of via rekeningnummer 432-0000221-73 met vermelding: "rapport maatschappelijk debat LLL"

Jan TALLON
Molenstraat 97

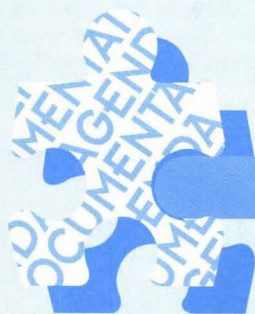
3010 Leuven
jan.tallonpandora.be

Noten

¹ De tekst is te downloaden via: www.psy.kuleuven.ac.be/levenslangleren/memorand.htm

² APEL: Accreditation of Prior and Experiential Learning: evalueren en erkennen de kennis, de vaardigheden en de ervaring die mensen over lange periodes en in verschillende contexten, ook in niet-reguliere en informele settings, hebben verworven.

³ De tekst is te downloaden via: www.psy.kuleuven.ac.be/levenslangleren/memorand.htm

AGENDA EN DOCUMENTATIE

Aankondiging studienamiddagen "ongecensureerd" (Hiva)

De sector onderwijs en arbeidsmarkt van het Hiva (Hoger Instituut voor de Arbeid) organiseert in de loop van 2001 een aantal studienamiddagen "Ongecensureerd", rond thema's die te maken hebben met de sociale ongelijkheid in het onderwijs. Op dinsdag 16 oktober 2001 is er de studienamiddag rond het thema "De uitstroom naar het buitengewoon basisonderwijs: wie wikt en weegt" en op donderdag 8 november rond het thema "De financiering van het levenslang leren".

Bijkomende informatie kan aangevraagd worden bij Mevr. Nancy Vertongen, HIVA, E. Van Evenstraat 2e, 3000 Leuven, tel.: 016/32.33.70, fax: 016/32.33.44, e-mail: nancy.vertongen@hiva.kuleuven.ac.be., website: <http://www.kuleuven.ac.be/hiva> onder de rubriek "Nieuws en agenda".

Zingeving: Jongeren en volwassenen in dialoog.

Op zaterdag 20 oktober 2001 vindt te Gent de negende dialoogdag van de vzw DIROO (Dialoogcentrum Reflectie op Opvoeding en Onderwijs vzw) plaats. Deze dialoogdag zal gebeuren in aanwezigheid van vele jongeren tussen 16 en 20 jaar. Voor meer informatie: DIROO, Vitsdam 6, 2880 Bornem, tel.: 03/899.22.11, fax: 03/899.34.38, e-mail: diroo.bornem@pi.be en website: www.diroo.be.

Vorming, training en opleidingswerk BALANS

Met dit vormingspakket richt Balans zich op iedereen die professioneel bezig is met vorming, training en opleiding. Potentiële deelnemers zijn expert in hun eigen vakgebied en kijken uit naar een opleiding waar ze zich verder kunnen bekwalen in het stimuleren van levend leren. De vorming richt zich in eerste instantie op begeleiders van leer- en veranderingsprocessen bij volwassenen en jongvolwassenen. Voor meer informatie: Balans, Antwerpsesteenweg 573, 9040 Sint-Amandsberg, tel.: 09/229.15.38, fax: 09/229.22.53, e-mail: balans@vspw.be, website: <http://www.vspw.be/balans.htm>.

Zomerprogramma Stichting-Lodewijk de Raet

In "Berichten 2001" stelt de Stichting-Lodewijk de Raet haar zomerprogramma voor. De Stichting-Lodewijk de Raet organiseert vorming rond o.a. volgende thema's: actualiteit en samenleving, computer en internet, mens en organisatie, onderwijs,... Voor meer informatie: Stichting-Lodewijk de Raet, Liedtsstraat 27-29, 1030 Brussel, tel.: 02/240.95.00, fax: 02/242.26.10, e-mail: info@stichtingderaet.be.

Studiedag 'seksueel geweldvoorkomen en beleid voeren'

Op 12 oktober 2001 organiseert CGSO Trefpunt en het vormingscentrum Jos van Ussel in samenwerking met Educatief Centrum

Politie Gent en het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, een studiedagvoormiddag voor onderwijs rond preventie van en beleid inzake seksueel geweld. De studiedag gaat door in Gent, Politie, Educatief Centrum - TSD en is gratis. U dient zich in te schrijven voor 20 september. Voor meer informatie kunt u terecht bij CGSO Trefpunt, tel. 09/221 07 22, fax: 09/220 84 06, e-mail: cgsopandora.be. Contactpersoon: Erika Frans.

VIBOSO - Vorming, Training en Opleiding

VIBOSO heeft ook voor het najaar 2001 een aantal cursussen, trainingen en verdiepingsmodules gepland. Volgende thema's komen hierin aan bod: Gender, (n)iets voor jou?; Bewonersparticipatie in de sociale huisvesting; Onderhandelen op strategisch niveau; Creatief denken; Netwerken in de sociale sector; Motivationale gespreksvoering; Werken met groepen; Basisopleiding Opbouwwerk. Voor informatie kunt u terecht bij: VIBOSO, Vooruitgangstraat, 323, 1030 Brussel. Tel.: 02/201 05 65, fax: 02/201 05 14, e-mail: infoviboso.be. Surf ook naar www.viboso.be voor inschrijvingen en meest recente wijzigingen.

Voortgezette Lerarenopleiding Basiseducatie - Karel de Grote Hogeschool

De Karel de Grote-Hogeschool organiseert voor opleiders en begeleiders van laaggeschoolde volwassenen twee verschillende opleidingstrajecten, nl. de voortgezette lerarenopleiding voor educatieve medewerkers in de basiseducatie (5 modules: algemene basiskennis van de basiseducatie; Nederlands als moedertaal; Nederlands als tweede taal; rekenen; sociale kennis en vaardigheden) en een aantal korte cursussen voor opleiders van laaggeschoolden in allerhande projecten. Volgende cursussen worden georganiseerd: taal en techniek; praten en omgaan met laaggeschoolde werkzoekenden; training criteriumgericht interview, een instrument bij de diagnose; inschatting taalvaardigheidsniveau van anderstaligen; ploegbazencursus; assessment: hulpmiddel bij oriënteren van laaggeschoolde volwassenen; management van diversiteit. Bijkomende informatie en een uitgebreid programma kunnen aangevraagd worden: Karel de Grote-Hogeschool - VOB - OPLA, Amerikalei, 182, 2000 Antwerpen, tel.: 03 260 89 52-53, ward.govaertskdg.be.

Jobcoach - arbeidstrajectbegeleider

De departementen Sociaal Agogisch Werk en Gezondheidszorg van de Hogeschool Gent, organiseert voor begeleiders en hulpverleners die starten in de sector van arbeidsbegeleiding en arbeidsrehabilitatie, een posthogeschoolopleiding 'jobcoach/arbeidstrajectbegeleider'. De opleiding is opgebouwd rond verschillende modules die elk over één of meerdere dagdelen lopen. Het totale programma omvat 12 volledige lesdagen. De modules handelen over: visiebepaling, methodiek, jobcoach als middel, studiebezoeken, sociaal recht, werkbegeleiding, ergonomie. U kan de uitgebreide informatie, uitgesplitst per dagdeel vinden op de website van deze posthogeschoolopleiding: <http://soag.hogent.be/jobcoach/>

Permanente vorming - Sociale School Heverlee

De brochure Permanente Vorming 2001-2002 bundelen een breed gamma van opleidingsinitiatieven. Sommige ervan maken deel uit van een langlopende opleiding; andere staan als losse initiatieven geprogrammeerd. De initiatieven zijn in de brochure gerangschikt per thema: graduaat sociaal-cultureel werk; graduaat personeelswerk; management; personeel en organisatie; informatisering; sociaal-juridische dienstverlening; interculturele bijscholing; werken met laaggeschoolden; methodisch werken in het sociaal werk; scheidingsbemiddeling. Voor meer informatie: Sociale School Heverlee, Groeneweg, 151, 3001 Heverlee. Tel.: 016/20 58 95, fax: 016/31 93 45; www.ssh.be

Thematische pakketten CLIM "Intercultureel onderwijs in de praktijk"

CLIM (Coöperatief Leren in Multiculturele groepen) is een kant-en-klare methodiek voor gestructureerd groepswork waarbij de nadruk ligt op interculturele vaardigheden. In het voorjaar van 2001 verschijnen voor de tweede graad basisonderwijs de themapakketten "Samen feesten?" (1590 BEF) en "Zit er een schroefje los?" (1590 BEF) naast de beknopte CLIM-Wijzer (420 BEF) die de didactiek van CLIM toelicht. Voor meer informatie en bestellingen: Uitgeverij De Sikkel, Nijverheidsstraat 8, 2390 Oostmalle, tel.: 03/312.86.30, fax: 03/311.77.39, e-mail: info@desikkel.be, website: www.desikkel.be.

Catalogus 2001-2002 Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs

De catalogus van het Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs geeft een overzicht van diverse boeken, leermiddelen, video's en tijdschriften. De catalogus is opgedeeld in zes rubrieken: basisliteratuur, ervaringsgericht werken met jongere kinderen, ervaringsgericht werken met oudere kinderen, ervaringsgericht werken met kinderboeken, leermiddelen en tijdschriften. In de brochure wordt tevens het nascholingsaanbod voorgesteld. Voor meer informatie: Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs, Vesaliusstraat 2, 3000 Leuven, tel.: 016/32.57.40, fax: 016/32.57.91, e-mail: cego@ped.kuleuven.ac.be, website: www.kuleuven.ac.be/cego.

Het kind in Vlaanderen 2000

"Het kind in Vlaanderen" is een publicatie van Kind en Gezin en is een referentiewerk voor wie op zoek is naar gegevens over jonge kinderen in Vlaanderen. De publicatie bevat cijfers, maar ook concrete gegevens over de leefsituatie van jonge kinderen, zoals kinderopvang, kansarmoede, passief roken,... en over de ontwikkeling van jonge kinderen op medisch en sociaal vlak. Voor meer informatie: Kind en Gezin, Hallepoortlaan 27, 1060 Brussel, tel.: 02/533.12.11, fax: 02/544.13.82, e-mail: communicatie@kindengezin.be, website: <http://www.kindengezin.be>.

Jaarverslag 2000 Vereniging voor Alcohol en andere Drugproblemen (VAD)

VAD overkoepelt als ledenorganisatie vrijwel alle organisaties die in Vlaanderen bezig zijn met de alcohol- en andere drugproblematiek. Het jaarverslag 2000 geeft een overzicht van de activiteiten van VAD in 2000.

Voor meer informatie: VAD, E. Tollenaerstraat 15, 1020 Brussel, tel.: 02/423.03.33, fax: 02/423.03.34, website: <http://www.vad.be>.

Dossier Schulden

Weliswaar, welzijnsmagazine voor Vlaanderen, heft een nieuwe editie klaar met een dossier schulden. Wat is er aan de hand met onze actieve welvaartstaat? Het gaat goed en toch neemt de ar-

moede niet af, zegt het jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting. 385.000 mensen kunnen hun schulden niet betalen. Niet toevallig zijn armoede en schulden straks een prioriteit op de agenda van het Belgisch voorzitterschap van de Europese Unie... Weliswaar werpt een blik op een oud probleem dat nieuwe armen maakt. U kunt een gratis exemplaar van dit nummer ontvangen. Fax, mail of schrijf naar: 02/686 01 88; infoweliswaar.be; Weliswaar, Terlindenlaan, 14, 3090 Overijse.

Verzakelijking voorbij?

Zopas verscheen een themanummer van het Tijdschrift voor Welzijnswerk met als title: "Verzakelijking in de hulpverlening. Over marktdenken, management, methodiek en ethische passie". Vanuit de vaststelling dat ook het welzijnswerk invloed ondervindt van tal van maatschappelijke processen, worden een aantal van deze processen door enkele auteurs onder de loep genomen. Zowel positieve ontwikkelingen als eerder negatieve gevolgen voor de hulpverlening en de positie van de cliënten komen aan bod. Het themanummer kost 300 BEF. en is te bestellen bij het Vlaams Welzijnsverbond, Guimardstraat, 1, 1040 Brussel, tel. 02/511 44 70 of via e-mail: postvlaamswelzijnsverbond.be

Tijdschrift voor opvoeding en onderwijs

In het tijdschrift voor opvoeding en onderwijs van januari maart 2001 staat het thema "educatieve computersoftware" centraal. Voor meer informatie: tijdschrift voor opvoeding en onderwijs, Lange Brilstraat 4, 2000 Antwerpen, tel.: 03/226.99.98, e-mail: sigrid.pauwels@vub.ac.be, website: go.to/p&g.

Sophia

Sophia is een netwerk dat tot doel heeft de ontwikkeling van het onderwijs en het onderzoek op het vlak van vrouwenstudies in België te stimuleren. Driemaandelijks verschijnt er bij Sophia een tijdschrift. Voor meer informatie of bestelling: Sophia, Middaglijnstraat 10, 1210 Brussel, tel.: 02/229.38.69, fax: 02/229.38.59, e-mail: sophia@skynet.be.

Ter-Zake Cahier

Het Ter-Zake Cahier van mei 2001 gaat over het Lokaal Minderhedenbeleid. Er wordt o.a. stilgestaan bij de kinder- en jongerenwerking in sociale hoogbouw, de integrale werking in een multiculturele wijk, de opvoedingsondersteuning aan allochtone ouders en de vorming in de omgang met diversiteit. Verschillende artikels schetsen hoe de lokale besturen een actief lokaal minderhedenbeleid kunnen uitstippelen. Het Ter-Zake Cahier is verkrijgbaar bij VIBOSO, Vooruitgangsstraat 323, 1030 Brussel, tel.: 02/201.06.65, fax: 02/201.05.14, e-mail: info@viboso.be.

Studieaanbod Brussels secundair onderwijs - 2001-2002

Reeds enkele jaren verzorgt de directie Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschapscommissie een eenvoudige bundel met daarin de studierichtingen die het Nederlandstalig secundair onderwijs in Brussel aanbiedt. Voor meer informatie: Vlaamse Gemeenschapscommissie, Technologiestraat 1, 1082 Brussel, tel.: 02/482.00.60, fax: 02/482.00.82, e-mail: onderwijs@vgc.be.

SOKA

De cd-rom SOKA werd ontwikkeld en samengesteld door Kluwer in samenwerking met de Karel de Grote Hogeschool. Het is een initiatief voor en door de sociale, welzijns- en gezondheidssector. De cd-rom bestaat uit twee modules: SOKA (adresgegevens) en SOKAbib (juridische informatie). Voor meer informatie: Kluwer,

Santvoorbeeklaan 21-25, 2100 Antwerpen, tel.: 0800/30.144, fax: 0800/17.529, e-mail: info@kluwer.be.

Eén ding staat vast, je informeren over cannabis is toegelaten

De VAD- (Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen) documentatiedienst ontwikkelde een aantal folders en posters afgestemd op verschillende doelgroepen. Zo zijn er folders voor een ruim publiek met informatie over wat cannabis eigenlijk is, maar ook een DrugLijnfolder met antwoorden op de meest gestelde vragen over cannabis en een folder en een vormingspakket met video voor het organiseren van gespreksavonden voor ouders ontwikkeld. Tevens zijn er posters voor jongeren die o.a. willen benadrukken dat meer dan 3 op 4 jongeren ervoor kiezen geen cannabis te gebruiken. Voor meer informatie: VAD, E. Tollenaerstraat 15, 1020 Brussel, tel.: 02/423.03.33, fax: 02/423.03.34, e-mail: vad@vad.be of website: www.vad.be.

Vlaamse Vredesweek

De Vlaamse Vredesweek is een pluralistisch opgevat initiatief van diverse Vlaamse vredesorganisaties. Tijdens de campagneweek van 1 tot 7 oktober leggen we de nadruk op hoe de Europese Unie haar macht positief kan aanwenden om een solidaire wereldpartner te worden. Om dit thema uit te werken in het onderwijs, wordt naast het campagne-materiaal een uitgebreid educatief aanbod ontwikkeld.

Voor meer informatie: Vlaamse Vredesweek, Italiëlei 98a, 2000 Antwerpen, tel.: 03/225.10.00, fax: 03/225.07.99, e-mail: vredesweek@paxchristi.be, website: http://www.paxchristi.be.

2001 Space Odyssey

Van 5 tot 11 november vindt "de Europese week voor Wetenschap en Technologie" plaats. Van 5 tot 9 november zijn in het bijzonder de leerlingen van het secundair onderwijs en hun leraars verwacht. De manifestatie zal op een aantrekkelijke en ludieke manier de toegevoegde waarde belichten die de verschillende partners in de exploratie van de ruimte realiseren. Zij zal bovendien de wetenschappelijke en technische beroepen tonen die rechtstreeks of onrechtstreeks verbonden zijn met de ruimte en de industriële spin off ervan. Voor meer informatie: Fedichem, Public Relations en Communicatie, Marie-Louizasquare 49, 1000 Brussel, fax: 02/231.01.47, e-mail: prp@fedichem.be, website: www.fedichem.be.

C.A.T. Preventiehuis

C.A.T. Preventiehuis biedt een kortdurend groepsaanbod voor schoolgaande, druggebruikende jongeren, bestaande uit 5 vormingsmomenten op woensdagnamiddag. C.A.T. Preventiehuis probeert ondersteuning te bieden bij (escalerende) conflicten tussen jongeren en hun thuis of school door in groep stil te staan bij de eigen situatie van de jongeren. Voor meer informatie: C.A.T. Preventiehuis, Martelarenlaan 204a, 9000 Gent, tel.: 09/233.58.58, fax: 09/233.29.82.

Sensoa

Sinds 1 januari 2001 integreerden de vijf Vlaamse soa- en aidsorganisaties in één nieuwe organisatie: sensoa. In een folder wordt een beknopte voorstelling gegeven van waar sensoa voor staat en welk informatie-aanbod sensoa te bieden heeft. Voor meer informatie: Sensoa, Boris Cruyssaert, Kipdorpevest 48A, 2000 Antwerpen, tel.: 03/238.68.68, fax: 03/248.42.90, e-mail: info@sensoa.be, website: URL www.sensoa.be.

Prins Filipfonds

Het Prins Filipfonds, opgericht in de schoot van de Koning Boudewijnstichting, wil uitwisselingen, ontmoetingen en dialoog tussen groepen burgers uit de verschillende Gemeenschappen van België bevorderen door gezamenlijke initiatieven van verenigingen, instellingen en organisaties financieel te ondersteunen. Verenigingen die een uitwisselingsproject wensen op te zetten kunnen hun project indienen bij het Prins Filipfonds. Voor meer informatie kan men terecht op het secretariaat van het Prins Filipfonds, tel.: 02/549.03.05.

Postfonds voor alfabetisering

Het Postfonds voor Alfabetisering werd in 1998 op initiatief van De Post opgericht voor 3 jaar en is verlengd tot 2003. Het Fonds dat door de Koning Boudewijnstichting wordt beheerd, heeft tot doel het analfabetisme in België te helpen bestrijden. Om voor de prijzen van het Postfonds in aanmerking te komen, moet een project bijdragen tot het leren lezen en schrijven van een taal, ongeacht dewelke. Het project moet in België lopen en bestemd zijn voor volledig, partieel of functioneel analfabete personen, van Belgische of buitenlandse herkomst. Twee soorten projecten kunnen worden ingediend: projecten met een innoverende aanpak in de bestrijding van analfabetisme en sensibilisatieprojecten rond analfabetisme. De kandidaatsdossiers moeten voor vrijdag 14 september 2001 bij de Koning Boudewijnstichting worden ingediend, met behulp van het daartoe voorziene formulier. Dit formulier kunt u van de internetsite van de Koning Boudewijnstichting downloaden (www.kbs-frb.be of http://www.kbs-frb.be) of aanvragen bij het Distributiecentrum - Koning Boudewijnstichting, Postfonds voor Alfabetisering, Postbus 96 - Elsene 1, 1050 Brussel. Tel. 070/23 30 65, fax: 070/23 37 27; e-mail: projkbs-frb.be

BOEKEN

Criminologie. De Wetenschap, de Mens.

VANDERBORGHT, J., VANACKER, J. en MAES, E. (ed.)
Politeia, Brussel, 2000, 288p.

Naarmate de criminoloog in het maatschappelijk leven steeds sterker zichtbaar wordt, vooral nu ook de toenemende mediatisering het criminaliteitsvraagstuk bij publiek en politiek levendig houdt, dringt een rolverklaring zich des te meer op, zowel van de criminologie als van de criminoloog, van de wetenschap en de mens. Wat rekenen criminologen tot hun vakgebied? Welke posities bekleeden criminologen op de arbeidsmarkt? Wat is hun specifieke inbreng?

Aan de maatschappelijke weerklank van de criminologie kan nog moeilijk worden getwijfeld. De maatschappelijke bekrachtiging van criminologie als wetenschap is een internationaal fenomeen.

In dit boek wordt een stand van zaken opgemaakt over de ontwikkeling en de toekomstperspectieven van de criminologie als wetenschap, en over de positie van criminologen op de (Vlaamse) arbeidsmarkt. Kortom, de kritische kijk van de criminoloog die zich niet beperkt tot het kijken naar anderen.

De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg.

OPDEBEECK S., VAN AUDENHOVEN C. (red.)
Acco, Leuven, 2001, 224p.

De opvoeding van kinderen en jongeren in een voorziening gaat soms gepaard met het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals opsluiting op de kamer, totale isolatie en time-out plaatsing, vastbinden, verbieden van sociale contacten, enz. Deze maatregelen kunnen een ernstige weerslag hebben op het welzijn en op de ontwikkeling van jongeren. Het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen in de hulpverlening is dan ook een thema waarover in toenemende mate gereflecteerd wordt. Directieleden, hulpverleners en jongeren uit de voorzieningen van de bijzondere jeugdzorg en de gehandicaptenzorg formuleren in dit boek hun visie op de beleving van vrijheidsbeperkende maatregelen waarmee ze in de praktijk geconfronteerd worden; vervolgens komt een brede waaier van wetenschappelijke visies aan bod. Invalshoeken zijn: de ethiek, de sociologie, de criminologie, de klinische psychologie, de

pedagogiek, het recht, de orthopedagogiek en het V.N.-verdrag inzake de rechten van het kind. Het boek bevat een zeer leesbaar verhaal dat iedereen binnen de gehandicaptenzorg en de bijzondere jeugdzorg wellicht zal interesseren. Het boek kost 995 BEF.

Succesvol middelbaar onderwijs? Een antwoord van het LOSO-project.

VAN DAMME, J., MEYER, J., DE TROY, A., MERTENS, W., Acco, Leuven, 2001, 367 p.

Op basis van een longitudinaal onderzoek bij 6400 leerlingen -op initiatief van de minister van Onderwijs- kunnen de auteurs zich een beeld vormen van ons middelbaar onderwijs. Zij steunen daarbij op een veelheid aan gegevens, in het bijzonder: de schoolloopbaan, het welbevinden en de prestaties van de leerlingen. Samen met het welbevinden bekijken ze ook de inzet, de relatie met de leraren en het gevoel de leertaken aan te kunnen.

In dit boek wordt duidelijk wie normaal vordert, wie blijft zitten en wie het onderwijs vroegtijdig verlaat. We krijgen een antwoord op de vraag of het welbevinden invloed heeft op de prestaties, of andersom. Ook wordt zichtbaar wat het effect is van zittenblijven. De verschillen tussen jongens en meisjes, tussen Nederlandssprekenden en anderstaligen, tussen de lagere en de hogere sociale milieus, tussen types van scholen en tussen onderwijsnetten worden belicht. Speciale aandacht gaat naar de overgang tussen de onderwijsvormen en in het bijzonder naar de zogenaamd laatijdige overgang van algemeen naar technisch middelbaar onderwijs. Is hoog mikken aangewezen? Of is ons middelbaar onderwijs echt een waternalstelsel?

Dit boek richt zich tot leraren, schooldirecties, medewerkers aan de centra voor leerlingbegeleiding, onderwijsbegeleiders, inspectieleden, verantwoordelijken voor het onderwijsbeleid en iedereen die belangstelling heeft voor ons onderwijs. Het boek kost 1280 BEF.

Coöperatief leren in een krachtige leeromgeving. Handboek probleemgestuurd leren in de praktijk.

DOCHY, F., HEYLEN, L. en VAN DE MOSSELAER, H. Acco, Leuven, 2001, 152p.

Dit boek biedt een handleiding voor studenten, docenten en begeleiders die in hun instelling meer (willen) gebruik maken van coöperatieve leermethoden in krachtige leeromgevingen. Het probleemgestuurd leren wordt als leidraad in het boek gebruikt. Probleemgestuurd leren is een onderwijsconcept waarbij authentieke problemen die door de studenten in kleine groepen betrokken worden, de basis vormen voor een zelfgestuurd, actief en flexibel leerproces dat leidt tot de ontwikkeling van (beroeps) relevante competenties. Aan de onderwijsmanagers wordt duidelijk gemaakt waarom de nieuwe aanpak noodzakelijk is. Aan de onderwijsmakers wordt uiteengezet hoe probleemgestuurd leren werkt en welke diverse verschijningsvormen en aansturingvarianten er gebruikt kunnen worden. De leeractiviteiten worden stap voor stap uiteengezet en er worden concrete voorbeelden en checklists gegeven die kunnen helpen om de verschillende aspecten van probleemgestuurd leren in de praktijk te brengen. Het boek kost 850 BEF.

Technologie voor en van het onderwijs. Een inleiding in onderwijs-technologische inzichten en realisaties.

ELEN, J. Acco, Leuven, 2001, 168p.

Dit boek behandelt zowel de technologie voor als de technologie van het onderwijs. Uitgaande van vier visies op leren en opleiden wordt nagegaan hoe technologie op een zinvolle wijze in onderwijs en opleiding kan worden ingezet. Hierbij gaat de aandacht zowel uit naar reeds langer bestaande toepassingen zoals geprogrammeerde instructie, als naar recente ontwikkeling zoals het gebruik van internet voor collaboratief leren. De bespreking van enkele kernvragen over het gebruik van technologie in het onderwijs rondt het geheel af.

Het boek kost 795 BEF.

Verslaving en motivationele gesprekstechnieken. Handboek: het motivationele gesprek.

BROOThAERTS, J.-P. en TACK, M. (red.) Garant, Leuven, 2001, 209p.

De behandeling van mensen met een verslaving verloopt moeizaam. Een goed gevoerd motivationeel gesprek, in sessies, kan veel effect hebben, ook bij verslaafden die aanvankelijk ontkennen, ontwijken of verbergen. Het eerste deel van dit handboek beschrijft de achtergronden van het motivationele gesprek en de verankering ervan in de hulpverlening. Ook de opbouw van het motiveringsmodel en zijn gesprekstechnische aspecten worden toegelicht. Het tweede praktische deel schetst eerst de toepassingsmogelijkheden in vijf eerstelijnssectoren. Via een zesde sector, de residentiële hulpverlening, wordt de continuïteit aan zorg geïllustreerd. Het boek sluit af met oefeningen die leren omgaan met het model. De kostprijs van het boek bedraagt 795 BEF.

Op eigen kracht verder. Hulpverlening aan huis bij kansarmen.

VANDENBEMPT, K. HIVA-K.U.-Leuven, Leuven 2001, 266p.

Hulpverleners die met kansarme hulpvragers werken, komen vaak in een moeilijk spanningsveld terecht. Enerzijds willen ze deze hulpvragers op een respectvolle en verantwoorde manier begeleiden en ondersteunen. Anderzijds willen ze de hulpvragers niet (te) afhankelijk maken van de hulpverlening en hen zoveel mogelijk voor zichzelf laten zorgen. In dit boek wordt dit spanningsveld verder uitgewerkt aan de hand van enkele actuele begrippen: empowerment, de discussie rond bemoeizorg en de rehabilitatiebenadering. Om ook de praktijk aan bod te laten komen, werd het tweede deel van dit boek geschreven in samenwerking met het werkveld. Daarbij stond de werkvorm hulpverlening aan huis centraal. De kostprijs van het boek bedraagt 995 BEF (exclusief verzendingskosten).

Voor meer informatie: HIVA, Liesbeth Villa, E. Van Evenstraat 2e, 3000 Leuven, tel.: 016/32.33.33, fax: 016/32.33.44, e-mail: liesbeth.villa@hiva.kuleuven.ac.be.

Boulimie en eetbuien overwinnen. Een gids voor patiënt, gezin en hulpverlener.

VANDERLINDEN, J. Lannoo, Tielt, 2001.

In dit boek gaat dokter Vanderlinden dieper in op de uitlokkende factoren van boulimie en eetbuien en beschrijft hij de levensbedreigende gevolgen. De lezer krijgt vervolgens een stapvoor-stap-zelfhulpprogramma aangeboden. Voor meer informatie: Uitgeverij Lannoo, Mieke Deprez, Kasteelstraat 97, 8700 Tielt, tel.: 051/42.42.73, fax: 051/40.11.52, e-mail: mieke.deprez@lannoo.be.

Samen delen. Methodieboek voor opvoedingsondersteuning in groepen.

BAKKER, I., BLOKLAND, G. en WIJNEN, H. NIZW Uitgeverij, Utrecht, 2001, 264p.

Het eerste deel van het boek is algemeen en biedt een onderbouwing van groepsgericht opvoedingsondersteuning. Thema's die aan bod komen zijn o.a. theorie en visie, groepsprocessen, leiderschap, werkvormen en organisatie. In het tweede deel komen verschillende vormen van groepsgerichte opvoedingsondersteuning. Het boek kost f 44,50 en kan besteld worden bij NIZW Uitgeverij, Postbus 19153, 3501 DD Utrecht, tel.: (030)230.66.07, fax: (030)230.64.91 of email: bestel@nizw.nl.

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek reeds uit meerdere onderzoeken die uitgevoerd werden binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende diensten en organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, R.U. Gent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door **de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk** te bevorderen.

Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het **tijdschrift WELWIJS** (verschijnt 4× per jaar)
2. Het geven van **vorming en begeleiding**
3. Het verrichten van **onderzoek**

MAJONG v.z.w.

Hooverplein 10 - 3000 Leuven. Tel. 016/32.52.37.

ASLK: 001-2064133-49.

PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde reeds vier studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (250 BEF)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan.

Met bijdragen van : M. Bouverne-De Bie ; J. Heene ; P. Allegaert en L. Vanmarcke ; P. Van Den Bossche en J. Tallon ; J. Hazekamp.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingsituaties (1993), 139 p. (350 BEF)

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de -veranderende - situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt.

Met bijdragen van : W. Wielemans ; L. Thys ; N. Vettenburg ; B. Vandewiele ; A. De Wilde ; E. Bruneel en M. Nelissen ; J. Heene ; M. Bouverne-De Bie.

WELZIJSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (350 BEF)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden.

Met bijdragen van : R. Caels ; M. Bouverne-De Bie ; N. Vettenburg ; J. Van Gils ; e.a.

OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (400 BEF)

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs?

Met bijdragen van: M. Bouverne-De Bie; M. Elchardus; K. Van Heule; N. Vettenburg.

De verzendingskosten zijn begrepen in de vermelde prijzen. Wie de vier verslagboeken samen bestelt betaalt 1.100 BEF

INHOUD

Jouw kind groeit op in de wijk <i>M. Van Elslander</i>	p. 3
Preventie van antisociaal gedrag op school Het Startbanenproject JoJo. School voor jongeren - Jongeren voor scholen <i>G. Van Neste</i>	p. 7
Zorgbreedte en psychosociale preventie in het secundair onderwijs <i>J. Tallon</i>	p. 11
Jong geluk maakt goede vrienden of omgekeerd? <i>W. Van den Bergh</i>	p. 14
Vlaams jeugdbeleid: gewikt en gewogen <i>I. Van De Walle</i>	p. 19
Katern Het concept 'goede opleiding' bij zigeuners. Een persoonlijk ont-moeten in een Rom-gemeenschap <i>S. Thienpont en B. Vanobbergen</i>	p. 22
Steaming: jongerengroepsgeweld in groepsverband <i>I. Van Welzenis</i>	p. 33
Instant A: Het sociale uitzendkantoor <i>C. Janssens</i>	p. 38
Jeugdgevangenissen, vandaag een vraag, morgen een feit? <i>T. Op de Beeck</i>	p. 44
Individueel werken met leerlingen of school- en leerkrachtenondersteunend. Een spanningsveld in de CLB-opdracht <i>N. Vettenburg en L. Thijs</i>	p. 45
Wetwijs Levenslang & Levensbreed Leren <i>J. Tallon</i>	p. 49
Agenda en documentatie <i>A. Rimaux</i>	p. 51